

Matiyu

Matiyu beleñ mere iginj Yesu niñ yitinj kayyinj

*Yesuyen megen niñ asem yago
(Luk 3:23-38)*

¹ Gabe Yesu Kristuyen asem weñ Abraham hitte mat wañ wañ Israel marte doyan al kurunj Dewit hitte, irde yeñ hitte mat wañ wañbe Yesu forok yirinj goyen asanđe katinjbe gahade:

² Be, Abraham urmiñbe Aisak. Aisak urmiñbe Yekop.

Munañ Yekop urmiñ be weñbe Yuda, itinj weñyabe kulinj yagoya.

³ Yuda urmiñ waranjbe Peresya kulinj Seraya. Irde ire itinjya gote miliñbe Tamar.

Peres urmiñbe Hesron. Hesron urmiñbe Ram.

⁴ Be, Ram urmiñbe Aminadap. Irkeb Aminadap urmiñbe Nason. Nason urmiñbe Salmon.

⁵ Salmon urmiñbe Boas. Boas miliñbe Rahap. Bere gobe Yuda mar bere moñ.

Boas urmiñbe Obet. Obet miliñbe Rut. Bere gayen wor Yuda mar bere moñ. Munañ Obet urmiñbe Yesi.

⁶ Yesi urmiñbe Yuda marte doyan al kurunj Dewit.

Dewit urmiñbe Solomon. Solomon miliñbe Batseba. Bere gayen wor Yuda mar bere moñ. Dewit beleñ uñ Uria mayke kamkeb tiriñ.

- 7 Solomon urmiňbe Rehoboam. Rehoboam urmiňbe Abia. Abia urmiňbe Asa.
- 8 Asa urmiňbe Yehosafat. Yehosafat urmiňbe Yehoram. Yehoram urmiňbe Usia.
- 9 Usia urmiňbe Yotam. Yotam urmiňbe Ahas. Ahas urmiňbe Hesekia.
- 10 Hesekia urmiňbe Manase. Manase urmiňbe Emon. Emon urmiňbe Yosaia.
- 11 Irkeb Yosaia urmiňbe Yehoiakinya kulin yagoya.
- Yehoiakinya kulin wenja hinhanyabe Babilon naňare niň fulenja mar beleň wan gasa yirde bul yirde meteň marmiň yirniň yen Babilon yukamiň.
- 12 Be, Babilon yukamiň go mulgaň heň naňamde kwamiň. Irdeb Yehoiakinbe urmiň Sealtiel miňyaň hiriň. Sealtiel urmiňbe Serubabel.
- 13 Serubabel urmiňbe Abiut. Abiut urmiňbe Eliakim. Eliakim urmiňbe Aso.
- 14 Be, Aso urmiňbe Sadok. Sadok urmiňbe Akim. Akim urmiňbe Eliut.
- 15 Eliut urmiňbe Eleasa. Eleasa urmiňbe Matan. Matan urmiňbe Yekop.
- 16 Irkeb Yekop urmiňbe Yosep. Yosepbe Maria uň. Maria biňde matbe Yesu Kristu* gogo forok yirinj.
- 17 Ningeb Abraham hitte mat wan waň Dewit hitte hiriň goyen asi basaňmiň yagobe tumňaň 14. Irde Dewit hitte mat wan waňbe Babilon niň mar

---

* **1:16:** Kristu gobe Hiburu mere matbe Mesaia. Gote miňbe alya bereya Al Kurun hitte Yumulgaň teň teň Al.

beleñ gasa yirde Babilon yukamiñde goyenter wor asi basaŋmın yagobe 14 po. Irdeb gor mat waŋ waŋ Yesu Kristu kawaŋ hiriŋde gor wor 14 po.

*Maria beleñ Yesu kawaŋ kiriyŋ
(Luk 2:1-7)*

18 Be, Yesu Kristu kawaŋ hiriŋ gobe ga-hade: milin Mariabe Yosep niŋ tubul teŋ untek yen merem tiyamiŋ gega, Mariabe Yosep goya tumŋaŋ ma heňya biŋ yan hiriŋ. Irkeb Yosep beleñ keneŋ bebak tiyyiŋ. Goyenpoga diriŋ gobe Holi Spirityen tareŋde Maria biŋde forok yiriŋ goyen ma nurdeb kukuwamneŋ nuryiŋ.

19 Gega Maria goyen tetek al Yosep gobe al huwak uliŋde merem moŋ geb, goyen keneŋbe kawan po takira tike al budam nurkeb Maria go memya heŋ heŋ ge igin ma nurdeb bada heŋ daha mat kura balmiŋ tubul timewoŋ yeŋ nurde hinhin.

20 Goyenbe goke dufay heŋ hikeyab Al Ku-runyen miyoŋ beleñ mitere forok yeŋbe inyiŋ. “Dewit asem Yosep, gebe Maria teŋ teŋ niŋ al beleñ daha wet kura ginen ginen niŋ kafura heŋ bada ma hawayin. Diriŋ biŋde hi gobe Holi Spirityen tareŋde forok yiyyuŋ.

21 Niŋgeb biŋde hi gobe diriŋ al diriŋ kawaŋ kiriyen. Yeŋ beleñ gab alya bereyamiŋ mata buluŋ teŋ haŋ bana mat yumulgaŋ tiyyen. Niŋgeb deňembe ‘Yesu’[†] inayıŋ,” inyiŋ.

[†] **1:21:** Deŋe gote miŋbe “Dumulgan teŋ teŋ Al”.

22 Be, mata kuruŋ gabe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mere basaŋ almir momoŋ irke basaŋ heŋ tagaliŋ goyen forok yirinj.

23 Mere tiyyiŋ gobe gahade: “Bere foŋeŋ kura alya ma kuŋ hitiŋ beleŋ biŋ heŋbe dirinj al dirinj kura kawaŋ kiryeŋ. Irkeb ‘Immanuel’ innayinj,” inyiŋ. Immanuel gote miŋbe ‘Al Kuruŋbe neŋya hite’.

24 Be, Yosep go mite tiyyiŋde mat huwardeb Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ saŋiŋ po mere iryiŋ gwahade po Maria goyen teŋ yamiŋde kuriŋ.

25 Goyenbe yeŋya ma ferde hinaryum. Kuŋ kuŋbe Maria gobe dirinj al dirinj kawaŋ kiryeŋ. Irkeb Yosep beleŋ “Yesu” inyiŋ.

2

Naŋa yeneŋ bebak teŋ teŋ mar Yesu kinniŋ yeŋ wayamiŋ

1 Be, Yesube Herot Yudia naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ hinhinya Yudia naŋa bana goŋ niŋ taun dirŋeŋ kura Betlehem gor kawaŋ hiriŋ. Be, dirinj go kawaŋ hiriŋ kamereb naŋa waŋ waŋ beleŋ niŋ mar kura Yerusalem taunde wayamiŋ. Mel gobe dinambe yeneŋbe kame da mata kura forok yiyyenj goyen bebak teŋ haŋyen mar.

2 Be, mel go waŋbe gusuŋaŋ hamiŋ. “Yudia naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ hiyyenj al gayamuŋ ga forok yiyyenj gobe dare hi? Naŋa waŋ waŋ beleŋ mat dinambemiŋ keneŋbe dolonj irniŋ yeŋ gago wayhet,” yamiŋ.

3 Be, Herot go mere goyen nurdeb, “Dirinj gore kame kuruŋ heŋ asogo nirde gasuŋne tiyyenj,”

yenjbe kafura hiriñ. Yerusalem taunde hinhan mar wor budam wor po mere go nurdeb diriñ goke teñ kanduk buluñ kura forok yiyyen yenj kafura hamiñ.

⁴ Irkeb Herot beleñ Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ marte karkuwañyabe Moseyen saba tagal tagal marya hoy yirdeñ, “Mesaiabe damde kawañ hiyyen?” yineñ gusuñañ yiryinj.

⁵ Irkeb wol henjbe, “Yudia nañare ninj taun Betlehem gor kawañ hiyyen. Al Kuruñyen mere basañ al kura beleñbe gahade kayyinj:

⁶ ‘Be, deñ Betlehem niñ mar,
deñ hitte al kura forok yenj nere alya bereya
Israel mar gote doyañ al kuruñ hiyyen.
Irkeb deñtinj dirñeñ goyen kuruñ hiyyenj.

Ninjgeb deñbe Yudia nañä bana goñ niñ al deñem
yanj mar gote folek,’ yitiñ hi. *Maika 5:2*

Ninjgeb Mesaiabe Betlehem forok yiyyenj,” in-
amij.

⁷ Irkeb Herot beleñ diriñ gobe daha nañä kawañ hiriñ goyen bebak tiye yenjbe nañä wañ wañ beleñ niñ al karwo dinambe yeneñ bebak teñ teñ mar goyen balmiñde hoy yirdeñ, “Daha nañä wor po dinambe goyen forok yiyyuñ?” yinkeb gwaha nañä kintiñ ineq momoñ iramiñ.

⁸ Irkeb Herot beleñ usi yirdeñ, “Betlehem kunañ. Kuñbe diriñ goke keñkela po nañkennayinj. Keneñbe aran po wañ momoñ nirnayinj. Irkeb ne wor kuñbe doloñ ireñ,” yinyinj.

⁹ Be, mel gobe Herot beleñ gwaha yinkeb Betlehem kuniñ yenj kwaminj. Irkeb dinambe nañä

waŋ waŋ beleŋ kenamiŋ goyen naŋa kota meheŋ hen̄ kuŋbe diriŋ hinhin ya turte gor bada hiriŋ.

10 Dinambe gore gwaha tike keneŋbe mel go amaneŋ nuramiŋ.

11 Irdeb ya bana hurkuŋ diriŋya miliŋya goyen yeneŋbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋ diriŋ goyen dolon iramiŋ. Irdeb det kura diriŋ go unniŋ yeŋ yawayamiŋ goyen hol yirdeb unamiŋ. Gol horaya det kura toropa yara kake hamŋ teŋ hiyen gwahade goyabe guram hamŋeŋ igin wor po yawayamiŋ goyen unamiŋ.

12 Be, Al Kurunyen miyoŋ beleŋ mitere, “Mulgaŋ heŋ Herot hitte ma kunayiŋ,” yineŋ hayhay yiryiŋ. Irkeb beleŋ hoyan mat naŋam kwamiŋ.

Yosep beleŋ Yesuya miliŋ Mariaya yade Isip kuriŋ

13 Mel go kukeb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ mitere Yosep hitte forok yeŋbe, “Herot beleŋ diriŋ gayen maymeke kami yeŋ naŋkenen tiya. Ningeb huwarde diriŋya miliŋya gayen yade busaharde Isip naŋare kun goŋ hinayiŋ. Irdeb ne po doyaŋ nirde hinayiŋ. Mulgaŋ henaŋ dinmeke gab mulgaŋ henayiŋ,” inyiŋ.

14 Be, Yosep go biŋ bak yeke huwarde wawuŋ goyen po ire miliŋya go yadeb busaharde Isip naŋare kwamiŋ.

15-18 Irkeb Herot gobe doyaŋ hemanŋbe naŋa waŋ waŋ beleŋ niŋ mar gobe usi niraŋ yeŋ nurdeb biŋ ar wor po yiriŋ. Irkeb Betlehemya tiyuŋ mukŋeŋ binŋyaŋ bana goŋ niŋ al diriŋ dirŋeŋ damam irawa mat bam beleŋ gobe tumŋaŋ gasa yirke kamnaŋ yeŋ fulenŋa marmiŋ hulyaŋ

yiryinj. Gobe naŋa waŋ waŋ beleŋ niŋ mar beleŋ hanjkapyɑ wor po naŋamde dinambe kenamiŋde gor mat gagasiya damaya kappyaŋ heŋbe gogo, “Dirinbe damam irawa mat bam beleŋbe gasa yirnayinj,” yinyinj. Go tiyyinj gobe bikkenj Al Kurunyen mere basaŋ al Yeremaia beleŋ yirinj goyen forok yirinj. Meremiŋbe gahade:

“Al beleŋ al kura Rama taunde biŋ misiŋ kateŋ esenj obam teŋ epte ma teŋ hike nuramij. Esenj gobe Resel beleŋ dirneŋ weŋ kamde pasi hamij goke esenj hinhin.

Niŋgeb al kura beleŋ yolŋa irke bada hetek mon,”
yitiŋ hi. *Yeremaia 31:15*

Be, Yosepya dirinmiŋmiŋya go kuŋ Isip hike hikeb Herot go kamyinj. Irke gab mulgaŋ hamiŋ. Go tiyamij gobe Doyaŋ Al Kurunj beleŋ, “Urnebe Isip naŋa tubul teŋ waŋ waŋ niŋ hoy irmiŋ,”* yirinj goyen mere basaŋ almiŋ Hosea mere irke basaŋ heŋ tagalyinj goyen gogo forok yirinj.

Yosepya dirinmiŋmiŋyabe Israel naŋare mulgaŋ hamiŋ

¹⁹ Be, kame Herot go kamkeb Doyaŋ Al Kurunyen miyonj beleŋ Yosep Isip hinhinya goyen mitere forok yeŋbe,

²⁰ “Yosep, dirinj ga mayniŋ yeŋ hinhan marbe kamaŋ. Niŋgeb huwarde ire miliŋya yade Israel naŋare mulgaŋ henayinj,” inyinj.

²¹ Irkeb huwarde ire miliŋya goyen yade mulgaŋ heŋ Israel kwamiŋ.

²² Goyenbe al kura beleŋ, “Akelaus beleŋ naniŋde gasuŋ teŋ Yuda naŋare niŋ doyaŋ al

---

* **2:15-18:** Hosea 11:1

kuruŋ Herot[†] hiyunj,” yeke nurdeb kafura hej gor kutek ma iryinj. Irkeb sopte po mitere Al Kurunyen miyon belej, “Galili naŋare kunayinj,” inkeb Galili kwamiŋ.

²³ Kuŋbe taun kura Nasaret inej haŋyende gor keperamiŋ. Gobe bikkenj Al Kuruj belej, “Nasaret niŋ al inej hinayinj,” yiriŋ goyen mere basaŋ marmiŋ mere yirkeb basaŋ hej tagalamiŋ gwahade goyen po forok yiriŋ.

3

*Yon Baptais belej mere tagalde hinhin
(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)*

¹ Be, dama budam kukeb al kura Yon Baptais inej hinhan goyen Yudia naŋare sawsawa po kuruŋ naŋa bana gonj waŋbe saba tagal tagal miŋ uryinj.

² Saba teŋ hinhin gobe gahade: “Al Kuruj belej alya bereyamiŋ doyaŋ yirtek nalube bikkenj binde hihi. Niŋgeb yenj yufuk bana hitek yenj nurde haŋ kenem mata buluŋtiŋ yubul teŋ yenj ge bitiŋ mulgaŋ henayinj,” yinej hinhin.

³ Meteŋ goyen teŋ hinhin al Yon Baptais goke bikkenj Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia belej gaha yiriŋ:

“Sawsawa po kuruŋ naŋa bana gonj al kura forok yeŋbe alya bereya belej Doyaŋ Al Kurunyen mere nurde gama ird ird ninj du-fay gitik teŋ teŋ ge gahade kuware tagalde hiyenj:

[†] **2:22:** Herot gobe Israel doyaŋ irde hinhan doyaŋ mar karkuwaj gote deŋe.

‘Doyan Al Kuruŋyen beleŋ kernaŋ.
 Beleŋmiŋ sope irde huwa irnaŋ,’ yeŋ hiyen,”
 yeŋ kayyiŋ.

Aisaia 40:3

4 Be, al gote ulinhorbe dapŋa kamel wuyŋen
 beleŋ irtiŋ goyen hor irdeb dapŋa sikken gore po
 kaŋmiŋ irde ulinhor goyen mal temdere git ierde
 hiyen. Irdeb biŋgemiŋbe gusuya yalaŋgu fimiŋya
 po nene hiyen.

5 Irkeb Yudia naŋa bana goŋ niŋ taun kuruŋ
 Yerusalemya naŋa bana goŋ niŋ taun hoyan
 hoyanyaabe Yodan fe siŋa bana goŋ niŋ marya
 kuruŋ goyen Yon hitte kuŋbe

6 mata buluŋmiŋ ge Al Kuruŋ pohogay irkeb
 Yon beleŋ Yodan fe bana baptais yirde hinhin.

7 Be, Yuda marte tikula sanŋiŋ po gama irde
 hanjen Farisi marya Sadusi marya budam
 Yon beleŋ al baptais yirde hinhinde gor wake
 yeneŋbe, “Deŋbe mata buluŋ po teŋ haŋ gega,
 mali baptais tiniŋ yeŋ wayhaŋ? Deŋ gab dufaytiŋ
 buluŋ wor po kunere dirŋen weŋ yara. Goyenbe
 mali baptais tetek gab Al Kuruŋyen bearar ma
 kentek yeŋ nurde haŋ? Ganuŋ beleŋ gwaha
 dinuŋ? Epte ma wor po busaharnayıŋ geb!

8 Niŋgeb Al Kuruŋyen bearar bana ma hitek yeŋ
 nurde haŋ kenem mata buluŋtiŋ yubul teŋ yeŋ
 ge bitiŋ mulgaŋ haŋ gote iginen Al Kuruŋ diliŋde
 mata igin huwak goyen po teŋ hinayıŋ.

9 Irde dindiken ge yeŋ, ‘Neŋbe Abraham dirŋen
 weŋ,’ ma yeŋ hinayıŋ. Al Kuruŋbe igin hora
 gayen yade Abrahamyen dirŋen weŋ yiryeŋ geb,
 mata buluŋtiŋ ma yubul tinayıŋbe meretiŋ gobe
 miŋ miŋmoŋ wor po hiyyen.

10 Be, saporbe bikkeñ he miñde kerd kerd niñ ep irtiñ hi yara Al Kurun belen mata buluñtiñ gote murunjem duntek binde wor po hi. Niñgeb he kura iginenj ma heñ hiyenj gobe ilde kak alare temeynayin go gwahade goyen po, deñ gayen mata buluñtiñ yubul ma tinayinjbe Al Kurun belen dakira teñ kak alare dimiyyenj.

11 “Nebe mata buluñtiñ yubul teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgan hekeb fe uliñ po baptais dirde hime. Goyenbe harhokner al kura wayyenj. Al gote tarenjbe kurun wor po. Yenjbe al turñuñ yañ wor po geb, ne gahade gare epte ma yeñ ge teñ metenj kurun titek hime. Kahañ basañmiñ teñ kuñ kuñ gobe metenj kurun moñ gega, goyen wor epte moñ yeñ nurde hime. Yeñ beleñ gab Holi Spiritya kakya beleñ baptais diryenj.

12 Irde yenjbe al kura wit iginenj yawareñ yeñ kutummiñ tukun iginenjya sikkeñya pota yirde iginenjbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkeñbe yade kumga tiyyenj go gwahade goyen diryenj. Niñgeb al kame wayyenj goreb meremiñ ma gama irde hinayinj marbe kak huginenj hitekde gor yimiyyenj,” yinyinj.

*Yon Baptais beleñ Yesu baptais iryinj
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)*

13 Goyarebe Yesu gob Yon beleñ baptais niri yenjbe Galili nañare mat Yodan fete kurinj.

14 Wake keneñbe Yon beleñ pet teñbe, “Ge beleñ gab ne baptais nirtek gega, daniñ bul mat, ‘Yeñ beleñ baptais niri,’ yeñ ne hitte wayha?” inyinj.

15 Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Mekerke hañkabe ne nurhem gwahade nira. Gogab Al

Kuruñyen dufay huwak wor po goyen tumjañ deyya beleñ kawan forok iryen. Gwaha tiyeñ gab igiñ yeñ nurde hime,” inyiñ. Irkeb Yon beleñ fe alare tukuñ baptais iryen.

¹⁶ Be, Yesu go baptais teñbe fe tubul teñ siñare wayyinj. Wakeb goyare goyen po nañkiñ hol yirinj. Hol yekeb Holi Spiritbe Yesu hitte nu foy teñ kattiñen teñ yeñ hende keperke yiñgen kinyinj.

¹⁷ Irkeb al melak kura nañkinde mat, “Al gabe urne bubulkuñne wor po. Yeñ ge amanen wor po nurde hime,” yirinj.

4

Uñgura beleñ Yesu turjañ uryiñ (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Be, baptais tiriñ go kamereb Uñgura Satan beleñ turjañ uri yenbe Holi Spirit beleñ bul irde sawsawa po kuruñ naña bana goñ tukurinj.

² Be, nañkahalya wawunya 40 gayen biñge kutnjare hinhin. Ningeb go kamereb biñge buluñ wor po iryenj.

³ Irkeb turjañ urtek al beleñ wañbe, “Ge gayen Al Kuruñ Urmiñ keneñbe hora ga yinke beret henaj,” inyiñ.

⁴ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Al Kuruñyen asañde, ‘Albe Al Kuruñ beleñ mere titiñ kuruñ goyen nurde sanij heñ hanjen. Munaj biñge hende po ma hanjen,’ gwahade katiñ hi,” inyiñ.

⁵ Go kamereb Uñgura beleñ Yesu go Yerusalem Al Kuruñyen taun inej hanjende gor tukuñbe Al

Kuruñyen ya balem kuruñ goyen hende hoyanj wor pore kura gor tukuke huwaryinj.

6 Irkeb sopte po inyinj. “Al Kuruñyen asanjdebe gahade katinj hi:

‘Al Kuruñ beleñ ge niñ teñ miyoñmiñ hulyanj yirke wañ haninjde ganarkeb solok yawayinj goyen

hora uñkurenj beleñ muñ kura kahanje umulaw ma uryenj,’ yitinj hi.

91:11-12

Tikinj

Ninjeb ge gayen fudinde Al Kuruñ Urmij keneñbe solok yawa,” inyinj.

7 Irkeb wol henjbe, “Goyen goke wor, ‘Al Kuruñge turjanj ma urayinj. Yeñbe Doyañ Al Kuruñ geb,’ yeñ asanje katinj hi,” inyinj.

8 Be, kura goya po turjanj ure yeñbe Yesu goyen dugu kurunje kura gor tukunjbe megen niñ doyañ mar karkuwaj beleñ naña doyañ yirde hañ goya tareñmiñ turjuñ yanja kuruñ goyen tumjanj ikala iryinj.

9 Ikala irdeb, “Dokolhonje yuguluñ teñ dolonj nirke gab det kuruñ yenha gayen yubul teñ gunej,” inyinj.

10 Gwaha inkeb wol henjbe, “Satan, hoyanj kwa! Asanjebe, ‘Al Kurun po ga Doyañ Al Kurunge geb yende yufukde po henjbe yeñ po dolonj irde hayinj,’ yitinj hi gobe ma nurde ha?” inyinj.

11 Gwaha inkeb Uñgura go tubul teñ kuriñ. Irkeb Al Kuruñyen miyonj beleñ wañ Yesu faranj uraminiñ.

*Yesu beleñ Galili nañare meteñmiñ miñ uryinj
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

12 Be, kamebe Yesu go Yon Baptais teŋ fere teŋ koyare keramiŋ mere momoŋ goyen nurdeb mulgaŋ heŋ Galili naŋare kuriŋ.

13 Kuŋ Nasaret tiyuŋde hinhin. Muŋ kura hitŋeŋ teŋbe Kapeneam taunde kurkuŋ gor hinhin. Kapeneam taun gobe Galili fe ala kuruŋ goyen siŋare Sebulunya Naptaliyat megenjde hinhin.

14 Be, Yesu go Kapeneam kurkuriŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ mere basaŋ almiŋ Aisaia momoŋ irke basaŋ heŋ tagalyiŋ goyen fudinde wor po forok yirin. Merebe gahade:

15 “Sebulun megenja Naptali megenjabe Galili makanjde kurkuŋ kurkuŋ beleŋ kuruŋde har.

Yenŋbe Yodan fe siŋa kurhan har. Megen gabe Galili naŋa bana har.

Gonjbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan manan gonj haŋ.

16 Go mar gobe Al Kuruŋ ma nurde uneŋ mata buluŋ bana po heŋ kidoma bana hitŋeŋ teŋ hanjen goyen hulsi kuruŋ kura kennayiŋ.

Al kidoma bana heŋ kamtiŋ yara hanjen gobe hulsi goyen forok yeke gote ureŋ bana hinayiŋ,” yitiŋ hi. *Aisaia 9:1-2*

17 Be, Yesu go Kapeneam henjabe saba tagal tagal metenŋmiŋ miŋ uryiŋ. Sabamiŋbe gahade: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirtek nalube binde hihi. Niŋgeb yeŋ yufuk bana hitek yeŋ nurde haŋ kenem mata buluŋtiŋ yubul teŋ yeŋ ge bitiŋ mulgaŋ henayiŋ,” yeŋ hinhin.

*Komatmiñ kura hoy yiryiñ
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)*

18 Be, Galili makañ ferenyañ goyen kuñ heñyabe Saimon deñem kurabe Pitaya kuliñ Andruya makañde kamañ temeyde hike yinyiñ. Ire itiňa gobe makañ dapňa yad yad mar.

19 Kuñ yeneňbe yinyiñ. “Wayyi. Wañ gama niryi. Irkeb al yade Al Kuruñ hitte yukuñ yukuñ mar direñ,” yinyiñ.

20 Gwaha yinkeb goyare po kamañmiñ yago yubul teñ Yesu gama iraryum.

21 Muñ kura kutneñ teñbe ire itiňa hoyan Yemsya Yonyabe naniñ Sebediya hakware heñ kamañmiñ sope yirde hike

22 yeneňbe hoy yiryiñ. Irkeb ire itiňa gore wor naniñ Sebedi goyen hakware gor po tubul teñbe Yesu gama iraryum.

*Garbam mar sope yiryiñ
(Luk 6:17-19)*

23 Be, Yesu go Galili naňa bana goyen kuňbe Yuda marte gabu yayañ saba teñ Al Kuruñ beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird mere igin goke tagaldeb alya bereya garbammiiñ kurayen kurayen manañ goyen guram yirke igin heñ hinhan.

24 Irkeb yeñ mata tiyyiñ goyen Siria naňare niñ mar wor nurtiñ ala tiyamiñ. Irdeb garbam kurayen kurayen goyen yukuteke sope yiri yeñ Yesu hitte yawayamiñ. Alya bereya uliñ misiñ kuruñ miňyañ, uňguram yañ, bu tonen miňyañ, tonañ kukuwa miňyañyabe uliñ kamtiňa goyen yad wayamiñ. Irkeb tumňaň guram yirde sope yiryiñ.

25 Be, Galili naŋa, Dekapolis* naŋa, Yudia naŋa, Yodan fe siŋa bana gon niŋ marya Yerusalem taun kuruŋde gor niŋ marya budam waŋ Yesu gama iramiŋ.

5

Amaŋ heŋ hinayiŋ

(Luk 6:20-23)

1 Be, Yesu beleŋ al buda kuruŋ go yeneŋbe doŋdoŋenje hurkuŋ kipiryiŋ. Komatmiŋ yago wor yeŋ hinhinde gor hurkaminj.

2 Irkeb sabamiŋ miŋ uryiŋ. Sabamiŋbe gahade:

3 “Be, al kura nindikenjbe epte moŋ yeŋ Al Kuruŋ niŋ po nurde hinayiŋ mar gobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana gonj hinayiŋ.

Niŋgeb goke amanjeŋ nurde hinayiŋ.

4 “Al Kura mata buluŋmiŋ ge kandukljenj wor po nurde haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ biŋ yurum yiryeŋ.

Niŋgeb goke amanjeŋ nurde hinayiŋ.

5 “Al kura neŋ harhet harhet ma teŋ haŋ marbe kame Al Kuruŋ beleŋ megeŋ kuruŋ gayen yunke yende hiyyeŋ.

Niŋgeb goke amanjeŋ nurde hinayiŋ.

6 “Al kura Al Kuruŋ diliŋde mata huwak teŋ teŋ niŋ feya biŋgeya niŋ kamtiŋen teŋ haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ mata huwak goyen yuneŋ hiyeŋ.

Niŋgeb goke amanjeŋ nurde hinayiŋ.

---

* **4:25:** Dekapolis gote miŋbe “10 taun haŋ.”

7 “Al kura al hoyan niñ bunijen nurde yunen
hañ mar gobe Al Kurun wor bunijen nurde
yunen hiyen.

Niñgeb goke amanen nurde hinayin.

8 “Al kura binde dufay buluñ ma kerde hañ marbe
Al Kurun keneñ hinayin.

Niñgeb goke amanen nurde hinayin.

9 “Al kura fulenaya kandukya yisikamde awa-
likde heñ heñ mata forok irde hañ marbe
Al Kurun beleñ dirijne weñ yinyen.

Niñgeb goke amanen nurde hinayin.

10 “Al kura Al Kurun diliñde mata huwak teñ hike
al hoyan beleñ buluñ buluñ yirke kanduk
kurayen kurayen yeneñ hañ marbe Al Ku-
run beleñ alya bereyamin doyan yirde hi
bana goñ hinayin.

Niñgeb goke amanen nurde hinayin.

11 “Be, ne gama nirde hike al beleñ goke igin ma
nurde sukal dirde buluñ buluñ dirde mere buluñ
kurayen kurayen ultiñde irde hinayin. Goyenbe
goke ma nurde aman heñ hinayin.

12 Kanduk teñ hinayin gote muruñgembe Al Ku-
run beleñ kuruñ dunyen. Niñgeb goke amanen
nurde hinayin. Mata gobe tiñen moñ. Bikken
Al Kuruyen mere basan mar yirde hinhan gwahade
goyen po, deñ wor gwaha dirde hinayin,”
yinyin.

Hulsiya fawya
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Irdeb sopte po yinyin. “Deñbe al hañ kurun
gate faw yara. Fawbe meteñ miñyan. Goyenbe
daha wet kura teñ buluñ hiyyenbe daha mat

sopte iginj irtek? Epte moŋ. Niŋgeb faw buluŋ hitiŋ gobe wok irtek. Irkeb al beleŋ ufurka teŋ kuŋ hinayiŋ.

¹⁴ “Irde deňbe al megen haŋ kuruŋ gate hulsi yara. Taun kuruŋ kura doŋdonđe hi gobe epte ma banare hiyen.

¹⁵ Gwahade goyen po al kura epte ma hulsi usuŋ urde teŋ koron̄ po aw uryeŋ. Gwahade yarab teŋ hende biŋguŋ irkeb al ya biŋ bana hinayiŋ goyen tumŋaŋ hulsire hinayiŋ.

¹⁶ Gwahade goyen po deňbe hulsi yara heŋ Al Kuruŋ diliŋde mata wukken̄ goyen al yikala yirde hinayiŋ. Gogab matatin̄ iginj goyen yeneňbe Al Kuruŋ sanjiŋ miňyaŋ goyen isoka irde hinayiŋ.

Al Kuruŋyen mere saŋiŋ ire yeŋ wamiriŋ

¹⁷ “Be, moŋo ne gayen neneňbe dufaytiňdeb, ‘Yeŋ beleňbe Moseyen sabaya Al Kuruŋyen mere basaŋ marte sabaya goyen walde pasi hewe yeŋ wayyiŋ,’ yeŋ ma nurnayiŋ. Nebe saba goyen wale yeŋ ma wamiriŋ. Gwaha titteňbe mere gote miŋ wor po goyen teŋ kawan irmeke nurnaŋ yeŋ wamiriŋ.

¹⁸ Fudinde wor po dineŋ hime. Megeňya naŋkiňya hiriryen goya goyen sabamiŋ gote mere bilmiň katin̄ goyen uŋkureŋ muŋ kura bana ma kuyeŋ. Heŋ heňbe sabamiŋ gote iginę tumŋaŋ forok yenayiŋ.

¹⁹ Niŋgeb al kura sabamiŋ kura gama irtek meteňeŋ moŋ wor po goyen pel irde go ma gama irdeb al hoyan̄ wor go goya gama irde ma inyeň al gobe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan̄ yird yird bana goŋ deňem moŋ hiyyeŋ. Munan̄ al kura

sabamiŋ gama irde al hoyan saba yiryeŋ al gobe
Al Kurun beleŋ alya bereyamin doyaŋ yird yird
bana goŋ deňem kuruŋ wor po hiyyen.

20 Fudinde wor po dineŋ hime. Deŋ mata huwak teŋ hinayiŋ goyen Farisi marya Moseyen saba maryat mata huwak goyen fole ma irnayiŋbe fudinde wor po epte ma Al Kurun beleŋ alya bereyamin doyaŋ yirde hi bana goŋ hurkunayin.

Kanduk sope ird ird mata

21 “Be, bikkenbe Moseyen sabareb taytiŋ yagobe, ‘Al ma gasa yirke kamnayiŋ. Munaj al kura gwaha tiyyenbe merere huwarde murungem buluŋ tiyyen,’ yintiŋ goyen deňbe nurde hanjen gogo.

22 Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ ti-him: al kura kadom inen tiyyen al gobe merere huwaryen. Gwahade goyen po, al kura kadom, ‘Dufaygem moŋ,’ inyen wor merem yaŋ heŋ Yuda marte doyaŋ mar diliŋde huwaryen. Irde al kura beleŋ kadom kura, ‘Gebe kukuwa,’ inyenbe kak alare kuyen.

23 “Niŋeb Al Kurun galak ire yen altare gor det yukan henyab kadge kura beleŋ buluŋ nurd guntiŋ goyen bege bak yekeb

24 detge go alta dilin mar gor po yubul teŋ kuj kadge goya kanduk go sope irde awalik heŋ gab mulgaŋ heŋ Al Kurun galak irayen.

25 “Be, al kura merem yaŋ girde merere gukuŋ hikeyab aran po kanduktiriŋ go belen kuj heŋa sope iriryen. Mongo kuj merere huwarkeb mere nurd nurd al beleŋ gade kimyan titmiŋ haniŋde

giryen. Irkeb kimyan titmiñ beleñ gade fere girde koyare gernayin geb.

²⁶ Fudinde wor po dineñ hime. Kat siñare kwen yenbe hora gwahade kerayin gintiñ goyen tumjan po kerde pasi irde gab siñare kwayin geb,” yinyinj.

Al berem yanbe huwak po hinayin

²⁷ Irde sopte yinyinj. “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: ‘Al berem yanbe bere hoyan ma duwan yirde hinayin. Irde bere wor al hoyan ma duwan yirde hinayin,’ yitinj.

²⁸ Goyenpoga nebe go hende gaha dineñ tihim: al kura bere kura keneñ gwaha irmewon yen biñ huwaryen gobe bikkenj bere hoyanya duwan teñ teñ mata bulun goyen binde tiyyen.

²⁹⁻³⁰ Monjo ulge kurhan kura beleñ mata bulun tike ulge tumjanj kak alare kwak geb, bulun tiyyen go po teñ siña irayin. Delge yase beleñ mata bulun tikeb goyen marde temeyayin. Hange yase beleñ mata bulun tikeb go wor walde temeyayin.

Bere takira teñ teñ mata

(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ “Be, deñbe ‘Al kura berem takira tiye yenbe takira teñ teñ asan kañ haniñde kerdebe takira tiyyen,’ gwaha yen hike nurde hanjen.

³² Goyenpoga nebe go hende gaha dineñ tihim: al kura berem go al hoyan ma duwan irde hikeya epte ma takira tiyyen. Takira tike bere go kun al hoyan tiyyenbe bere goya un gergeñ goya Al Kurun diliñde leplep mata teñ har yen yinyenj.

Goyenbe Al Kuruŋ belen uŋ bikkek gore yirke tahar yeŋ uŋ bikkek go miŋge iryenj." yinyinj.

Biŋa teŋ teŋ mata

³³ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: "Bikkenj Moseyen sabarebe taytiŋ yago, 'Biŋa teŋ heŋya usi ma teŋ hinayinj. Al Kuruŋ hitte biŋa teŋbe biŋa tiyayinj goyen po gama irayinj,' yintiŋ goyen den wor nurde hanjen gogo.

³⁴⁻³⁵ Goyenpoga nebe go hende gaha dinenj tihim: naŋkiŋbe Al Kuruŋyen maroro gasunj. Irde megenjbe yende kahaŋ kerd kerd gasunj. Irde Yerusalembe Doyaŋ Al Kuruŋ gote taun. Niŋgeb biŋa tinin yeŋ goya det goyen goya deňe ma yurnayinj.

³⁶ Tonanṭinj yuwalŋen uŋkureŋ kura goyen tarenṭinjde epte ma umŋam hoyanj irnayinj. Niŋgeb biŋa teŋya tonanṭinj ma deňe urnayinj.

³⁷ Hugineŋ mere fudinde po yeŋ hinayinj. Niŋgeb mere kura fudinde kenem, 'Fudinde,' yenayinj. Munaŋ fudinde moŋ keneŋbe 'Fudinde moŋ,' po yenayinj. Go hende mere kura sopte tinayinjbe mere gobe Al Buluŋ hitte mat wayyenj.

Wol heŋ heŋ mata

(Luk 6:29-30)

³⁸ "Be, mere kurabe gahade yeŋ hike nurde hanjen: 'Al kura beleŋ delge upul tikeb ge beleŋ wor wol heŋ dilinj upul tiyayinj. Irde misinjge yufele tikeb ge beleŋ wor wol heŋ misinj yufele tiyayinj,' yitiŋ.

³⁹ Goyenpoga nebe go hende gaha dinenj tihim: al kura buluŋ dirke goya matamiŋ go wol ma

hawayinj. Al kura waŋ uluŋge yase beleŋ seŋ gurke goya wol ma heŋ kurhan wor tigiri teŋ unayinj.

40 Irde al kura uliŋhorge goke po teŋ merere gerenj tikeb buniŋeŋ irde meŋe dibage manaj unayinj.

41 Irde al kura parsay girde, ‘Kandukne teŋ 1 kilomita kwa,’ ginkeb faraŋ ure yeŋ nurde kandukmiŋ teŋ tebaŋ 1 kilomita kwayinj.

42 Irdeb al kura det kuraŋ amu heŋ gusuŋaŋ girkeb mali po teŋ unayinj. Munaj al kura waŋ detge kura belneŋ tewe ginkeya ga basiŋa ma irayinj.

Asogo (Luk 6:27-28,32-36)

43 “Be, mere kurabe gahade yeŋ hike nurde hanjen gogo: ‘Kadtinj yago niŋ amaneŋ nurd yuneŋ hinayinj. Irde asogotinjbe buluŋ buluŋ yirde hinayinj,’ yitiŋ.

44-45 Goyenpoga nebe go hende gaha dinen tihim: Al Kurunjbe al igiŋya buluŋya tumŋaŋde naŋaya kigariŋya yunen hiyen. Niŋgeb asogotinj ge amaneŋ nurd yunen hinayinj. Irde buluŋ buluŋ dirde hinayinj mar gobe Al Kurunj beleŋ faraŋ yuri yeŋ Al Kurunj gusuŋaŋ irde hinayinj. Gogabe deŋbe Al Kurunj tareŋmiŋ kurunj wor po gote dirneŋ weŋ igiŋ hinayinj.

46 Be, al kura deŋ ge amaneŋ nurd duneŋ hinayinj mar goke po amaneŋ nurnayinjbe Al Kurunj beleŋ gote murungem dunyeŋ yeŋ nurd haj? Moŋ. Teks yad yad marbe mata buluŋ mar yineŋ

hanjen goyen wor kadom ge amanen nurde igin
igin yirde hanjen.

⁴⁷ Yuda mar moj al miñ hoyan wor kadom
mere gird teñ igin igin yirde hanjen. Ningeb
kadtin yago po mere yirde igin igin yirde hi-
nayinbe matatinbe mel gote folek yen nurde han?
Moj.

⁴⁸ Nantin Al Kuruñ tareñ minyan gobe huwak
wor po geb, deñ dirjeñ wen wor gwahade go po
huwak hinayin,” yinyin.

6

Al faran yurd yurd mata

¹ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyin: “Be, Al Kuruñ diliñde mata igin teñ hiniñ yeñbe keñkela
dufay hen ga mata teñ hinayin. Al denke po ga
mata teñ hiniñ ma yen hinayin. Gwaha tinayinbe
Adotin Al Kuruñ sanin minyan gore matatin gote
murunjem ma dunyeñ.

² Usi marbe al beleñ deneñ turuñ dirnañ yeñbe
al buniñeñ faran yurniñ yen gabu yayan, kurabe
beleñyan huwarde bigul fu irde ga mata teñ
hanjen. Goyenbe deñ goya gwaha ma teñ hi-
nayin. Fudinde wor po dinen hime. Matamin
gote murunjembe al beleñ turuñ yirde hinayin
goya go po tenayin. Kamebe hubu wor po geb.

³ Ningeb al buniñeñ kura faran yurniñ yeñbe
balmin po mata teñ hinayin. Hantiñ yase beleñ
mata igin kura tike goya hantiñ tapa beleñ go ma
nuryen.

⁴ Gwahade goyen po al buniñeñ faran yurniñ
yeñbe al ma deneñ hikeya faran yurde hinayin.

Irkeb Nantiŋ Al Kuruŋ tareŋ miŋyaŋ gore al faraŋ yurd yurd mata banare teŋ hinayiŋ gote muruŋgem dunyeŋ.

*Al Kuruŋ mere ird ird mata
(Luk 11:2-4)*

⁵ “Be, usi marbe Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe al denęŋ turuŋ dirnaŋ yeŋ gabu yayaŋ, kurabe beleŋ kogorhonyaŋ al budam kuŋ waŋ teŋ hanjyende gor huwarde Al Kuruŋ mere irde hanjen. Goyenbe deŋ goya gwaha ma teŋ hinayiŋ. Fudinde dineŋ hime. Matamiŋ gote muruŋgembé al beleŋ turuŋ yirde hinayiŋ goyare gog po tenayıŋ. Kamebe hubu wor po.

⁶ Niŋgeb Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe yatiŋ bana hurkuŋ yame taŋbe Nantiŋ Al Kuruŋ banare hi goyen mere irde hinayiŋ. Gogab Nantiŋ beleŋ banare heŋ balmiŋ mata teŋ hinayiŋ goyen deneŋbe gote muruŋgem dunyeŋ.

⁷ “Yuda mar moŋ al miŋ hoyaq beleŋ uŋguramıŋ dolon yirde henja mereniniŋ nurnayiŋ yeŋ mere sobamde po yeŋ tebaŋ teŋ hanjen. Goyenbe deŋbe Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋ goya gwaha ma teŋ hinayiŋ.

⁸ Adotin Al Kuruŋbe deŋ beleŋ gusuŋaŋ ma irkeya bikken det goke nurde haŋ yeŋ nurde hi. Niŋgeb mel go teŋ haŋ gwaha ma teŋ hinayiŋ.

⁹ Niŋgeb Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe gaha yeŋ hinayiŋ:

Adoniniŋ, gebe kuruŋ wor po.
Huginjeŋ turuŋ girde hitek.

¹⁰ Gere alya bereya doyaŋ yird yird mata goyen kawan forok irayıŋ.

Irdeb dufayger meteŋ teŋ gote igineŋ ge hayende
gor iginj wor po forok yirde hayen gwahade
goyen po,

megeŋ gayen wor forok yirde hayinj.

¹¹ Irdeb haŋkayen biŋgebe gwaha mat nene ep
nenayinj yeŋbe gwahade po duneŋ hayinj.

¹² Irdeb al hoyanj beleŋ buluŋ dirke mata bu-
luŋmiŋ halde yunenj hityen gwahade goyen
po,

mata buluŋniniŋ halde duneŋ hayinj.

¹³ Irdeb dubul tike tuŋaŋ buluŋ bana ma kattek.
Irde Al Buluŋ haninde mat dumulgaŋ tiyayinj.

¹⁴ Niŋgeb al kura buluŋ dirkeb mata buluŋmiŋ
goyen halde yunnayinj. Gogab Adotinj tareŋmiŋ
kurunj gore wor mata buluŋtiŋ halde dunyeŋ.

¹⁵ Munaŋ al kura buluŋ dirkeb halde ma yun-
nayinj gobe Adotinj tareŋmiŋ kurunj gore wor mata
buluŋtiŋ go ma halde dunyeŋ.

Binje kutja ird ird mata

¹⁶ “Be, usi marbe binje kutja irde heŋyabe
kimiŋ algup neke tupi sam tikeb al beleŋ yenenj
mel gabe gwaha teŋ haŋ yenj dennaj yenj nurde
mata teŋ hanjen. Goyenbe deŋ goya gwaha ma
teŋ hinayinj. Matamiŋ gote murungembe al beleŋ
turunj yirde hinayinj goya po tenayinj. Kamebe
hubu wor po.

¹⁷ Niŋgeb binje kutja irde heŋyabe fe gemde
tonanjtinj par teŋ kutjare hite yara ma teŋ kuŋ
hinayinj.

¹⁸ Gogab binje kutjare hinayinj goyen al beleŋ
gwaha teŋ haŋ yenj ma deneŋ hinayinj. Goyenbe
Adotinj banare hi gobe nurde hiyenj. Niŋgeb mata

balmiňde teñ hinayin goyen gote muruňgem dunyen.

*Megen niñ samuñj
(Luk 12:33-34)*

19 “Be, megen niñ samuñbe sisige beleñ walnayin, kurab kawe mar beleñ kawe dirnayin. Irde kurabe tiktuk irde buluñ henayin. Niñgeb dindikeñ ge nurde samuñ yade buda ma yirde hinayin.

20 Gwahade yarabe samuñtiñ goyen yade al farañ yurde hinayin. Irkeb Al Kuruñj beleñ gote muruňgem igin wor po goyen kame duneñ yeñbe gasuñmiňde yerde hiyen. Gobe det kura beleñ epte ma buluñ yirnayin.

21 Dufaytiñ kuruñbe samuñtiñ hiyenде gor po hiyen geb, gago momoñ dirde hime.

22 “Be, diltiñbe ultinđe hulsi yara. Niñgeb diltiñ igin henayinbe hulsire hañ yara Al Kuruñyen samuñ banare hi goyen keneñ keñkela bebak teñ hinayin geb, heñ hentin igin wor po hiyyen.

23 Munañ diltiñ buluñbe samuñmiñ epte ma keneñ bebak teñ megen niñ samuñ niñ po nurde hinayin geb, heñ hentin gobe kidoma beleñ po aw duryen. Niñgeb Al Kuruñyen samuñ banare hi goyen keneñ bebak titek yarabe bebak ma tinayinbe heñ hentinbe buluñ wor po hiyyen.

24 Albe epte ma wawuñ uñkürenđe po doyan al irawa niñ meteñ teñ yunyen. Epte moñ wor po. Gwaha titheñbe doyan al kurabe harhok unyen. Munañ kurabe amañeñ nurd uneñ keñkela awalik irde hiyen. Niñgeb gwahade goyen po,

epte ma Al Kurunya horaya tumnajanje meten teñ yunnayin.

*Heñ heñge niñ ug po ma dufay hawayin
(Luk 12:22-31)*

25 “Ningeb fudinde dinen hime. Megen gar heñya daha mat biñgeya feya netek, irde ul-niniñdebe da yade umña teñ hitek yeñbe heñ hentin ge uguñ po ma dufay heñ hinayin. Biñgebe igin gega, gore po epte ma heñ hentin igin iryen. Ultin umña manan gwahade po ultin igin ma iryen.

26 Be, nu niñ nurnanç. Yeñbe biñge ma harde hanjen. Irde sak yeke yade biñge yadi yerd yerd yare ma yerde hanjen. Goyenbe Al Kurun belen paka yirde hiyen. Al Kurun sanin minyan belen nu wor gogo kenkelä po doyan yirde hiyen. Munanç deñbe nu gote folek wor po geb, dahadem Al Kurun belen dener wasak tike biñge kamnayin? Epte moñ geb.

27 Den gayen kura megen gar heñ heñ niñ uguñ po dufay henayinbe igin nalutin goyen muñ kura singir irde ulyanđde hinayin? Epte moñ.

28 “Irde daniñ geb ultin umña niñ uguñ po dufay heñ hanjen? Yamuñ fuwalabe yeneñmin igin muñ wor po goke nurnanç. Yeñbe uliñ umña niñ meten ma teñ uliñhor kura ma gada yirde hanjen.

29 Goyenbe fudinde wor po dinen hime. Bikken Israelyen doyan al kurun Solomonbe uliñ umña kusamuñ wor po yerde hinhan. Goyenpoga uliñ umñaminiñ igin wor po gore yamuñ fuwala goyen epte ma fole yirtek hinhan.

30 Yamuŋ fugala gobe nalu sobamde ma hanjen. Haŋka hinayin, gisebe al beleŋ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuŋ fugala gobe det kuruŋ kura gogo moŋ gega, Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde umŋa yirde hiyen geb, denjbe daniŋ ulniniŋ umŋa ma gitik teŋ dunyen yeŋ goke uguŋ po dufay heŋ haŋ? Denjbe Al Kuruŋ niŋ hekken wor po ma nurde haŋ.

31 Niŋgeb da biŋge netek, da fe netek, irde da yade ulniniŋ umŋa titek yeŋ goke dufay uguŋ po ma heŋ hinayin.

32 Megen niŋ mar ne niŋ ma nurde haŋ gore gab det budam kuruŋ gwahade goyen yad yad niŋ uguŋ po dufay heŋ goke kandukŋeŋ nurde hanjen. Goyenbe Adotin Al Kuruŋ sanŋiŋ miŋyan gobe det goke nurde haŋ yeŋ bikken deneŋ hiyen.

33 Niŋgeb denjbe Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ dird dirdya mata huwak teŋ teŋya niŋ wa nurde hinayin. Irke gab Al Kuruŋ beleŋ deŋ det kuraŋ nurde hinayin kuruŋ goyen wor duneŋ hiyen.

34 Niŋgeb sopte fay urkeb daha titek yeŋ goke dufay uguŋ po ma heŋ hinayin. Fay urke gab gwaha kura tiye yeŋ nurnayin. Haŋkayen kandukbe haŋkayen po, munaŋ giseyenbe giseyen po geb,” yinyin.

7

Kadtijde mata goke buluŋ mat ma yawayin (Luk 6:37-38,41-42)

1-2 Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Al kura kadom mata tike keneŋbe, ‘Nebe igin, munaŋ yeŋbe buluŋ teŋ hi,’ yiyyenbe al go wor Al Kuruŋ

beleñ gwaha po iryen. Al kadtin kurate mata dahan mat kennayiñbe Al Kurun wor gwaha mat dinyen. Ningeb al kadtin beleñ mata kura tike goya deñ beleñ, ‘Neñbe huwak,’ yeñ nurde, ‘Al gobe danin bulun tiya?’ ma yeñ hinayin. Moñgo Al Kurun beleñ deñ wor gwaha po diryen geb.

³ Deñbe kadtinde mata bulun mukneñ muñ wor po mukun yara goyen yeneñ goke yeñ hanj. Goyenbe dindikende mata bulunbe he parwek karkuwan yara diltin pet teñ hanj goyen go ma po nurde hanj.

⁴ He parwek gore hugiñen diltin pet titin hanj goyen ma yeneñya dahade ningeb, ‘Kadne, mukun delger hi go teñ siña ire?’ innayin.

⁵ Dulin usi mar wor wor, mehendeb dindikende diltinde niñ he parwek go wa yade siña yirnayin. Irde gab diltin kerkelanajkenenbe kadtin diliñde mukun goyen igin yad siña yirnayin.

⁶ “Be, deñbe det kura Al Kurun untek goyen yade kulu ma yuneñ hanjen. Irde selwen yara det damum hende hoyan goyen yade bu binde ma yemeyde hanjen. Gwaha yirkeb samuñ igin kura gogo yeñ ma nurde mali yufurka tinayin. Ningeb gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen merebe titmiñen miñ miñmon yeñ nurde hanj mar gobe Al Kurunyen det mali mali ma yuneñ hinayin. Moñgo mel gore tigiri teñ buya kuluya beleñ diseñ sak dirtiñen dirnayin geb,” yinyin.

*Al Kurun gusuñajan ird ird niñ bada ma henayin
(Luk 11:9-13)*

⁷⁻⁸ Irdeb sopte po gaha yinyin: “Be, al kura beleñ det kurañ nurde Al Kurun gusuñajan irkeb

unyeñ. Irde det kurañ nañkenenj kurut yekeb ikala iryenj. Irde yeñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hurkuñ hurkuñ yame goyen mayde tebañ irkeb yame hol ird unyeñ. Niñgeb deñ wor det kura niñ nurde Al Kuruñ gusuñanj irtinđe po hikeb dunyenj. Det goke nañkenenj kurut yitiñde po hikeb dikala diryenj. Irde yeñ beleñ alya bereyamiñ doyañ yirde hi bana goñ hurkuñ hurkuñ yame mayde tebañ irkeb yame hol ird dunyenj.

9 “Be, deñ gayen al ganuñbe diriñmiñ beleñ binje niñ yekeb hora tenj unyeñ?

10 Irde makañ dapñä niñ yekeb kunere tenj unyeñ?

11 Deñ mata buluñ mar wor diriñtiñ yago beleñ det kurañ yekeb det iginj po yunniñ yeñ nurde hanjen. Niñgeb Adotij Al Kuruñ sanjiñ miňyanj gobe deñ megen niñ mar gote fołek geb, gusuñanj irkeb det iginj wor po goyen dunyenj geb.

12 “Gwahade niñgeb mata tenj hinayinj kuruñ gobe al hoyanj beleñ neñ gwaha gwaha dirde hiwoñ yeñ nurde hanj gwahade goyen po, deñ wor gwahade po yirde hinayinj. Moseya Al Kuruñyen mere basanj marya beleñ saba teñ hinhan gote miñ wor pobe gago geb.

*Yame dirñeñ bana hurkunayinj
(Luk 13:24)*

13-14 “Be, kak alare kuñ kuñ yamebe kuruñ, irde gor kuñ kuñ beleñbe meteñeñ moñ. Niñgeb al budam yame goyen bana hurkuñ hañ. Munanj Al Kuruñya huginj heñ heñ gasunđe gor kuñ kuñ yamebe dirñeñ muñ wor po. Irde beleñ mananj

meteŋeŋ. Niŋgeb al yuŋkureŋ yuŋkureŋ beleŋ muŋ po gab yame goyen keneŋ bebak teŋ hanj. Niŋgeb deŋbe yame dirŋeŋ bana gore hurkunayinj.

Heya he gote igineŋya

¹⁵ “Be, Al Kuruŋyen mere basaŋ mar falkuk niŋ keŋkela heŋ hinaj ko. Go mar gobe dapŋa fulenjam moŋ sipsip yara heŋ wanayinj. Meremiŋbe iginj yara gega, biŋ bana dufaymiŋbe buluŋ wor po geb, kulu duwi beleŋ al isitiŋ yara heŋ heŋtiŋ buluŋ wor po irnayinj.

¹⁶ Gwahade mar gobe matamiŋde po gabe fudinde Al Kuruŋyen mere basaŋ mar ma usi mar wet goyen yenen bebak teŋ hinayinj. Al beleŋ wain igineŋbe kaŋ hoyanj hende ma yade haŋyen. Fik he igineŋ wor he mali hende ma yade haŋyen.

¹⁷ Gwahade goyen po, he iginjbe igineŋ iginj po forok yirde hiyen. Munaŋ he buluŋbe igineŋ buluŋ po forok yirde hiyen.

¹⁸ Niŋgeb he iginjbe igineŋ buluŋ ma forok yiryeŋ. Munaŋ he buluŋbe igineŋ iginj ma po forok yiryeŋ.

¹⁹ Niŋgeb he kura igineŋ iginj ma forok yiryeŋ gobe ilde kak alare temeynayinj.

²⁰ Niŋgeb gwahade goyen po, matamiŋ beleŋ gab mel gobe gwahade mar yeŋ yenen bebak tinayinj.

²¹ “Be, alya bereya megen heŋya, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, Doyaŋ Al Kuruŋ,’ nineŋ haŋ gega, al yuŋkureŋ beleŋ po Al Kuruŋyen alya bereya henayinj. Adone Al Kuruŋ saŋiŋ miŋyaŋ gote

dufay goyen keŋkela nurde go po gama irde haŋ
mar po gab Al Kuruŋyen alya bereya henayin.

22 Nalu funaŋde goyenterbe al budam beleŋ,
'Doyaŋ Al Kuruŋ, Doyaŋ Al Kuruŋ, neŋbe
sanjinger mереge basaŋ heŋ tagalde hinhet. Irde
tareŋger unjura yakira teŋ mata tiŋen kurayen
kurayen yirde hinhet. Niŋgeb neŋbe gere alya
bereya,' ninnayin.

23 Goyenbe ne beleŋ kawan po, 'Mata bulun
mar, nebe go ma wor po nurd duneŋ hime.
Hoyaŋ kunaŋ!' yineŋ.

*Al irawayen ya ird ird mata
(Luk 6:47-49)*

24 "Be, gwahade niŋgeb al kura merene nurde
gama iryen al gobe ya ire yeŋbe tola metemiŋ
dukuŋ po talde hora po daluŋ unyeŋ go gwahade
goyen.

25 Kigariŋ kuruŋ katen figilu teŋen yaŋ kuyen.
Irde menje sanjŋ yare gor kuyen gega, tolambe
sanjŋ po yimiytiŋ geb, epte ma tobo tike katyen.

26 Goyenbe al kura merene nurde ga gama ma
iryen al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya
iryen go gwahade goyen.

27 Niŋgeb kigariŋ kuruŋ katen figilu teŋen yaŋ
kuyen, irde menje sanjŋ yare gor kukeb tolambe
mulowo hende yimiytiŋ geb, ya gobe katen buluŋ
wor po hiyyen," yinyin.

28-29 Be, Yesu go sabamiŋ pasi irkeb gor hin-
han mar gore meremiŋ go tonŋen yaŋ wor po
nuramiŋ. Irdeb hurkuŋkat teŋbe, "Ey, sabamiŋ
gabe Moseyen saba marte saba yara moŋ be!"
yamiŋ.

8*Al busuka miňyaŋ sope iryiŋ
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)*

¹ Be, sabamiŋ go pasi irdeb dugure gor mat kateŋ kunj hikeb al budam gama irde kunj hinhan.

² Irkeb busuka miňyaŋ al kura gore waŋ kimiŋ mar dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kurunŋ, dufayger wilakneŋ nurdeb sope nirke igin heweŋ,” inyiŋ.

³ Irkeb al go uliŋde hanıŋ kerdeb, “Igiŋ guram gireŋ. Ningeb igin hawa!” inyiŋ. Irkeb goyare po busuka go tubul tike igin hiriŋ.

⁴ Irkeb, “Igiŋ haha gake al kura momoŋ irak yo. Gwaha titneŋbe Al Kurunŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar hitte kunj sikkenge yikala yirke keneŋbe fudinde igin haha ginnayıŋ. Irke gab Mose beleŋ bikken yirin mata goyen gama irde dapŋa kura mel go yunnayıŋ. Irkeb ge niŋ teŋ Al Kurunŋ niŋ dapŋa go kumga tinayıŋ. Irkeb al tumňaŋ fudinde igin hihi yeŋ gennayıŋ,” inyiŋ.

*Fuleŋa marte doyaŋ alyen dufaymiŋ tareŋ
(Luk 7:1-10)*

⁵ Be, gwaha teŋbe Yesu go Kapeneam taunde kurinj. Irkeb Roma gabmanyen fulenja marte doyaŋ al* kura gore faranj nuri yeŋ wayyiŋ.

⁶ Irdeb, “Doyaŋ Al Kurunŋ, meteŋ alne kura uliŋ kamke uliŋ misiŋ kurunŋ wor po katen yare ferde hi,” inyiŋ.

⁷ Irkeb Yesu beleŋ, “Kunj sope ireŋ,” inyiŋ.

* **8:5:** Fuleŋa marte doyaŋ al gabe fulenja mar 100 doyaŋ yirde hiyen.

8 Irkeb al gore wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ge beleŋ ne al gahade gate yare kutek moŋ. Niŋgeb duliŋ mere po tikeb meteŋ alne igiŋ hiyyen.

9 Ne wor doyaŋ alner yufukde heŋ yende mere po gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyaŋ yirde hime geb, al goyen kura, ‘Kwa,’ inmekeb kuyen. Munaŋ kurabe, ‘Waya,’ inmekeb wayyen. Irde meteŋ alne manaŋ, ‘Det ga ira,’ inmekeb gwaha po tiyyen,” inyiŋ.

10 Irkeb Yesu beleŋ al gote mere go nurde tulfut yiriŋ. Irdeb gama irde kuŋ hinhan mar goyen fulgaŋ kaŋbe, “Fudinde wor po dinhem. Israel bana ga ne niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ al kura gahade ma keneŋ himyen. Hubu wor po.

11 Ga nurnaŋ ko. Kame kame Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ dula mata kuruŋ forok yiyyen. Goyenterbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan beleŋ megeŋ kuruŋ ga hikə kwa gayen kurhan mat mat wanjbe Yuda marte asem yago Abraham, Aisakya Yekopya irde gasuŋmiŋyaŋ gasuŋmiŋyaŋ keperde dulan teŋ hinayiŋ.

12 Goyenbe Yuda marbe Al Kuruŋ beleŋ basiŋa yirtiŋ gega, ne niŋ dufaymiŋ sanjiŋ ma irnayiŋ mar gobe yakira tike siŋare kidoma bana goŋ hinayiŋ. Irde eseŋbe misiŋ yiseŋ hinayiŋ,” yinyiŋ.

13 Irdeb fulenja marte doyaŋ al goyen, “Igiŋge kwa. Ne niŋ dufayge sanjiŋ irde ha geb, gwahade forok yewon̄ yeŋ nurha gwahade po forok yiyyen,” inyiŋ. Irkeb meteŋ almiŋbe Yesu beleŋ mere tiyyiŋ nalu goyenter po igiŋ hiriŋ.

*Yesu beleñ al budam sope yiryinj
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)*

14 Be, Yesu go Pitayen yare kuñbe Pita teñak aygañ miňyañ ferde hike kinyinj.

15 Irde kuñ haniñde tanarkeb aygañ go tubul tiyyinj. Irkeb bere gore huwarde biñge kañ yunyiñ.

16 Be, kuñ hako ga kidoma heñ hikeb uñgura ketal yurtinj mar budam yawayamiñ. Irkeb Yesu beleñ uñgura go merere po yakira tiyyinj. Irde al garbam miňyañ manañ tumñañde sope yirke igiñ haminj.

17 Gwaha teñ hinhin goke bikkeñ Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ asañde mere kura gahade kayyiñ:

“Al gobe nende mata buluňya garbamniniňya pasi yiryeñ,” yitiñ hi. **Aisaia 53:4**

Niňgeb mere gote igineňbe mata gogo forok yirde hinhin.

*Yesu gama irniňbe det kura yubul tinayinj
(Luk 9:57-62)*

18 Be, Yesu gob al budam wañ gabu irke yeneňbe komatmiñ yago goyen, “Fe ala kuruñ ga siňa iroñ mat kuniñ,” yinyinj.

19 Irkeb Moseyen saba tagal tagal al kura gore waňbe, “Tisa, nebe ge kuñ heñ taha kuruñ gobe gama po girde kuñ heñ,” inyiñ.

20 Irkeb wol heñ, “Kulu duwibe ferd ferd gasuň miňyañ. Nu wor hagam yañ. Goyenpoga ne Al

Urminj[†] gabe gor kura ferde usanj hetek gasuñnem monj,” inyinj.

²¹ Irkeb komatmiñ hoyan kura goreb, “Doyan Al Kurunj, nebe gama gireñ gega, kuñ adone wa teñ mete teñ gab wañ gama gireñ,” inyinj.

²² Irkeb Yesu beleñ, “Wañ gama nira! Al kamtiñ gobe tubul tike al ne niñ ma nurde Al Kurunj diliñde kamtiñ yara hañ mar gore gab teñ mete tinayinj geb,” inyinj.

*Yesu beleñ meñe kurunj masi irke tik yirinj
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Be, gwaha teñbe hakwa kura go hende hurkuriñ. Irkeb komatmiñ yago wor go hende hurkuñbe yeñya kwamiñ.

²⁴ Irke gwahade forok yeweñ tiya yeñ ma nurkeya bemeñ po meñe kurunj huwaryiñ. Irkeb duba karkuwañ karkuwañ fumde wañ hakwa mayde binde hurkuñ ala heñ hin hin. Goya goyenbe Yesube firtiñde hin hin.

²⁵ Irkeb komatmiñ beleñ kuñ isanj heñbe, “Doyan Al Kurunj, fe nene kamniñ tihit geb, faranj dura!” inamij.

²⁶ Irkeb huwarde, “Daninj geb ne niñ hekkenj ma nurde kafura heñ hañ?” yinyinj. Irdeb meñeya makañya buluñ wor po hiriñ goyen masi yirke kamaryum.

²⁷ Irkeb mel go hurkuñkat teñbe, “Da albe gago? Meñeya makañya wor yende mere nurhar!” yeñ kadom gusuñan gird tiyamiñ.

---

† **8:20:** Al Urmiñ gote miñbe alya bereya Al Kurunj hitte Yumulgan teñ teñ Al. Daniel 7:13 gorbe deñem Al Urmiñ goyen hi.

*Gadara marte nañare kuriŋ
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

28 Be, meñe kamke mel go kuŋ kunte Galili fe ala siŋa kurhan Gadara marte nañare forok yamiŋ. Irkeb al irawa kura uŋgura ketal yurtiŋ bembayan heŋ kuŋ haryen gore Yesu hitte wa-yaryum. Al irawa gobe misiŋeŋ yaŋ wor po geb, albe yeŋ haryenyaŋ gor kutek moŋ.

29 Be, irem gore Yesu hitte wanbe, “Al Kurun Urmiŋ, daha direŋ wayha? Nalu hako hikeya buluŋ dire yeŋ wayha?” ineŋ kwep iraryum.

30 Be, goya goyenbe bu buda kuruŋ kura sorte yarham po heŋ dulaŋ teŋ hinhan.

31 Uŋgura gore Yesu goyen eseŋ mere irdeb, “Dakira tiye yeŋ nurdeb dad derke kuŋ bu buda iro ketal yurtek,” inaryum.

32 Irkeb, “Kunaŋ!” yinkeb uŋgura buda go al irawa goyen yubul teŋ kuŋ bu buda kuruŋ go ketal yurkeb kuŋ hamulare mat fe alare kateŋ fe nene kamamiŋ.

33 Irkeb bu doyan yirde hinhan mar gobe busa-harde taunde kunte al irawa uŋguram yanja bu budaya hitte mata forok yiriŋ kuruŋ goyen goke al momoŋ yiramiŋ.

34 Irkeb al taunde niŋ gobe tumňan Yesu kin-niŋ yeŋ gir yeŋ wayamiŋ. Irde wan keneŋbe, “Naŋaniniŋde gar ma hayiŋ. Dubul teŋ kwayiŋ,” inen eseŋ mere iramiŋ.

9

*Al uliŋ kamtiŋ sope iryiŋ
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

1 Be, gwaha irkeb Yesu go hakwa hende hurkuŋbe mulgaŋ heŋ meteŋ teŋ hiyen taunde Kapeneam kuriŋ.

2 Irkeb al uliŋ kamtiŋ kura goyen sapir hende tawayaminj. Irkeb Yesu beleŋ mel gote dufayminj yen ge tareŋ irtiŋ go yeneŋbe al goyen, “Dirinj, kandukŋej ma nurayinj. Mata buluŋge halhem geb,” inyinj.

3 Gwaha yekeb Moseyen saba mar kura beleŋ go nurdeb, “Ey, Al Kurunj beleŋ po ga alyen mata buluŋ halde yuneŋ hiyen gega, al gare gwaha tihim yen hi geb, al gabe Al Kurunj sukal irde hi,” yenj dufayhaminj.

4 Irkeb dufayminj yeneŋ bebak teŋbe, “Daninj geb bitiŋde dufay buluŋ kerde haŋ?

5 Damiŋbe meteŋyen yenj nurde haŋ? ‘Mata buluŋge halde gunhem,’ yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yeweŋ goyen?

6 Dufaytiŋdebe al garbam sope ird ird gobe meteŋyen yenj nurde haŋ. Niŋgeb nebe deŋ beleŋ meteŋyen nurde haŋ goyen ireŋ tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urmiŋ gabe alyen mata buluŋ halde halde sanŋin miŋyan yenj neneŋ bebak tinayinj,” yinyinj. Irdeb al uliŋ kamtiŋ goyen, “Huwarde gasuŋge teŋ yager kwa,” inyinj.

7 Irkeb al go huwarde yamiŋde kuriŋ.

8 Irkeb al buda gor gabu iramiŋ goyen mata go kenenbe hurkuŋkat tiyaminj. Irdeb Al Kurunj beleŋ al guram yird yird tareŋ al yuntiŋ goke Al Kurunj turuŋ iramiŋ.

*Yesu beleŋ Matiyu hoy iryinj
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

9 Be, gwaha teñ Yesu go gor mat hoyanje kuñ heñyabe al kura deñem Matiyu goyen teks yad yad gasunje hike kinyinj. Irdeb, “Wañ gama nira,” inyinj. Irkeb al gore huwarde Yesu gama iryinj.

10 Be, Yesuya komatminja Matiyuyen yare heñ binje nene hiket teks yad yad marya* al kura Moseyen saba keñkelä ma gama irde hiket, “mata buluñ mar” yinen hanjen mar goya wañ yeñya heñ dulan teñ hinhan.

11 Irkeb Farisi mar beleñ go yeneñbe Yesuyen Komatminj gusunjan yirdeb, “Daniñ geb tisatinje teks yad yad marya ‘mata buluñ mar’ yinen hityen mar goya binje nene hanj?” yinamiñ.

12 Irkeb mere go nurdeb Yesu beleñ, “Al uliñde iginj po hiyenbe guram al niñ ma nuryenj. Al garbam minjanj beleñ gab guram al niñ nuryenj.

13 Nebe neñ al huwak yeñ nurde hanj mar goyen hoy yire yeñ ma wamirinj. Goyenpoga neñbe mata buluñ mar yeñ nurde hanj mar goyen hoy yire yeñ wamirinj. Goke teñbe Al Kurunj beleñ, ‘Nebe al beleñ galak nird nird niñ ma nurde hime. Kadom buniñej gird gird mata goke amanenj nurde hime,’ yitinj goyen kuñ miñ gwahade yeñ keñkelä dufay heñ nurnaŋ ko,” yinyinj.

*Binje kutña mata niñ Yesu gusunjan iramiñ
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)*

---

* **9:10:** Teks yad yad marbe Israel mar niñ ma meten teñ hinhan. Roma gabman niñ teñ teks yade hinhan. Irde teks hora kurabe yingenj ge yade hinhan geb, mel goke Israel mar beleñ iginj ma nurde yuneñ hinhan.

14 Be, gwaha yineñbe gor hinhin. Irkeb Yon Baptaisyen komatminj beleñ wañbe, “Neñya Farisi maryabe binje kutña irde hityen gega, dahade geb komatge wenbe gwaha ma teñ hanj?” inen gusuñaj iramiñ.

15 Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Albe tikiñ mere miñ alya tumñaj heñyabe daniñ eseñ hinayin? Epte moñ. Goyenbe tikiñ mere miñ al goyen asogom beleñ wan teñ kuke gab yen ge nurde binje kutña irde hinayin,” yinyinj.

16 Irde yenbe saba gergeñ tagalde hi goyen goke maya mere mat gaha yinyinj: “Al kura amil gergeñ walde teñ ulinhor bikkek erek yitiñ goyen ma pet teñ gada iryen. Gwaha irkeb amil parwek gergeñ gore ulinhor bikkekde niñ kañ goyen yuluñ teñbe erek yitiñ yamen gobe sopte buluñ wor po iryen.

17 Gwahade goyen po, al wain fimiñ gergeñ yade dapñä sikkeñ po wain fimiñ heñ heñ irtiñ bikkek bana gon ma unnavinj. Gwaha irnayinjbe wain fimiñ gergeñ goreb dapñä sikkeñ bikkek go kumga tikeb erek niyyenj. Irkeb wain fimiñ wok yiyyenj. Dapñä sikkeñ go manan gog po buluñ hiyyenj. Albe gwaha ma teñ hanjen. Wain fimiñ gergeñbe wain fimiñ heñ heñ dapñä sikkeñ gergeñ bana po uneñ hanjen. Irkeb det irawakde buluñ ma hiriryenj,” yinyinj.

*Bere dirñej kamtiñya bere kura danduku
miñyanja goyen sope yiryinj
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)*

18 Be, Yesu go saba yirde hikeyab gor niñ doyan al kura wan Yesu diliñ mar dokolhoñ yuguluñ

teñbe, “Wernebe gayamuñ ga kama. Goyenbe kuñ hange uliñde kerkeb sopte huwaryen,” inyinj.

¹⁹ Irkeb Yesu go huwarde al goya kwaryum. Komatmiñ yago wor gama irde kwaminj.

²⁰⁻²¹ Be, hako kuñ hikeyab bere kura dama 12 gayen danduku manaq hiyen gore dufaymiñde po, “Kuñ meñere niñ uliñhorminj po sisaj ureñbe igiñ hewenj,” yeñ nurdeb kame beleñ mat wañbe Yesuyen meñe diba uliñhor goyen muruñde sisaj uryinj.

²² Be, bere gore gwaha tikeb Yesu beleñ fulgañ kañ kinyinj. Irdeb, “Werne, kandukñej ma nurayinj. Dufayge ne niñ sañiñ irha gore sope girke igiñ haha geb,” inyinj. Irkeb goya goyen po igiñ hiriñj.

²³ Be, Yesu go kuñbe doyañ al wañ tupi teñ kwaryum al gote yare forok yeñbe ya biñde hurkuriñj. Hurkuñbe dolonđe niñ buleluñ fuk yird yird marya eseñ marya gabu irde hinhan go yinyinj.

²⁴ Irdeb, “Bere gabe ma kama. Dulin ferde hi. Niñgeb kat siñare kunan!” yinyinj. Irkeb mel goreb hinmañ faykenj iramiñj.

²⁵ Be, al buda go yakira tike megen kuñ pasi haminj. Irkeb Yesu po hurkuñ bere go haniñde tanarkeb kamyiñde mat huwaryinj.

²⁶ Irkeb gote mere momoñmiñbe al nañsa bana go hinhan gobe nurde tukutiñ ala tiyamiñj.

27 Be, Yesu mel go yubul teñ kuñ hikeb diliñ titmiñ al irawa beleñ kuware, “Dewit Urmiñ, buniñen dirde faran̄ dura be,” ineñ gama iraryum.

28 Goyenbe Yesube nurd nurd yare hurkuriñ. Irkeb al irawa goyen manan̄ gama irde kukeb, “Der gayen epte sope diryen yeñ ne niñ dufaytirin̄ sanñiñ irde har?” yineñ gusuñan̄ yiryiñ. Irkeb, “Gwahabe, Doyañ Al Kurun̄,” inaryum.

29 Gwaha yekeb Yesu beleñ diliñyan̄ sisaiñ yurdeb, “Ne niñ dufaytirin̄ tareñ irhar geb, nurhar gwahade po forok yiyyen̄,” yinyiñ.

30 Irkeb diliñ wuk yeke nañkenaryum. Irkeb, “Sope dirhem gake al kura ma po momon̄ yiriryeñ,” yineñ sanñiñ po utan̄ yiryiñ.

31 Gega irem go siñare kuñbe Yesu beleñ sope yiryiñ goyen tagalde tukukeb al naña bana goñ niñ gobe nurde pasi hamij.

32 Be, Yesuya komatminya goyen siñare heñ kuñ hikeb uñgura ketal urke mohon̄ kattin̄ al kura goyen Yesu hitte tawayamiñ.

33 Irkeb Yesu beleñ uñgura go takira tikeb al mohon̄ kattin̄ goyen mere tiyyiñ. Irkeb al buda kurun̄ gobe hurkuñkat teñbe, “Israel naña bana gañ mata gahade kura ma kenen̄ hityen!” yamin̄.

34 Goyenbe Farisi marbe, “Uñgurayen kurun̄miñ gote tareñde uñgura yakira teñ hi,” yamin̄.

Al Kurun̄yen meter̄ marbe budam moñ

35 Be, Yesu go taunyan̄ya tiyunyan̄ya kurun̄ goyen kuñbe Yuda marte gabu yayañ mere igin̄ Al Kurun̄ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird goke

saba yirde hinhin. Irde al garbam miŋ kurayen kurayen goyen sope yirde hike iginj heŋ hinhan.

³⁶ Gwaha teŋ kuŋ heŋyab al buda go yinyinj. Irdeb al buda gobe sipsip kura yewek miŋmoŋ heŋ bunijen bunijen teŋ yinjen gwaha mat kura sanjin hetek moŋ yara yenerbe bunijen wor po nurd yunyinj.

³⁷ Irde komatmiŋ yago siraw mere mat, “Binjebé sak yeŋ ep hanj gega, binjé goyen yad yad metej marbe budam moŋ.

³⁸ Niŋgeb binjé metej gote Doyaŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb metej mar budam yad yerke metejmiŋde gor kuŋ binjé yade hinayinj,” yinyinj.

10

Yesuyen mere basaŋ mar 12

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Be, Yesu beleŋ komatmiŋ 12 goyen yinke kuŋ gabu irkeb garbammiŋ kurayen kurayen sope yirda yirdya uŋgura yakira teŋ teŋ tareŋya yunyinj.

² Yesuyen mere basaŋ mar 12 gote deňembe gago: meheňdebe Saimon deňem kurabe Pita. Irde kuliŋ Andruya, Sebedi urmiŋ waran Yemsya kuliŋ Yonya.

³ Filipyā Batolomiyuya Tomasya teks yad yad al Matiyuya. Irde Tadiusya Alfius urmiŋ Yemsya.

⁴ Irde Saimon Selotyabe* Yesu asogom haniŋde kiriyal Yudas Iskariotya.

* **10:4:** Yesu hinhin goyenterbe Roma gabman asogo irde hanjen mar kura hinhin. Go mar gobe Selot yinenj hinhin.

*Mere basaq marmiŋ meteŋ yunyiŋ
(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)*

5 Yesube go mar 12 goyen yad yerke kuniŋ tiyamiŋ. Kuniŋ tikeb saba gahade yiryiŋ: “Al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte ma kunayiŋ. Irde Samaria marte taun kura bana ma po kunayiŋ.

6 Israel marbe Al Kuruŋyen sipsip gega, meremiŋ ma nurde duwi hamin geb, yeŋ hitte kunayiŋ.

7 Kuŋ heŋyabe, ‘Al Kuruŋ beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird nalu gobe binde hihi,’ yineŋ tagalde hinayiŋ.

8 Irde garbam mar sope yirde, al kamtiŋ yisanj henj, al busuka miŋyaŋbe sope yirde, al uŋguram yanbe uŋgura go yakira teŋ kuŋ hinayiŋ. Tarenj gobe dulin tahaŋ geb, gwahade goyen po deŋ wor muruŋgem moŋ dulin al faraŋ yurde hinayiŋ.

9-10 Irkeb meten teŋ hinayiŋ goke al beleŋ faraŋ durde hinayiŋ. Niŋgeb kuniŋ yeŋbe hora uŋkureŋ muŋ kura ma po teŋ kunayiŋ. Irde kalwa ma yawarnayiŋ. Ulinhorbe ultiŋde haŋ gog ep geb, hoyan ma yawarnayiŋ. Kahanjbašaŋya genuŋya wor hoyan ma yawarnayiŋ.

11 Taunyanja tiyuŋyanja kunbe al kura gargar dirtek al goke naŋkenenj yeneŋbe yeŋya hinayiŋ. Yeŋya henj kuŋ kuŋ metenjetiŋ pasi irhet yeŋ nurdeb yubul teŋ hoyande wor kunayiŋ.

12 Be, al gote yare kuŋbe ya miŋ mar goyen, ‘Al Kuruŋ beleŋ bitiŋ yisikamke ga hinayiŋ,’ yin-nayiŋ.

13 Irke mel go deŋ ge igiŋ nurke yeneŋbe biŋ kamke henj henj mata goyen gor po tubul tike

hiyen. Munaŋ iginj ma denke yeneŋbe biŋ kamke heŋ heŋ mata gobe deŋ hitte mulgaŋ hiyyen.

¹⁴ Al kura gargar ma dirde meretiŋ ma nurkeb mel gore Al Kurunyen mere pel irhet yeŋ bebak tinaŋ yeŋbe kahanṭinđe niŋ tupi go busaŋ heŋ gab ya wet ma taun wet kura goyen tubul teŋ kunayin.

¹⁵ Fudinde wor po dinę hime. Taun goyenter niŋ marbe kame Al Kurun beleŋ al iginja buluŋya pota yiryeŋ natureb mata buluŋmiŋ gote muruŋgem buluŋ wor po tenayin. Bikkeŋ Sodomya Gomoraya taunde niŋ mar beleŋ mata buluŋ teŋ hinhan gote muruŋgem tamiŋ gote folek wor po tenayin geb,” yinyinj.

*Kanduk kurayen kurayen forok yenayin
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Deŋ kunayin bana goŋbe buluŋ dirtek marbe budam hanj. Niŋgeb sipsip yad yermek e kulu duwi kahal bana kutneŋ tiniŋ tahaŋ. Niŋgeb deŋ meteŋ teŋ kuŋ heŋyabe kunere beleŋ keŋkelə dufay heŋ ga mata teŋ hanjen go gwahade goyen po teŋ hinayin.[†] Kalyingibe buluŋ gog kura tiya yeŋ ma nurde hityen. Niŋgeb deŋ wor matatinj gwahade po teŋ kuŋ hinayin.

¹⁷ Irdeb al niŋ nurde ga meteŋ teŋ hinayin. Mel gore merem yan dirke merere huwarnayin. Irde kurabe gabu yayaŋ dukuŋ dusulak tinayin.

[†] **10:16:** Yesu beleŋ kunere niŋ yirin gobe buluŋ mat ma yirin. Kunerebe keŋkelə dufay heŋ ga mata teŋ hanjen goke nurde yirin.

18 Ne niŋ buluŋ nurde haŋ mar beleŋ dukuŋ megen niŋ doyaŋ mar kurayen kurayen diliŋde merere derde hinayinj. Irkeb ne niŋ gusuŋaŋ dirkeb mel goya Yuda mar moŋ al miŋ hoyanja goyen momoŋ yirnayinj.

19-20 Niŋgeb waŋ dade merere dukuŋ gusuŋaŋ dirkeb daha yiniŋ tihit yeŋ barbar ma yenayinj. Goyenter daha mat mere teŋ teŋ dufay dunen dunen albe deŋ moŋ. Goyarebe Holi Spirit beleŋ dufay dunke mere tinayinj geb, goke kandukŋeŋ ma nurde hinayinj.

21 “Be, goyenterbe ire itinya igin ma hen kura beleŋ al hay heke waŋ gasa yirke kamde hinayinj. Irde naniŋ beleŋ wor dirneŋ weŋ gwahade po yirnayinj. Irde diriŋ beleŋ huwarde naniŋya miliŋyat mere ma nurde asogo yirde gasa yirke kamnayinj.

22 Al tumŋaŋ ne niŋ igin ma nurde haŋ mar beleŋ asogo dirde hinayinj. Goyenbe gwaha dirde hike goke kafura ma hen saŋiŋ po hen hinayinj. Kuŋ kuŋ funaŋdebe Al Kuruŋ beleŋ dawaryenj.

23 Niŋgeb ne niŋ teŋ buluŋ buluŋ dirkeb busa-harde hoyanje kuŋ hinayinj. Fudinde wor po dineŋ hime. Deŋbe Israel naŋa bana niŋ taun kuruŋ gayen meteŋ teŋ kuŋ pasi ma irkeya ne Al Urmiŋ gayen mulgaŋ heweŋ.

24-25 “Be, diriŋbe saba almiŋ gote dufay epte ma fole iryenj. Dufaymiŋbe kuŋ saba almiŋ gote dufayya tuŋande henbe gor po bada hiyyenj. Be, meteŋ al wor doyaŋ almiŋde meteŋ goyen fole ma iryenj. Meteŋmiŋbe kuŋ doyaŋ almiŋ beleŋ meteŋ teŋ hi gwahade po teŋbe gor po bada

hiyyen. Gwahade goyen po, deňbe nere yufukner hań. Nińgeb al beleń ne buluń nirde uńgurayen kuruňmiń Belsebul nineń hań kenem deňbe daha dirnayıń? Buluń wor po dirnayıń. Al mali deňtiń ga moń yeń nurde duneńbe mere buluń mat wor po dirde hinayıń.

26 “Goyenpoga gwaha dirnayıń mar goke ma kafura henayıń. Dufayya mataya kura epte ma po banare hinayıń. Banare hitiń kuruń gobe kame kawan po forok yeke al tumňań nurnayıń.

27 Nińgeb kamebe deń momoń dirde himyen gayen kawan po tagalde hinayıń. Balmińde mere dirde himyen goyen wor kawan tagalde hinayıń.

28 Al mudunke kamnayıń mar goke kafura ma heń hinayıń. Yeńbe ultiń go po buluń irnayıń. Munań go kamere tontińbe epte ma daha wet kura irnayıń. Gwahade yarabe ultińya tontińya kak alare yemeytek albe uńkureń go po gab kafura irde hinayıń.

29 “Finfunębe nu mukńeń wor po gwahade kura yeń yentek moń gega, Al Kuruńbe biń sir ma yirde hiyen. Nińgeb nu goyen kura daha wet kura tiyyeń gob Al Kuruńbe nurde hike ga tiyyeń.

30 TonanŃiń yuwalneń epte ma kapyan hetek goyen wor Al Kuruńbe gwahade hań yeń keňkela nurde hi.

31 Nińgeb deňbe Al Kuruń dilińdeb finfunı buda damum gote fołek wor po yeń deneń hi geb, heń heńtiń ge kafura ma heń hinayıń,” yinyiń.

*Yesu niń tagalde hinayıń
(Luk 12:8-9,51-53; 14:26-27; Mak 9:41)*

32 Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ: “Al kura al hoyan diliŋ mar dufaymiŋ ne niŋ saŋiŋ irde hiyen goyen tagalyenjbe ne wor Nanne saŋiŋ miŋyaŋ gote diliŋ mar, ‘Al gabe nere,’ ineŋ.

33 Munan al kura ne niŋ yen al hoyan diliŋ mar, ‘Nebe ma nurde unhem,’ yinyen al gobe ne wor kame Nanne saŋiŋ miŋyaŋ gote diliŋ mar, ‘Al gobe ma nurde unhem,’ ineŋ.

34 Be, ga nurnan ko. Nebe fulenja mata isikamde kamde niŋ ma megen gar katmiriŋ. Ne wamiriŋ gake teŋbe fulenjare hinayinj.

35 Nebe megen haŋ mar belen mata gaha teŋ hinayinj yen wamiriŋ. Mata gobe gahade:

‘Urmiŋ beleŋ naniŋ asogo iryeŋ.

Wiriŋ beleŋ milinj asogo iryeŋ.

Bere beleŋ huwarde uŋde milinj asogo iryeŋ.

36 Gwahade goyen po al asogo wor po yirtek marbe yinjeriŋ miŋ bana gore po asogo yirnayinj.’ *Maika 7:6*

37 “Irde al kura milinya naniŋya niŋ uguŋ po nurde ne ma gama niryeŋ al gobe epte ma komatne hiyyenj. Irde al kura urminya wirinya niŋ uguŋ po nurde ne ma gama niryeŋ al goyen wor epte ma komatne hiyyenj.

38 Irde ne niŋ teŋ kanduk yeneŋ kamde kamde niŋ bada henayinj marbe epte ma komatne henayinj.

39 Irde al kura megen heŋ heŋmiŋ ge uguŋ po dufay heŋ hiyenjbe Al Kurunya epte ma hiriryenj. Goyenpoga ne niŋ teŋ al kura heŋ heŋmiŋ ge ma nurde gama nirde hiyeŋ al gobe Al Kurunya heŋ heŋ gobe yende hiyyenj.

40 “Be, deŋ meteŋ teŋ kuŋ hikeya iginj dirde gargar dirde hinayinj gobe ne gayen nirde haŋ yen nureŋ. Gwaha niryenj gobe ne po moŋ. Nanne nad nerke wamirinj al goyen manan iginj iginj iryenj.

41 Irde al kura, ‘Al gabe Al Kurunyen mere basaŋ al,’ yen keneŋ iginj irde gargar iryenj al gobe mere basaŋ alyen murunjem tiyyenj. Irde al kura, ‘Al gabe al huwak,’ yen keneŋ iginj irde gargar iryenj al gobe Al Kurunj beleŋ al huwakyen murunjem unyenj.

42 Irde al deŋem moŋ gar haŋ gayen kura komatne yen keneŋ bebak teŋ fe kura unke melak bida iryenjbe gote murunjembe soŋ ma hiyyenj,” yinyinj.

11

*Yesu beleŋ Yon Baptais niŋ yiriŋ
(Luk 7:18-35)*

1 Be, komatminj 12 goyen saba yirde yirdeb yubul tike kwaminj. Irkeb Yesube gor mat Galili naŋa bana goŋ niŋ taun hoyanyaŋ wor Al Kurunyen saba yirde meremiŋ tagale yen kuriŋ.

2 Gwaha teŋ kuŋ hikreb Yon Baptais koyare hinhinde gor po heŋbe Yesu Kristuyen mere momoŋ goyen nuryinj. Irdeb komatmiŋ kura hulyaŋ yiryinj.

3 Irkeb kuŋbe, “Ge gayenbe Yon beleŋ al kura kame wayyenj yeke nurde hityen al goyenbe ge gago ma al hoyanŋ niŋ doyanŋ heŋ hitek?” inen gusuŋaŋ iramiŋ.

4 Irkeb, “Mulgañ hej kuñbe dindiken mere nurde hanÿa mata tej hime nenej hanÿa kurun goyen Yon momoñ irnayin.

5 Al diliñ titmiñbe nañkenenj hanj. Kahañ titmiñbe tareñ hej harde kuñ hanj. Al busuka miñyanjbe uliñ iginj hej hanj. Irde kirmiñ titmiñbe mere nurde hanj. Al kamtiñ manañ sopte huwarde kuñ hanj. Irde Al Kurunj beleñ megen niñ alya bereya faranj yurd yurd mere iginj gobe al buniñej wor nurde hanj gayen kuñ momoñ irnayin.

6 Irdeb, ‘Al kura ne niñ tej Al Kurunj niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen go ma katyerjbe Al Kurunj beleñ guram irde sañiñ iryenj,’ yihi innayinj,” yinyinj.

7 Gwaha yinkeb Yonyen komatmiñ go mulgañ hej kwamiñ. Kukeb Yesu beleñ Yon niñ momoñ yire yeñbe gaha yinyinj: “Deñbe sawsawa po kurunj naña bana goñbe da kinniñ yej kwañ? Dulinj yamuñ kura meñe beleñ tama yurtiñ goyen yinniñ yej kwañ?

8 Goyen moj kenem da wor po kinniñ yej kwañ? Al kura umña iginj titiñ kura kinniñ yej kwañ? Moj. Al horam yañ umña iginj tej det iginj iginj niñ po nurde hanj marbe megen niñ doyanj mar karkuwanjyen yayañ po hanj.

9 Goyenbe da kuñ kinniñ yej kwañ? Al Kurunyen mere basañ al? Gwaha, fudinde. Gega yeñbe Al Kurunyen mere basañ mar hoyanj goyen yara moj. Yeñbe gote folek.

10 Al goyen goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katinj hi:

‘Mere basaŋ alne teŋ kermekə yeŋ wa meheŋ heŋ kuyen̄.

Meheŋ heŋ kuŋbe belen̄ge sope irde gunyen̄,’
yitiŋ hi. *Malakai 3:1*

11 Be, yitiŋ gwahade po meteŋ tiyuŋ al gobe al hoyan̄ moŋ. Yon Baptais beleŋ tiyuŋ. Niŋgeb fudinde wor po, bere beleŋ kawaŋ yirtiŋ haŋ kurun̄ gayen Yonyen meteŋ goyen fole irtek epte moŋ hinhan. Yeŋ beleŋ meteŋ tiyuŋ gobe meteŋ hoyan̄ kurun̄ gote folek wor po tiyuŋ. Goyenbe yeŋbe ne gayen neŋkela ma heŋ hi. Niŋgeb al kura deŋem moŋ gega neŋkela heŋ bebak teŋbe Al Kurun̄ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi bana goŋ hiyeŋ al gobe Al Kurun̄ diliŋdeb Yon folek yeŋ kinyen̄.

12-13 “Be, Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ marte sabaya asaŋde katiŋ gobe Al Kurun̄ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird goyen tagalke wan̄ wan̄ Yon Baptais wor tagalun̄. Niŋgeb Yon hitte mat wan̄ wan̄ gayen nalu hitere gabe Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata kawan forok yeŋ hike yeneŋbe al budam bana goŋ kuniŋ yeŋ nurde kurut wor po yeŋ haŋ. Goyenbe tareŋmiŋde teŋ hikeb Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen buluŋ irde haŋ.

14 Yonbe bikken̄ Elaia beleŋ meteŋ teŋ hin hin gwahade meteŋ tiyuŋ. Niŋgeb al kura kame Elaia wayyeŋ yeŋ Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ tagaltiŋ goyen fudinde yeŋ nurde haŋ kenerŋbe Yon Baptais gobe al gogo yeŋ nurnayin̄.

15 Al kirmiŋ minyaŋbe mere gayen keŋkela nurnaŋ ko.

16 “Be, gayenter niŋ marbe al matam dahade haŋ yeweŋ? Be, go mar gobe diriŋ kura gabu gasuŋde heŋ kari teŋ heŋya yinŋeŋ uliŋ kadom mohoŋde teŋ hanjen go gwahade. Diriŋ gobe kari teŋ heŋya kadom gineŋ teŋbe,

17 ‘Neŋ beleŋ buleluŋ fuk irde tikiŋ heŋ dunhet gega, gege ma tahaŋ. Irde esinayin daw yeŋ al hakwa ambo irde irdere niŋ tikiŋ heŋ dunhet gega ma esahanj,’ yineŋ kwep kwep yirde hanjen go gwahade.

18 Niŋgeb diriŋ teŋ hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Niŋgeb Yon Baptais beleŋ beretya wainya ma neke keneŋbe, ‘Al gobe uŋguram yaŋ,’ ineŋ hinhan.

19 Munaŋ ne Al Urmiŋ gabe bingeya wainya ne-meke nenenjbe, ‘Al gabe dulare niŋ al wor po. Irde yenjbe teks yad yad marya Moseyen saba keŋkela ma gama irde hike “mata buluŋ mar” yineŋ hityen mar gote kadom,’ nineŋ hanjen. Goyenpoga al kura dufay wukkenj minyaŋbe matamiŋ beleŋ gab kawan forok irde hiyen geb,” yinyiŋ.

*Biŋ mulgaŋ ma heŋ haŋ mar
(Luk 10:13-15)*

20 Be, Yesu go gwaha yineŋbe Al Kurunyen tareŋde mata tiŋeŋ kurayen kurayen budam teŋ hike ga bebak ma teŋbe mata buluŋmiŋ yubul ma teŋ Al Kurun hitte biŋ mulgaŋ ma hamiŋ mar goyen goke igiŋ ma nurde gaha yiriŋ:

21 “Be, deñ Yuda mar Korasin taundeya Bet-saida taundeya hañ marbe ne beleñ mata tiñen kurayen kurayen teñ himeke neneñ bebak titek yara gega, gwaha ma teñ asogo nirde hañ. Niñgeb deñ Yuda marte mata gwahade goke Al Kuruñ beleñ biñ ar yeke gote muruñgem buluñ wor po dunyen geb, goke bunijeñ nurd duneñ hime. Ne beleñ Yuda mar moñ al miñ hoyan hañyen taunde Tairyा Saidonya gor kuñ mata tiñen forok yirmirin manhan mel gob araj po bebak teñ mata buluñmiñ ge kandukñeñ wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata buluñmiñ go yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ.

22 Fudinde wor po dinen hime. Tairyा Saidonya taunde niñ marte mata buluñ gote muruñgembe kuruñ yarham. Goyenbe deñ Yuda mar merene gama ma irde hañyen gote muruñgembe yende folek, buluñ wor po tenayıñ geb.

23 Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, deñbe dindiken ge yen, ‘Neñbe deñniniñ yan,’ yen turuñ turuñ teñ Al Kuruñ niñ bitiñ ma mulgañ heñ hañ? Al Kuruñ beleñ kak ala bana demeyke kurkunayıñ geb. Mata tiñen kurayen kurayen deñ hitte forok yen hike yeneñ hañ gayen Sodom taunde forok yen hinhan manhan gor niñ mar beleñ mata goyen yeneñbe mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ. Irkeb buluñ ma irkeb gaha naña gayenbe taun gobe hiwoñ.

24 Fudinde dinen hime, kame Al Kuruñ beleñ al iginÿa buluñÿa pota yiryen natureb Sodom niñ marbe mata buluñ teñ hinhan gote muruñgem buluñ tenayıñ. Goyenbe deñ Kapeneam taunde niñ marbe Sodom niñ mar beleñ kanduk tenayıñ

gote folek wor po tenayin geb,” yinyinj.

*Kanduk miňyaj marbe Yesu hitte wanayin
(Luk 10:21-22)*

²⁵ Be, goya goyenbe Al Kurunj mere irde, “Adone, gebe naňkiňya megenja gote Doyanj Al Kurunj. Gebe al yinjeň dufaymin wukkek yen nurde haň marya megen niň alyen saba karkuwanj yawartij marya hittebe meteň teň hime kurunj gate miň goyen bana kerde hayen. Goyenbe diriň beleň naniň milij hitte tawunj hitiň yara al kura yinjeňde saňiňde epte moň yen nurde Al Kurunj beleň gab faraň duri yen haň mar hitte yikala yiraň goke amanjen wor po nurde turunj girde hime.

²⁶ Fudinde, buniňeňgebe kurunj geb, mata gwahade forok iraň,” yirinj.

²⁷ Irdeb, “Adone beleňbe det kurunj gayen doyaň yird yird meteň gobe ne nunyiň. Nebe yende Urmiň wor po geb, yen po gab keňkela nurde nuneň hi. Al hoyanbe gwahade ma nurt nuneň haň. Irde Nannebe neya al kura ne beleň basiňa yirde hime marya po ga nurt uneň hite. Al hoyanbe gwahade mon.

²⁸ Niňgeb deň kanduk kurayen kurayen yeneň goke bitiň misiň nurde haň marbe ne hitte wanaň. Irkeb faraň durmeke bitiň yurum heke hinayinj.

²⁹ Nebe delne kamtiň, irde dufayne manaj kipirtinj. Niňgeb waň sabane nurde gama nirnayinj. Irkeb faraň durmeke bitiň yurum hekeb hinayinj.

30 Sabane nurde gama irnayıŋ dinej hime gobe meteŋen moŋ. Ne beleŋ kanduk dunej hime gobe hipirkenj geb, ne hitte wanaj,” yinyinj.

12

*Yesube Sabat nalu gote miŋ al
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

1 Be, Yesu go Sabat nalu goyenter komatmiŋ yagoya wit metenj kahalyaŋ kuŋ hinhan. Kuŋ heŋyabe komatmiŋ yago goyen biŋge yirkeb wit bilmiŋ kura yade igineŋ nene hinhan.

2 Irkeb Farisi mar beleŋ yeneŋbe, “Mel ga yena! Mel gabe Sabat nature mata gwaha ma teŋ hinayıŋ yeŋ bisam irtiŋ goyen teŋ haŋ!” inaminj.

3 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe Al Kurunyen asanđe Dewitya kadom yagoya biŋge kamde mata tiyamiŋ gote baranjmiŋ goyen ma wor po kapyanj heŋ nurde hanjen?

4 Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋbe beret Al Kurunj untıŋ himam, Al Kurunj dolonj ird ird mata doyan marte kudinenj goyen kadomya yad naminj. Dewitbe Mose beleŋ gwaha ma teŋ hinayıŋ yitiŋ goyen wor gogo tiyyiŋ gega, goke kanduk kura ma kinyinj.

5 Irde Al Kurunj dolonj ird ird mata doyan marbe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana heŋ metenj teŋ heŋbe Moseyen saba buluŋ irde hinhan. Goyenbe gote kanduk kura ma kenenj hinhan goyen Al Kurunyen asanđe katiŋbe ma kapyanj heŋ hanjen?

6 Fudinde dinhem. Mel gobe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana metenj teŋ hikeb mata

buluŋ tahaŋ ma yineŋ haŋyen. Munan̄ nebe ya gote folek geb, komatne yago neya tumŋaŋ heŋ Sabat nature mata tahaŋ gabe mata buluŋ moŋ geb.

7-8 Ne Al Urmin̄ gabe Sabat nalu gote Doyaŋ Al Kurun̄. Niŋgeb Al Kurunyen̄ mere asaŋde, ‘Nebe al beleŋ galak nird nird niŋ ma nurde hime. Kadom buniŋen̄ gird gird goke gab amanen̄ nurde hime,’ yitiŋ goyen deŋ beleŋ mere gote miŋ nurde haŋ manhan̄ uliŋde merem moŋ mar gayen buluŋ buluŋ ma yirde hiwoŋ,’ yinyin̄.

*Sabat nature al haniŋ simsima kura sope iryin̄
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)*

9 Be, gwaha yinen̄be gor mat kuŋ Yuda marte gabu yare kuriŋ.

10 Bana goŋbe al kura hanin̄ simsima hitiŋ goyen gor hin hin. Irke Farisi mar gore da misiŋde kura uliŋde merem yan̄ irniŋ yen̄be Yesu gusuŋaŋ iramiŋ. “Sabat naturebe al kura garbam miŋyan̄ goyen sope irtek gobe Moseyen̄ sabarebe igin̄ yitiŋ ma dahade?” inamiŋ.

11 Gwaha inkeb, “Deŋ gayen sipsiptiŋ kura Sabat nature mete titmiŋ bana kurkuyen̄be igin̄ keneŋ wasak tinayin̄? Moŋ, kuŋbe teŋ isaŋ heŋ sinjare kernayin̄ geb.

12 Al Kurun̄ diliŋdeb sipsipbe det dirŋen̄, munan̄ albe det kurun̄ wor po. Niŋgeb Sabat naturebe mata igin̄ igin̄ po ga teŋ hitek,” yinyin̄.

13 Irde al go, “Hange giŋ ira,” inyiŋ. Irke hanin̄ giŋ irkeb hanin̄ kurhan̄ igin̄ hiyen̄ go gwahade igin̄ wor po hiriŋ.

14 Goyenbe Farisi mar gobe siñare kuñ yinjeñ uliñ daha mat Yesu mayteke kami yeñ mere sege iramiñ.

Yesube Al Kuruñ beleñ basiña irtiñ

15 Be, Farisi mar beleñ mata tiniñ teñ hinhān goyen bebak teñbe gasuñ go tubul teñ hoyanđe kuriñ. Kukeb al budam po gama irde kwamiñ. Irkeb garbam minyañbe tumñañ sope yirke igiñ hamaiñ.

16 Gwaha yirde al buda go guram dirhem gake al hoyan ma momoñ yirnayin yeñ hayhay yiryin.

17 Mata kuruñ tiyyin gobe Al Kuruñ beleñ mere basañ almiñ Aisaia mere irke asaňde kayyiñ gote igeñ kawan forok yirin. Merebe gahade:

18 “Al gabe nere meteñ al, basiña irmirin goyen.

Yeñbe bubulkunje wor po yeñ nurde uneñ hime.

Irde yeñ ge amanjen wor po nurde hime.

Holi Spirit teñ kermeke ketal uryen.

Irkeb ne beleñ al iginja bulunja pota yirde gote murunjem yuneñ yuneñ goyen megen al hike kwa kuruñ gayen momoñ yirde tukuyen.

19 Yeñbe al kuraya kadom mohoñde teñ kwep kwep ma tiyyen.

Irde beleñyañ mere kuware ma teñ hike nurnayin.

20 Al kura bisike kokan go gwahade, buluñ hinij teñ hinayin goyen buluñ ma yiryeñ.

Irde al kura buluñ heñ hulsi aymuk irtiñ yara hinayin goyen wor buluñ ma yiryeñ.

Matamiñ gobe bada ma hiyyen.

Gwahade po teŋ teŋbe alya bereyaminj tumŋaŋ yumulgaŋ teŋ pasi iryenj.

²¹ Irke al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ gore yeŋ ge hekkenj nurde faranj yurd yurd niŋ doyanj irde hinayinj,” yitiŋ hi. *Aisaia 42:1-4*

Yesuya Belsebulya

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Be, gwaha yeŋ hikeyabe al kura uŋgura ketal urtiŋ goyen teŋ wayamiŋ. Al gobe diliŋ titmiŋ irde mohoŋ manaq kattinj. Be, al gobe Yesu beleŋ sope irkeb naŋkeneŋ mere teŋ tiyyinj.

²³ Irkeb gabu iramiŋ mar beleŋ mata go kenenj hurkuŋkat wor po teŋbe, “Mesaia Dewit Urmij kame wayyeŋ yeŋ haŋyen gobe al gago wet?” yamiŋ.

²⁴ Goyenbe Farisi mar beleŋ mere go nurdeb, “Moŋ, uŋgurayen kurunŋmin Belsebulyen tarende uŋgura gogo yakira teŋ hi,” yamiŋ.

²⁵ Irkeb Yesu gobe al dufay heŋ hinhan goyen yeneŋ bebak teŋbe gaha yinyiq: “Tiyunj kurunj kura bana al beleŋ yiŋgeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayinj gobe sanŋinj ma heŋ buluŋ henayinj. Irde al miŋ dirneŋ kura wor gwahade po, yiŋgeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayinjbe tumŋaŋ sanŋinj ma heŋ hinayinj. Taunde niŋ al wor gwahade po, awalikde ma hinayinjbe epte ma sanŋinj heŋ hinayinj.

²⁶ Niŋgeb gwahade goyen po Satan beleŋ yeŋ yufukde haŋ uŋgura buda goyen haram yirde yakira tiyyenjbe dahadem sanŋinj henayinj? Hubu geb.

27 Goyenbe deñ beleñ Belsebulyen tareñde unjura yakira teñ hi nineñ hañ. Munañ deñ gama dirde hañ mar wor unjura yakira teñ hanjen goyenbe ganunyen sanjinde mata go teñ hañ yeñ nurde hañ? Belsebulyen tareñde ma Al Kuruñyen tareñde? Mel gobe unjura yakira teñ terñ sanjinbe Al Kuruñ hitte mat wan̄ hi yeñ nurde hañ geb, deñ beleñ ne nineñ hañ gobe usi wor po irde hañ yeñ nurt dunnayin̄.

28 Niñgeb nebe Al Kuruñyen sanjinde unjura yakira teñ himyen geb, Al Kuruñ beleñ doyan̄ dird dird gobe bikken̄ deñ hitte gago forok yihi.

29 “Be, daha matbe al kura gore kuñ al hoyan̄ tareñ miñyañ gote yare hurkuñ samuñmiña detmiña yade kuyen̄? Gwaha tiye yeñbe al gore kuñ sanjin̄ miñyañ al go wa teñ fere teñ gab epte yamiñde niñ detya samuñmiña goyen yawaryen̄.

30 “Be, al kura ne niñ ma heñ hañ marbe asogone. Irde al kura Al Kuruñ hitte al yukuñ yukuñ niñ farañ ma nurde hañ marbe al bur yirde meten̄ go buluñ irde hañ yeñ nuren̄.

31 Niñgeb al kura mata buluñya sukal mereyamin̄ ge teñ Al Kuruñ pohogay irkeb igiñ halde unyeñ. Goyenpoga al kura Holi Spirit sukal iryen̄ gobe Al Kuruñ beleñ epte ma wor po halde pasi ird unyeñ.

32 Al kura ne Al Urmiñ gayen asogo nirde mere buluñ tiyyeñbe pohogay nirke igiñ halde pasi irde unyeñ. Goyenbe al kura Holi Spirit beleñ meten̄ teñ hi yeñ nurt nurt ga asogo irde mere buluñ tiyyeñ gobe epte ma wor po mata buluñmiñ goyen halde unyeñ. Megen gar heñya, ma kame Al

Kuruñyen nature gor wor epte ma halde unyen.

33 “Hebe iginen beleñ gab dikala dirke he igin
ma he buluñ yeñ hanjen. Niñgeb igineñ igin
forok yewoñ yeñ nurdeb he go sope irde haran
henayinj. He goyen sope irde haran ma henayinjbe
igineñ buluñ buluñej forok yenayinj.

34 Denjbe kunere duwi yara buluñ wor po geb.
Meretinjya matatinjyabe buluñ ala po. Niñgeb deñ
gwahade beleñ mere kura igin ma po tinayinj.
Hubu wor po. Bitij bana dufay buluñ beleñ
makinj hitij gore mohontiñde mat kat kuñ hiyen.

35 Ningeb al iginjbe biñde dufay igin hinayinj
goyen yade kawan yirde hiyen. Munañ al bu-
luñjbe biñde dufay buluñ hinayinj goyen kawan
yirde hiyen.

36 Goke teñje fudinde wor po dineñ hime, Al
Kuruñ beleñ al iginjya buluñya pota yiryeñ nature
gorbe melaktiñ sonj heke ne niñ mere buluñ mat
yitiñ kuruñ goke merere huwarde daniñ gwaha
yamij goyen Al Kuruñ momoñ irnayinj.

37 Niñgeb mohontiñde mat mere kat kuyenj
gore gab nalu goyenter mere teñ hanjen gote
murunjem igin dunyen ma buluñ dunyen goyen
nurnayinj,” yinyinj.

*Al Kuruñyen sanjinjde det kura irke kinniñ in-
amiñ*

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Be, Farisi mar kuraya Moseyen saba marya
beleñ, “Tisa, Al Kuruñyen sanjinjde mata tiñej
kura irke kinniñ yeñ nurde hite,” inamiñ.

39 Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Dufay buluñ
kerde mata manañ buluñ teñ hañ mar goreb

mata tiŋeŋ Al Kuruŋ beleŋ po ga irtek goke po gusuŋaŋ heŋ hanjen. Goyenbe bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ al Yona beleŋ mata teŋ mere tiyyiŋ goyen po ga nurnayiŋ. Mata tiŋeŋ hoyaq kura ma kennayiŋ.

⁴⁰ Yonabe makaj dapŋa kuruŋ biŋde wawuŋ karwo goŋ hinhin gwahade po, ne Al Urmiŋ gayen wor megeŋ biŋde naŋkahalya wawuŋya karwo heŋ.

⁴¹ Irde Niniwe taunde niŋ mar gobe Yona beleŋ kuŋ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ tagalkeb mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hamiŋ. Goyenbe alya bereya gayenter gayenbe ne saba teŋ hime gabe Yonayen saba gote folek gega, go ma nurde haŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ al igiŋya buluŋya pota yiryeŋ naturebe Niniwe niŋ mar beleŋ huwardeb merene ma nurde haŋ mar gayen miŋge yirnayiŋ.

⁴² Bikkenj Solomon beleŋ Israel naŋa doyaŋ irde hinhinyabe naŋa gisaw niŋ doyaŋ bere kuruŋ kura Siba beleŋ Solomonyen dufaymiŋ wukkenj goyen nure yeŋ wayyiŋ. Goyenbe alya bereya gayenter niŋ gayenbe ne Solomonyen dufay folek gare saba yirde hime gega ma nurde haŋ. Niŋgeb kame Al Kuruŋ beleŋ al igiŋya buluŋya pota yiryeŋ natureb doyaŋ bere Siba beleŋ huwardeb merene ma nurde haŋ mar gayen merem yan yiryeŋ.

⁴³ “Be, uŋgura kura al uliŋde takira tike kat kuyenj gobe mali naŋa al ma hitek bana goŋ kuŋ usaq heŋ heŋ gasuŋ niŋ naŋkeneŋ kuŋ hiyen. Goyenbe gasuŋ kura ma kinyen.

⁴⁴ Irdeb, ‘Bikkenj hinhem gasuŋde gor mulgaŋ

heweñ,’ yiyyen. Irdeb mulgañ heñ wanþe gasuñ bikkek gobe Al Kuruñyen mere biñde ma kiryin geb, halde harañ heñ sope irtiñ yara kinyen.

⁴⁵ Irdeb kuñbe sopte ungura 7 yende sañiñ folek goyen yupi teñ tumñañ wanþe al goyen ketal urnayiñ. Gwaha tikeb al gobe hanþapyä hinhin gwahade moñ, buluñ wor po hiyyen,” inyiñ.

Yesuyen kuliñya haymiñya

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Be, Yesu go hako po al buda kuruñ goyen mere yirde hikeb milinya kuliñya beleñ mere irniñ yeñ wañ siñare heñ doyañ irde hinhan.

⁴⁷ Irkeb al kura beleñ go yeneñbe kuñ Yesu goyen, “Momkeya kolge wenÿa ginniñ yeñ wañ siñare ga hañ,” inyiñ.

⁴⁸ Irkeb wol heñbe, “Ganuñbe mamne? Ganuñbe kolne yago?” inyiñ.

⁴⁹⁻⁵⁰ Irdeb komatmiñ yago yeneñ heñyabe, “Al kura Nanne Al Kuruñ sañiñ miňyañ gote mere nurde go po gama irde hañ marbe kolne, hayneya mamne yagoya. Niñgeb mamneya kolne wenÿabe gago hañ,” inyiñ.

13

Yasuñ teñ teñ gote maya mere

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Be, go naña fay goyenter po Yesube hiyen ya go tubul teñ kun fe ala kuruñ siñare kura gor kipiryiñ.

² Irkeb sopte al buda karim ma wañ gabu iramiñ. Irkeb bada heñ hakwa kura hinhin

hende gor hurkuŋ kipiryinj. Keperde hikeb al buda kuruŋ gob fe siŋare huwarde hinhan.

³ Hakware gor henjaɓe saba budam maya mere mat al buda go saba yiryinj. Maya meremiŋ kurabe gahade: “Yasuŋ al kura det muykeŋ tur ire yeŋ kuriŋ.

⁴ Meterde kuŋ tur irde tukuriŋ. Irkeb kurabe beleŋyaŋ katamiŋ. Irke nu beleŋ waŋ yeneŋbe namiŋ.

⁵ Kurabe hora heren megeŋ halgayinjyaŋ katamiŋ. Megeŋ tolok moŋ geb, aran po kawaŋ hamiŋ.

⁶ Goyenbe naŋa forok yeŋ temeykeb filginiŋ saŋiŋ moŋ geb, gwilgwal irde kamamiŋ.

⁷ Det muykeŋ kurabe yamuŋ hirwanęŋ yaŋ hinhan bana goŋ kateŋ kawaŋ hamiŋ. Goyenbe yamuŋ duwi gore hurkuŋ awrum yurke nonbo hamiŋ.

⁸ Munan det muykeŋ kurabe megeŋ igeŋ wor poyaŋ kateŋ kawaŋ hamiŋ. Irde muykeŋ uŋkurenđe matbe 100 igeŋ gwahade hamiŋ. Muykeŋ kurabe 60, munan kurabe 30 gwahade ala igeŋ heŋ tukamiŋ.

⁹ Al kirmiŋ miŋyaŋbe mere gayen kenkelə nur-nan ko,” yiriŋ.

Daniŋ maya merere saba yird hinhin?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Irkeb komatmiŋ yago goyen kuŋbe, “Daninj geb maya mere mat alya bereya saba yirde ha?” inęŋ gusuŋyaŋ iramiŋ.

¹¹ Irkeb, “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird gote miŋbe banare hi geb, al hoyan

beleñ epte ma bebak titek. Goyen deñbe Al Kuruñyen tareñde miñ goyen iginj bebak tinayinj.

12 Niñgeb keñkela wor po merene palñä irde nurde hinayinj. Al kura biñde mat fudinde wor po Al Kuruñyen mere nurde hikeb Al Kuruñ beleñ mereminj iginj goyen unen tebañ irde hiyenj. Munañ al kura gwahade moñ gobe Al Kuruñyen mere biñde muñ kura hiyenj goyen wor teñ siñä iryenj.

13 Al gwahade gobe det yennayinj gega, epte ma det gote miñ nurnayinj. Irde merebe nurnayinj gega, epte ma mere gote miñ bebak tinayinj. Niñgeb gwahade po teñ hinayinj yeñbe gago maya mere mat saba yırde himyen.

14 Al gwaha teñ hañ gokeb Al Kuruñyen mere basañ al Aisaia beleñ Al Kuruñyen mere nurde asañde kayyiñ gobe gago forok yeñ hi. Merebe gahade:

‘Deñbe merene nurde hinayinj, irde keneñ hinayinj gega, bebak ma po teñ hinayinj.

15 Fudinde wor po, mel gate biñbe sanjin wor po.

Kirmiñbe migisunj yurtinj, irde diliñbe mala titinj.

Moñ manhan kirmiñde nurde, diliñde yenerbe biñde matbe bebak wor po teñ ne hitte mulgañ herj wake sope yirmewoñ,’ yitinj hi.

Aisaia 6:9-10

16-17 Niñgeb fudinde wor po dineñ hime. Bikkenj Al Kuruñyen mere basañ marya al huwak bikkenj hinhan gobe daha wor deñ beleñ mata kuruñ yeneñ hañ gayen yentewoñ yeñ nurde hinhan. Goyenbe go ma yeneñä kamamiñj. Mere deñ

nurde haŋ gayen wor nurtewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe ma nuramiŋ. Munaŋ deŋbe nalu iŋiŋde forok yaŋ geb, diltiŋde det igiŋ yeneŋ, kirmiŋtiŋde mere igiŋ igiŋ nurde haŋ gago. Niŋgeb goke amareŋ nurde hinayiŋ.

18 “Gwahade geb yasun alyen maya mere gote miŋ momoŋ direŋ tihim geb, keŋkelə nurde bebak tinaŋ ko.

19 Muykeŋ beleŋyaŋ katamiŋ gote miŋbe da? Gobe al kura Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird saba gote miŋ nurde bebak ma tiyyeŋ. Irke uŋgura beleŋ waŋ saba go teŋ siŋa irde biŋ sam irke mere goke ma nuryeŋ go gwahade.

20 Megeŋ halgayinŋa hora arat hereŋ det muykeŋ katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kuruŋyen saba tiŋeŋya nurdeb araŋ po igiŋ igiŋ yeŋ gama iryeŋ.

21 Goyenbe mere go keŋkelə ma biŋde kurkuŋ kipiryeŋ geb, ulyanđe ma Al Kuruŋyen mere goyen gama iryeŋ. Al Kuruŋyen saba nurde gama irde hiyen gega, al beleŋ buluŋ buluŋ irke gote kanduk keneŋbe bada heŋ araŋ po Al Kuruŋyen saba go tubul tiyyeŋ.

22 Yamuŋ duwi forok yitiŋ bana det muykeŋ katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kuruŋyen saba nurde gama irde hiyen. Irde megen niŋ mata teŋ teŋya megen niŋ samuŋ yad yad dufay beleŋ tuluŋ tikeb Al Kuruŋyen saba goyen igineŋ miŋmoŋ hiyyeŋ.

23 Goyenpoga megeŋ igiŋyaŋ wor po katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kuruŋyen saba

nurde bebak teñ gama irde hiyen gob gote iginenþe budam wor po forok yenayinj. Muyken kurabe iginenj 100 forok yiryeñ. Kurabe 60, munañ kurabe 30 forok yiryeñ go gwahade. Muyken buda gob iginenj kurayen kurayen forok yenayinj,” yinyinj.

Yamuñ buluñyen maya mere

24 Be, Yesu go gwaha yineñ saba yire yeñbe maya mere hoyanj gahade yinyinj: “Al Kurunj beleñ yende alya bereya doyanj yird yird gobe gahade: al kura wit muykenj goyen meteñmiñde yukuñ tur yiryinj.

25 Goyenbe wawuñbe al tumjanj firtinjde hikeb al gote asogom beleñ kuñ yamuñ duwi muykenj goyen wit muykenj tur irtinjanj goyen tur yirde yukuñbe kuriñ.

26 Kame wit go kawanj henj kuñ iginenj hininj teñ hikeb yamuñ duwi goyen manañ forok yeñ tukamiñ.

27 Irkeb meteñ gote miñ alyen meteñ mar beleñ wanjbe, ‘Doyanj al, gebe wit muykenj haranj gega, yamuñ duwi gob daha mat forok yanj?’ inamiñ.

28 Irkeb, ‘Asogone kura beleñ mata ga tiyunj geb,’ yinyinj. Irkeb meteñ marmiñ beleñ, ‘Ninjeb kuñ wasiniñ?’ inej gusuñanj iramiñ.

29 Irkeb, ‘Goñjmiñ. Mongo wasehet yeñ wit manañ tumjanj wasinak ge.

30 Yubul tike tumjanjde karkuwanj henayinj. Sak nature gab wasitek. Goyare gab meteñ marne yamuñ duwi wa walde kumga teñ teñ niñ yad fere teñ yernayinj. Munañ witbe yade yukuñ

yadi yerd yerd ya kuruñde gor yernayinj, 'yinyinj," gwahade Yesu beleñ mel go momoñ yiryinj.

*Mastet bilminjya yisyat maya mere
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)*

³¹ Be, Yesu go maya mere hoyanj wor yinyinj. "Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyanj yird yird gobe mastet he bilminj dirneñ muñ wor po go gwahade. Al kura beleñ mastet bilminj goyen teñbe meteñmiñde haryinj.

³² Det hoyanj muykenjbe karkuwañ, munaj mastet he muykenjbe dirneñ muñ wor po gega, kawanj henj kurunj henjbe metenjde gor det haryinj goyen fole yiryenj. Irkeb nu beleñ wañ haninj hereñ hagam yirde gor hinayinj," yinyinj.

³³ Irdeb sopte po siraw mere hoyanj yinyinj. "Al Kurunj beleñ yende alya bereya doyanj yird yird gobe Bere kura yis teñ palawa kurunjya tigiri teñ tubul tikeb palawa go ditdi nene kurunj hiyyenj go gwahade goyen," yinyinj.

*Maya mere mat po saba yirde hinhin
(Mak 4:33-34)*

³⁴ Yesu beleñ al buda mere gwahade yirde hinhin gobe maya mere mat po yirde hinhin. Mere keñkelak mat ma yirde hinhin. Maya mere mat po yirde hinhin.

³⁵ Niñgeb Yesu beleñ maya mere mat saba tagalde hinhin gobe Al Kurunj beleñ mere basanj alminj mere irke asanje kayyinj gote igineñbe gogo forok yiriñj. Merebe gahade:

"Sabanebe maya mere mat po tiyenj.
Irde det banare hitinj al kura bebak titek mon goyen tagaleñj," yitiñj hi. *Tikiñ 78:2*

Yamuŋ buluŋyen siraw mere gote miŋ

36 Be, Yesu gobe al buda kuruŋ go yubul teŋ ya hiyende gor mulgaŋ hiriŋ. Irkeb komatmiŋ yago kunbe, “Yamuŋ duwi niŋ maya mere mat tagalha gote miŋ goyen momoŋ dira,” inamiŋ.

37 Irkeb gaha yinyiŋ: “Wit muykeŋ igit kuj haryiŋ al gobe ne Al Urmiŋ gayen.

38 Meten gobe megeŋ kuruŋ gayen gake yihim. Munaj wit muykeŋ gobe Al Kurunyen dirŋen weŋ. Yamuŋ duwi gobe Al Bulunyen dirŋen weŋ.

39 Irde yamuŋ duwi muykeŋ tur iryiŋ al gobe unjura. Sak nalu gobe nalu funaŋ, irde biŋge gabu ird ird mar gobe Al Kurunyen miyoŋ.

40 Yamuŋ buluŋ waseŋ kak alare yemeyke humga kunayiŋ go gwahade goyen po, nalu funaŋdebe al hitte mata gwahade forok yiyyen.

41 Ne Al Urmiŋ gare miyoŋne yad yermekе kuj nere alya bereya haŋ bana goŋ mata buluŋ teŋ hanjen marya mata buluŋ tinaŋ yineŋ al biŋ yade hanjen marya go yukuŋ gabu yirnayiŋ.

42 Irde mel go yade kak ala buluŋ wor po bana goŋ yemeynayiŋ. Irkeb goŋ po heŋ esen misiŋ yiseŋ hinayiŋ.

43 Goyabe Al Kuruŋ diliŋde alya bereya huwak hanjen gobe Al Kuruŋ beleŋ doyan yirde hiyende gor naŋa temeyke wuk yitiŋ yara wukkek igit wor po hinayiŋ. Al kirmiŋ miŋaŋbe mere gayen kenkela nurnaŋ ko,” yinyiŋ.

Samuŋyen maya mere

44 Be, maya mere hoyan wor yinyiŋ. “Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyan yirde hi gobe gahade: samuŋ kura damum hende hoyan wor

po megej biŋde bana kirtiŋ hinhin. Kurareb al kura samuŋ gwahade gaŋ hi yeŋ ma nurdeya megej goyen talde taldeb kinyiŋ. Keneŋbe sopte aw uryiŋ. Irdeb amaj wor po heŋ kuŋ detmiŋ kurun goyen al yunke damu tikeb gote muruŋgem tukunŋbe megej goyen damu tiyyiŋ go gwahade.

45 Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi gote maya mere kurabe gahade: al kura beleŋ selweŋ yara kura damum hende wor po goyen goke naŋkeneŋ kuŋ hinhin.

46 Kuŋ kuŋ igiŋ muŋ wor po kura keneŋbe mulgaŋ heŋ yende samuŋ kuruŋ goyen al yunke damu tikeb muruŋgem teŋ tukunŋ det kusamuŋ wor po go damu tiyyiŋ go gwahade,” yinyiŋ.

Kamaŋ kuruŋyen maya mere

47 Be, Yesu beleŋ sopte po gaha yinyiŋ: “Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi gobe gahade: makan dapŋa yawarniŋ yeŋ kamaŋ kuruŋ temeyamiŋ. Irdeb dapŋa miŋ kurayen kurayen yawaramiŋ.

48 Dapŋa makiŋ hihi yeŋ nurdeb tuluŋ teŋ tukunŋ siŋare irde dapŋa igiŋbe tiriyanŋ yeramiŋ. Munaŋ buluŋbe yemeyamiŋ go gwahade.

49 Nalu funaŋde wor pore gorbe al hitte mata gwahade go forok yiyyeŋ. Al Kuruŋyen miyon beleŋ waŋ al huwakya al mata buluŋ teŋ hitiŋ maryā goyen pota yirnayiŋ.

50 Irde mata buluŋ mar gobe yade kak ala kurunŋ bana goŋ yemeyke esen misiŋ yiseŋ hinayiŋ,” yinyiŋ.

51 Irdeb, “Maya mere kuruŋ dirhem gote miŋ keŋkelə nurhaŋ we?” yinke, “Gwaha,” inamiŋ.

52 Irkeb, “Bebak tihit yahaŋ geb, deŋbe Moseyen saba al kura saba bikkek po moŋ sabane gergeŋ manaq nurde tumŋaŋ yanarde haŋ al go gwahade deneq hime. Niŋgeb deŋbe al kura yamiŋ bana mat samuŋ bikkekya gergeŋya yade siŋare katyen go gwahade goyen po saba bikkekya gergeŋya tumŋaŋ nurde haŋ,” yinyiŋ.

*Nasaret taunde kuriŋ
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)*

53 Be, maya mere buda goyen momoŋ yirdeb gasuŋ go tubul teŋ kuriŋ.

54 Kunbe taun gor hen kuruŋ hiriŋde gor forok yenbe gor niŋ Yuda marte gabu yare kuŋ al saba yirke hurkuŋkat teŋbe, “Ey, al gabe damde kuŋ Al Kurunyen dufay wukkenya mata tiŋen kurayen kurayen ird ird tareŋya gayen yawaruŋ!” yaminj.

55 Irdeb, “Al gabe kapenta urmiŋ moŋ? Yeŋbe Maria urmiŋ. Kuliŋ yagobe Yems, Yosep, Saimonyabe Yudasya moŋ?

56 Haymiŋ yagob gar ma tumŋaŋ hityen? Gega al gabe damde kuŋ dufayya tareŋya yawaruŋ?” yaminj.

57 Irdeb buluŋ nud unamiŋ. Goyenbe Yesu beleŋ, “Al Kurunyen mere basaŋ marbe taunminde niŋ maryā tayneŋya beleŋ palap ma yirde meremiŋ ma nurde hanjen,” yinyiŋ.

58 Irdeb yeŋ ge hekken ma nurde hinhan geb, gorbe mata tiŋen budam ma forok yiryiŋ.

14

*Herot beleŋ Yon Baptais mayke kamyiŋ
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)*

1 Be, Yesu beleñ mata kuruñ teñ kuñ hinhin goyen Galili nañña gote doyañ al kuruñ Herot beleñ mere momonjmiñ nuryiñ.

2 Irdeb meteñ marmiñ go, “Yon Baptais maymeke kamuñ al go goyen sopte huwaruñ geb, mata tineñ ird ird sanjiñ minjañ meteñ teñ kuñ hi gogo,” yinyiñ.

3-4 Be, Yon mayke kamyiñ gote baraňmiňbe gahade: Yon diliñ gergen hinhinyabe Herot beleñ kuliñ Filip berem Herodias goran iryiñ. Irkeb Yon beleñ kawan po, “Mata gob buluñ wor po tiyan geb,” inkeb Herot beleñ goke igin ma nuryiñ. Irdeb fulenja marmiñ yinke Yon fere teñ tukuñ koyare keramiñ.

5 Irde maymeke kamwoñ yeñ nurde hinhin gega, al beleñ Yon gob Al Kurunyen mere basañ al yeñ nud uneñ hinhan geb, Yon mayde mayde niñ kafura heñ hinhin.

6 Be, Herot gobe miliñ beleñ kawañ kiriyiñ nalu go forok yekeb Herotya kadom weñya gabu irde dulan teñ hinhan. Irde tikiñ hekeb Herodias wiriñ beleñ gor gabu iramiñ mar goke gege tiyyiñ. Irkeb Herot gobe amañ wor po hiriñ.

7 Irdeb, “Det kurañ nurde gusuñjañ nirkeb igin gunęñ,” ineñ diliñ mar biñña tiyyiñ.

8 Irkeb miliñ beleñ gwaha inayiñ inyiñ gwhade po Herot inyiñ. “Hañka ga po Yon Baptais tonaañ koronđe kerde tawañ nuna,” inyiñ.

9 Irkeb doyañ al go kandukñeñ nuryiñ gega, bere go hitte biñña tiyyiñ goya al buda gor hinhan mar gore daha wet kura ninnak yeñ nurdeb biñña tiyyiñ go po gama irde bere gore yiriñ goyen po

irde unyiñ.

¹⁰ Irde fulenja marminj hulyan̄ yirke koyare kuñbe Yon biñij walamiñ.

¹¹ Irdeb Yon tonaj gobe koronje kerde tawañ bere go unkeb yeñ beleñ tukun̄be miliñ unyiñ.

¹² Be, Yon komatmiñ beleñ mere go nurdeb wañ hakwam goyen tukun̄ mete tiyamiñ. Gwaha teñ kuñbe Yon kamyiñ goyen Yesu momoñ iramiñ.

*Yesu beleñ al 5,000 biñge paka yiryiñ
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)*

¹³ Be, Yon kamyiñ mere momoñ goyen nurdeb Yesube komatmiñya hakwa teñ nañña almem moñde duñkureñ balmiñ hiniñ yeñ kwamiñ. Irkeb nañña bana go niñ taunyan̄ niñ marbe Yesube goñ kwa yeñ nurdeb makañ feren̄ gama irde kwamiñ.

¹⁴ Be, Yesu go kuñ kuñ fe siñña kurhan̄ forok yeñbe al buda kuruñ goyen yeneñbe buniñyeñ yinyiñ. Irde garbam miñyan̄ marbe guram yirke igin̄ hamiñ.

¹⁵ Be, wawuñ heweñ teñ hikeb komatmiñ yago beleñ Yesu goyen, “Nañña bana gab tiyuñ binde miñmoñ. Irde heñ ga moñ kidoma heweñ tiya geb, al buda kuruñ ga yinke tiyuñyañ kuñ yiñgeñ biñge kura damu teñ nenañ,” inamiñ.

¹⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Moñ, daniñ kunayiñ? Deñ beleñ det kura yunke nenañ,” yinyiñ.

¹⁷ Irkeb, “Gwaha dinha goyenbe neñbe beret siptesonjoñya makañ dapñā yadi iraw po han̄,” inamiñ.

¹⁸ Irkeb, “Yawan̄ nunnan̄,” yinyiñ.

19 Irdeb al buda kuruŋ go, “Yamuŋyaŋ kepernaŋ,” yinke keperde tukaminj. Irkeb beret siptesonjoŋya makaj dapŋa yadi irawaya goyen yade kotaŋ kaŋ naŋkiŋde naŋkeneŋ Al Kurunyen saŋiŋde guram yirde yubala teŋ al yunnaŋ yineŋbe komatmiŋ yago yunyiŋ.

20 Al buda kuruŋ gob biŋge go nen nen ep po namiŋ. Irkeb komatmiŋ beleŋ biŋge dikŋeŋ buda iramiŋ gobe tiri 12 gwahade makin yirtek haminj.

21 Be, biŋge namiŋ mar al parguwak po kapyan hamiŋbe 5,000 hiriŋ.

*Yesu fe yuwalŋeŋ hende huwarde kuriŋ
(Mak 6:45-52; Yon 6:15-21)*

22 Be, gwaha teŋbe komatmiŋ yago, “Araŋeŋ hakwa hende hurkuŋ fe ala siŋa kurhan kunaŋ,” yinke hakwa hende hurkuŋbe yeŋ wa meheŋ heŋ fe ala siŋa kurhan kwamiŋ. Irkeb Yesube gor heŋ al buda kuruŋ goyen, “Tiyuŋtiŋyaŋ tiyuŋtiŋyaŋ kunaŋ,” yinyiŋ.

23 Al buda go gwaha yineŋbe Al Kurunya mere tiyye yeŋbe dugu dabaiŋde kura gor hurkuriŋ. Kuŋ yeŋ uŋkureŋ goŋ hikeb kidoma hiriŋ.

24 Munaj komatmiŋ yagobe megeŋ tubul teŋ fe ala kuruŋde haminj. Goyenbe meŋe huwarke fe goyen makaj duba yara karkuwaŋ karkuwaŋ huwaramiŋ. Irkeb hakwa gobe muŋ kura ma sor iryiŋ.

25 Be, naŋa miŋge heŋ hikeb Yesu go fe yuwalŋeŋ hende huwarde komatmiŋ yago hitte kuriŋ.

26 Mel gore fe hende huwarde waŋ hike keneŋ kafura wor po heŋbe, “Gabe unŋura!” yeŋ uliŋ barbar yeke daha tiniŋ tiniŋ tiyamiŋ.

27 Goyenbe aran po Yesu beleŋ, “Kafura ma yo. Ne waŋ hime geb. Tareŋ henayiŋ,” yinyiŋ.

28 Irkeb Pita beleŋ, “Doyaŋ Al Kuruŋ, gabe fudinde ge keneŋbe ninke fe hende huwarde ge hitte kweŋ,” inyiŋ.

29 Irkeb, “Iginje waya,” inyiŋ. Gwaha inkeb Pita go hakwa hende mat solok yeŋ fe hende harde Yesu hitte kuriŋ.

30 Goyenbe kuŋ henyabe meŋe keneŋ kafura henjbe hako ga dolok yeŋ keneŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, faraŋ nura!” yeŋ kekew tiyyiŋ.

31 Irkeb goyare po Yesu beleŋ haniŋ temeyde tanardeb isaŋ hiriŋ. Irdeb, “Danin dufay budam heŋ ne niŋ hekken ma nurde ha?” inyiŋ.

32 Gwaha teŋbe hakwa hende hurkaryum. Irkeb meŋe kamyiŋ.

33 Irke gab hakwa biŋde hinhan mar gore keneŋ bebak teŋbe dolon irde, “Fudinde wor po gebe Al Kuruŋ Urmuiŋ,” inamiŋ.

*Genesaret niŋ garbam mar sope yiryiŋ
(Mak 6:53-56)*

34 Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋbe Genesaret naŋa beleŋ goŋ forok yamiŋ.

35 Irkeb al gor niŋ beleŋ Yesu keneŋ bebak teŋbe mere kerke naŋa goyen bana niŋ mar yinke garbam mar tumŋaŋ Yesu hitte yawayamiŋ.

36 Irdeb, “Garbam mar gayen yubul tike meŋe diba ulger niŋ gote muruŋ po sisai urdeb igiŋ

henaŋ,” ineŋ esenŋ mere iramiŋ. Niŋgeb al garbam minyaŋbe Yesu go sisaaŋ urde tumyaŋde igiŋ hamiŋ.

15

*Yesu beleŋ asem yagot mata walde yunyinj
(Mak 7:1-13)*

¹ Be, naŋa goyen bana meteŋ teŋ kuŋ hikeyabe Yerusalem taun kuruŋde mat Farisi mar kuraya Moseyen saba mar kuraya goyen Yesu hitte wanŋbe,

² “Danic geb komatge yagobe asininiŋ yagot mata ma gama irde hanŋ? Yeŋbe dula tiniŋbe mali po biŋge nene hanŋ. Haniŋ ma haldeya gwaha teŋ hanŋ,” inamiŋ.

³ Irkeb wol heŋbe, “Munaŋ deŋbe daniŋ geb asetiŋ yagot mata niŋ po terbe Al Kurunyen merebe pel irde buluŋ irde hanjen?

⁴ Al Kuruŋ beleŋbe, ‘Nantiŋya mamtiŋyabe palap yirde hinayinj,’ yitiŋ hi ningeb, ‘Al kura naniŋya milinjya mere buluŋ yiryenj gobe mayke kamyenj,’ yitiŋ hi.

⁵ Goyenbe deŋbe saba goyen tigiri teŋbe, ‘Al kura naniŋya milinjya det kura faraŋ yurtek goyen ma yuneŋbe, “Igiŋ faraŋ durmewoŋ gega, Al Kuruŋ uneŋ yeŋ basiŋa irmiŋ geb, go ma faraŋ dureŋ,” yinyenj gobe mata buluŋ monj,’ yeŋ al saba yirde hanjen.

⁶ Niŋgeb al gwaha mat saba yirke Al Kurunyen mere ma gama irde naniŋya milinjya palap ma yirde dulinj hanjen. Deŋbe gwahade goyen po

asetiŋ yagot mata niŋ teŋbe Al Kuruŋyen mere buluŋ irde hanjen.

⁷ Usi mar wor wor, Al Kuruŋyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe kayyiŋ gobe fudinde wor po denj gake kayyiŋ.

⁸ Merebe gahade:

‘Mel gabe mohonđe po turuŋ nirde hanj.

Gega binđebe ne niŋ ma nurde hanj.

Hoyaŋde wor po hanj.

⁹ Mel gabe megen niŋ marte saba po gama irde al saba yirde hanj.

Mel gabe binj hende hende po dolonj nirde hanj,’ yitiŋ hi geb,” yinyiŋ. *Aisaia 29:13*

¹⁰ Be, Yesu gob mel Farisi marya Moseyen saba marya goyen gwaha yinenđe al buda kuruŋ gor hinhan go yinke yeŋ binde wayamiŋ. Irkeb, “Mere ga nurde bebak tinaŋ ko.

¹¹ Det kura al mohonđe mat binđe kurkuyen gore Al Kuruŋ diliŋde al go buluŋ ma iryen. Goyenbe det kura mohonđe mat kat kuyen gore po gab Al Kuruŋ diliŋde al go buluŋ iryen,” yinyiŋ.

¹² Gwaha yinkeb komatmiŋ yago beleŋ waŋbe, “Farisi marbe mere taha goke igiŋ ma nurde hanj goyen yeneŋ bebak taha?” inamiŋ.

¹³ Irkeb wol heŋbe, “He kura Nanne Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ gore ma haryiŋ gobe filgininj manaŋ tumŋaŋ wasiyeŋ.

¹⁴ Ningeb diliŋ titmiŋ buda gobe yeneŋ wasak tinaŋ. Mel gobe saba fudinde goyen ma bebak teŋbe al mata buluŋde yukuŋ hanj. Al kura diliŋ titmiŋ beleŋ kadom yiŋgeŋ yara goyen beleŋ

ikala irde tukuŋ hime yiyyen gobe tumjaŋde kuŋ mete titminjde katiryen,” yinyin.

¹⁵ Irkeb Pita belej, “Maya mere gote miŋ momoj dira,” inyin.

¹⁶ Irkeb, “Deŋ manaŋ dufaytiŋ muŋ kura ma wuk yeŋ haŋ?

¹⁷ Det kura al mohonjde mat biŋde kurkuyen gobe kamebe kat kuyen gobe ma nurde haŋ?

¹⁸ Goyenbe det mere kura al mohonjde mat forok yeŋ hanjen gobe biŋde mat wan̄ hanjen geb, gore gab Al Kurun̄ diliŋde al go buluŋ yirde hanjen.

¹⁹ Dufay buluŋ, al gasa yirke kamde kamde mata, al kura berem yan̄ gore bere hoyan̄ya duwan teŋ teŋ mata, alya bereya foŋenjde leplep mata, kawe mata, merere huwarde usi mat mere teŋ teŋ matayabe mere buluŋ mat teŋ teŋ mata kuruŋ gobe al biŋde mat pul yeŋ hanjen.

²⁰ Det gwahade gore gab Al Kurun̄ diliŋde al buluŋ yirde hanjen. Haniŋ hal hal mata keŋkelə ma gama irde dula tinayin̄ gore al buluŋ ma yiryen,” yineŋ saba yiryin̄.

*Kenan marte bere gote dufay saŋin̄
(Mak 7:24-30)*

²¹ Be, Yesu go naŋa hin hin goyen tubul teŋ Saidon taunya Tair taunyat naŋa bana goŋ komatmiŋ yagoya kwamiŋ.

²² Irkeb taun iraw goyen bindere tiyuŋ kura hinhinde gor mat Kenan mar bere kura gore Yesu hitte wan̄be, “Doyaŋ Al Kurun̄, Dewit Urmin̄, buniŋen̄ nirde faraŋ nura. Wernebe uŋgura

belen wan herjēn irtiñ hi geb, buluñ buluñ wor po irde hañ,” ineñ eseñ uryiñ.

²³ Goyenbe Yesube meremiñ goyen muñ kura haywañ ma hirinj. Irkeb komatmiñ yago belen, “Eseñ durde gama dirtiñde po hi geb, takira tike kwi,” inaminj.

²⁴ Irkeb wol heñbe, “Nebe Israel mar Al Kurunyen sipsip meremiñ ma nurde duwi hitiñ goke po wamirinj geb,” yiriñ.

²⁵ Irkeb bere gore wan palap irde dokolhonj yuguluñ teñbe, “Doyañ Al Kurunj, farañ nura,” inyiñ.

²⁶ Irkeb wol heñbe, “Diriñde binjebé epte ma goran yirde yad kulumiñ yago yunke nenayiñ,” inyiñ.

²⁷ Gwaha inkeb bere gore wol heñbe, “Doyañ Al Kurunj, mere gobe fudinde ninha gega, diriñde binje diknej katnayiñ gob kulu wor nene hanjen. Niñgeb farañ nurayiñ,” inyiñ.

²⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Bere, ne niñ hekkenj wor po nurha geb, gusuñaj nirha gote iginenj forok yiyyen geb,” inyiñ. Be, wiriñ gobe goyare go po iginj hirinj.

Al garbam kurayen kurayen sope yiryiñ

²⁹ Be, Yesu go naña goyen tubul teñ mulgañ heñ Galili fe ala kuruñ feren kuñ kujbe dugu dabaiñde kura gor hurkuriñ.

³⁰ Irkeb al budam wor po yeñ hitte wayaminj. Wan heñyabe al kahañ nonbo hitiñ, dilij titmiñ, uliñ albo yirtiñ, mohoñ kattiyabe garbam hoyan miñyan marya goyen sope yirke igit henaj yeñ

nurde yawaŋ kahaŋ miŋde yeramiŋ. Irkeb sope yiryiŋ.

³¹ Al gabu iramiŋ mar beleŋ mohoŋ kattij mere tike yenamiŋ. Uliŋ albok hitij goyen iginj henj, kahaŋ buluŋ hitij goyen huwarde kuŋ waŋ teŋ, diliŋ titmiŋ naŋkeneŋ tike yenerŋbe hurkuŋkat teŋbe Israel marte Al Kuruŋ go turuŋ irde kasor iramiŋ.

*Al 4,000 binje yunke namiŋ
(Mak 8:1-10)*

³² Be, Yesu beleŋ komatmiŋ go yinke wakeb, “Al buda kuruŋ gabe tumňaŋde hiteke kuŋ kuŋ yerenkek hihi. Goyenbe det go kura netek miŋmoŋ hahanj. Binje ma nene tiyuŋmiŋ kunaŋiŋbe beleňaŋ kamnayiŋ geb, buniŋeŋ yenen hime,” yinyiŋ.

³³ Irkeb komatmiŋ beleŋ wol henjbe, “Tiyuŋ binde miŋmoŋ naŋa gahade gab binje damde niŋ yade al buda kuruŋ gahade gayen yunteke nenayiŋ?” inamiŋ.

³⁴ Irkeb, “Beretbe dahade haŋ?” yinkeb, “Beretbe 7ya makaŋ dapŋa mukŋeŋ yadi kura goya po haŋ,” inamiŋ.

³⁵ Be, al buda gabu iramiŋ go megen keprnaŋ yinke keperde tukamiŋ.

³⁶ Irkeb beretya dapŋaya go yadeb Al Kuruŋ iginj nurde unenŋbe beretya dapŋaya go yubala teŋbe komatmiŋ yago al yukuŋ yunnaŋ yeŋ yunyinj. Irkeb gwaha po tiyamiŋ.

³⁷ Al buda kuruŋ gobe binje go nene ep wor po namiŋ. Irkeb Yesuyen komat beleŋ binje dikŋeŋ

al beleñ ep nene yubul tiyamiñ goyen yade tiri 7 gwahade makinj yirtek iramiñ.

³⁸ Bereya dirinjä ma kapyan heñ al parguwak po kapyan hamiñbe 4,000 hiriñ.

³⁹ Biñge yunke neke gabe, “Tiyuntiñyan tiyuntiñyañ kunayin,” yinyiñ. Irdeb komatmiñya hakwa hende hurkuñbe nañja kura Magadan taun binde beleñ goñ kwamiñ.

16

*Mata tiñej kura ira inej gusuñjan iramiñ
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)*

¹ Be, Yesu go goñ hikeb Farisi marya Sadusi marya beleñ Yesu hitte wañbe tuñaj urniñ yen, “Mata tiñej Al Kurun beleñ irtek goyen kura irke kinniñ,” inamiñ.

² Irkeb Yesu beleñ, “Deñbe wawuñbana heñ nañja buk yekeb, ‘Kadila heweñ tiya,’ yen hanjen.

³ Irde wampotbe, ‘Nañja buluñ hihi geb, kigariñ kateñ tiya,’ yen hanjen. Deñbe nañkiñ keneñ gab kadila heweñ tiya ma kigariñ kateñ tiya goyen keñkelä nurde hanjen. Goyenbe gayenter niñ mar goke teñbe Al Kurun beleñ mata forok yirde hi goyen daniñ geb yenen bebak ma teñ han?

⁴ Deñ gayenter niñ marbe mata buluñ teñ Al Kurun harhoktiñ uneñ han geb, mata tiñej kurayen kurayen goke po nañkeneñ han. Goyenbe kura kinniñ yekeb Yona hitte mata forok yirinj* go

---

* **16:4:** Yonabe wawuñ karwo makañ dapña kuruñ milij gote biñ bana henbe sopte siñare katyiñ. Gobe Yesu kamyinđe mat yerenkek heke sopte huwaryiñ gote tuñajenj.

gwahade goyen po kame dikala direŋ,” yineŋbe mel goyen yubul teŋ hoyanđde kurinj.

*Farisi maryा Sadusi maryat saba buluŋ
(Mak 8:14-21)*

⁵ Be, fe ala kuruŋ go warde siŋa kurhan kwamiňja goyenbe komatmiň go biŋ sir yekeb beret kura ma yade ga kwamiň.

⁶ Be, Yesu beleŋ Farisi maryा Sadusi marya goke komatmiň goyen, “Keŋkela heŋ hinaŋ ko. Moŋgo mel gote yis beleŋ buluŋ diryenj geb,” yinyinj.

⁷ Gwaha yinkeb komatmiň beleŋ, “Beret kura ma yad wayhet geb, gogo dina,” yeŋ yiŋgen uliŋ kadom mere gird tiyamij.

⁸ Komatmiň go mere kusa irde hike yeneŋbe, “Daniŋ dindiken uliŋ beretniniŋ miŋmoŋ yeŋ hanj? Derjbe ne niŋ ma hekken nurde hanj?

⁹ Muŋ kura ma po bebak teŋ hanj? Beret siptesonjoŋ al 5,000 naminj gote diknejbe tiri dahade makinj yirtek hamij?

¹⁰ Goyen moŋ kenem beret 7 goyen al 4,000 naŋ gote diknej yade tiri dahade makinj yirtek hanj?

¹¹ Farisi maryा Sadusi maryat sababe yis beleŋ palawa bana hilyanj kutinj yara al hoyanj kuruŋ gote dufay buluŋ yirde hi goke dineŋ hime. Beret niŋ ma yeŋ hime gayen daniŋ geb bebak ma teŋ hanj? Niŋgeb sopte dineŋ hime, Farisi maryा Sadusi maryat yis beleŋ buluŋ diryenkek geb, keŋkela heŋ hinayinj,” yinyinj.

¹² Be, gwaha yinke gab, “Yis beret bana irde hanjen goke ma dineŋ hi. Farisi maryा Sadusi

maryat sababe yis yara goke hayhay dirde hi,”
yen̄ nuramiñ.

*Yesu, gebe Mesaia
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Be, Yesu go komatmiñya naŋa bana go tubul teŋ kuŋ Sisaria Filipai taun binde binde heŋ heŋbe gusuŋaŋ yiryiŋ. “Ne Al Urmiŋ gayen gake al hoyan̄ beleŋ ganuŋ yen̄ haŋ?” yinyiŋ.

¹⁴ Irkeb wol heŋbe, “Al kura beleŋ gebe Yon Baptais yen̄ haŋ. Munan̄ kura marbe Elaia gineŋ haŋ. Kurabe Yeremaia ma Al Kuruŋyen mere basaŋ mar hoyan̄ kura goyen gineŋ haŋ,” inamin̄.

¹⁵ Irkeb, “Munan̄ deŋ gayenbe nebe ganuŋ yen̄ nurd nuner̄ haŋ?” yinyiŋ.

¹⁶ Irkeb Saimon Pita beleŋ, “Gebe Mesaia, Al Kuruŋ gwahader hitiŋ al gote Urmiŋ,” inyiŋ.

¹⁷ Gwaha inkeb, “Mere gobe Nanne Al Kuruŋ saŋiŋ minyaŋ al gore ginke gab gago yaha. Al kura beleŋ ma mere goyen momoŋ gira. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ guram girde saŋiŋ giryen̄.

¹⁸ Gebe ne niŋ dufayge hora yara taren̄ irha geb, Pita gineŋ hime. Niŋgeb hora go hendebe nere alya bereya yeren̄.

¹⁹ Irde Al Kuruŋyen alya bereya doyaŋ yird yird saŋiŋ goyen ge guneŋ. Niŋgeb ge beleŋ igin̄ yawayin̄be Al Kuruŋ wor igin̄ yiyyen̄. Irde ge beleŋ buluŋ yawayin̄be Al Kuruŋ wor buluŋ yiyyen̄,” inyiŋ.

²⁰ Gwaha ineŋbe tumŋaŋde komatmin̄ goyen, “Al hoyan̄ kura hitte ne niŋ yen̄, ‘Yeŋbe Mesaia,’ ma yinnayiŋ,” yineŋ utan̄ yiryiŋ.

*Kamde kamdemiŋ ge kawan tagalyinj
(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)*

21 Be, goyenter mat komatmiŋ yago goyen kawan po, “Nebe Yerusalem kweŋ. Kumekeb Yuda marte doyaŋ mar parguwakya Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋyabe Moseyen saba marya beleŋ buluŋ buluŋ nirde mununke kameŋ. Goyenpoga kameŋ goyen yerenkek hekeb huwareŋ,” yinyinj.

22 Irkeb Pita beleŋ mere go nurdeb yen muŋ po tapat irdeb ineŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, gwaha ma tiyayinj. Mata gobe ge hitte ma po forok yiyyen geb,” inyinj.

23 Irkeb fulgaŋ kaŋ Pita keneŋbe, “Satan, hoyan kwa! Gebe beleŋne pet teŋ ha geb. Dufay gobe Al Kuruŋyen moŋ, alyen dufay po geb,” inyinj.

24-25 Gwaha teŋbe komatmiŋ yago goyen gaha yinyinj: “Al kura gama nirde kanduk yenen yinjeŋ ge kafura heŋ harhok nunyen al gobe kame toneŋbe kanduk kinyen. Munaj al kura ne gama nirde kamde kamde niŋ ma kafura heŋ kanduk kuruŋ teŋ uliŋ misiŋ kateŋ hiyeŋ al gobe toneŋbe igiŋ hiyeŋ. Niŋgeb al kura ne gama nire yeŋbe megen niŋ dufayya mataya harhok yunyen. Irdeb kanduk yenen hiyeŋ gega, yinjeŋ ge ma nurde gama po nirde hiyeŋ.

26 Al kura megen niŋ samuŋ budam yade denjem yaŋ hiyyen gega, al gobe Al Kuruŋ diliŋdeb kamtiŋ yara hiyyen gobe daha tiyyen? Gobe igiŋ moŋ, buluŋ wor po. Niŋgeb megen niŋ samuŋ kura teŋ gore Al Kuruŋyen bearar bana hiyeŋ al gob epte ma damu teŋ tumulgaŋ titek.

27 Ne Al Urmij gab kamebe Nanne Al Kurunyen sanij turjuŋ yaŋ goyen manaj katen. Goya goyenbe miyoŋmijyɑ kattek. Irdeb alya bereyat matamiŋ dahade dahade goyen gote murunjembe gwahade po yunenj.

28 Goyenpoga den gar han̄ gayen kurabe ma kamdeya ne Al Urmij gare Al Kurunyen tarende alya bereyamij doyan yirde heŋ goyen kennayinj. Mere gabe fudinde wor po dineŋ hime,” yinyinj.

17

*Yesu uliŋ hoyan̄ hiriŋ
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

1 Be, naŋa fay 6 kamereb Yesu beleŋ Pita, Yemsyabe kuliŋ Yonya po yade dugu kuruŋde kura gor hurkamij.

2 Gor heŋbe Yesu go mel gote diliŋ mar po uliŋ hoyan̄ hiriŋ. Dinsokdebe naŋa timiytiŋ yara hiriŋ. Ulin umŋa kerde hinhin go wor faykek wor po hiriŋ.

3 Gwaha tikeyab diliŋ mar po Moseya Elaiaya forok yeŋ Yesuya mere teŋ hinhan.

4 Irkeb Pita beleŋ Yesu goyen, “Doyaŋ Al Kurun̄, gar gabe neŋ hitek gasuŋ igin̄ muŋ wor po. Niŋgeb ge beleŋ ok yekeb den al karwo hitek heŋ heŋ gasuŋ kura yireŋ. Kurabe ge niŋ, kurabe Mose niŋ, munaj kurabe Elaia niŋ,” inyinj.

5 Mere gwaha teŋ hikeyabe kigarinqiŋ faykek wor po kura gore waŋ aw yuryinj. Irkeb al melak kura gagap bana goreb, “Al gabe Urne. Yeŋbe bubulkuŋne wor po, yeŋ ge bener mat amanjenj

wor po nurde hime. Niŋgeb yende mere po nurde gama irde hinayinj,” yirinj.

⁶ Be, Yesuyen komatmiŋ beleŋ mere go nurdeb kafura wor po heŋ biŋ tadam mat megen katamiŋ.

⁷ Gega Yesu beleŋ wan yanardeb, “Kafura heŋ ma, huwarnaŋ!” yinyinj.

⁸ Gwaha yinke naŋkeneŋbe Yesu uŋkureŋ po hikə kenamiŋ. Al hoyanbe hubu.

⁹ Be, dugure gor mat kateŋ heŋyabe Yesu beleŋ mel go saba yirde, “Haŋka det kenhaŋ gayen gake al hoyan kura momonj ma yirnayinj. Ne Al Urmiŋ gayen kameŋde mat sopte huwarmeke gab igiŋ tagalnayinj,” yinyinj.

¹⁰ Irkeb mel gore, “Danij geb Moseyen saba mar beleŋ Elaia wa wake gab Mesaiae kame wayyeŋ yeŋ hanjen?” yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ.

¹¹ Irkeb, “Elaia wa meheŋ heŋ det sope irke gab Mesaiae wayyeŋ yeŋ hanjen gobe fudinde.

¹² Niŋgeb Elaiabe bikkeŋ wayunj. Goyenpoga alya bereyabe keneŋ bebak ma tiyanj. Irde yiŋgeŋde dufay po gama irde buluŋ buluŋ irde mayke kamunj. Mel goreb yeŋ iraŋ gwahade goyen po ne Al Urmiŋ gayen wor gwahade po nirnayinj,” yinyinj.

¹³ Irke gab, “Yon Baptais ninj dineŋ hi,” yeŋ bebak tiyamiŋ.

*Diriŋ uŋguram yaŋ sope iryinj
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)*

¹⁴ Be, mel go dugure mat kateŋ al gabu kurunj iramiŋde gor forok yekeb al kura gore Yesu hitte wanjiŋ mar dokolhoŋ yugulunj teŋbe,

15 “Doyaŋ Al Kuruŋ, urne buniŋen irde faraŋ ura. Bu toneŋ minyaŋ geb, uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ hiyen. Kurareb kak alare kateŋ hiyen. Kurareb fe alare kateŋ hiyen.

16 Komatge yago hitte tawayhem gega, sope ma irhanj,” inyinj.

17 Irkeb, “Deŋ gayenter niŋ marbe dahade niŋgeb Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ muŋ kura sanŋiŋ ma irde haŋ? Tonantinj sanŋiŋ wor po, saba dirmaŋ dirmaŋen. Gayak ga ma deŋya hityen gega, hako po haŋ. Dirinj go tawanaŋ,” yinyinj.

18 Irdeb dirinj go teŋ wakeb uŋgura dirinj bana hinhin go ineŋ teŋ takira tike kat kurinj. Irkeb goyare po igiŋ hiriŋ.

19 Be, go kamereb yen yunkuren po hen gab komatmiŋ beleŋ, “Daniŋ geb neŋbe uŋgura go ma takira tihit?” inamiŋ.

20-21 Irkeb, “Den uŋgura takira ma tahanj gobe Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde haŋ gobe kuruŋ moŋ. Niŋgeb fudinde wor po dinhem. Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ hek irde haŋ goyen mastet he bilmiŋ dirŋenj muŋ gwahadebe megen gar det kura irnayinjbe meteŋenj ma diryenj. Niŋgeb dugu gayen ‘Gar mat siŋgir teŋ iror kwa!’ inkeb gwahade po tiyyenj,” yinyinj.*

22 Be, Yesuya komatmiŋya gabu heŋbe tumŋan Galili naŋa bana kwamiŋ. Irdeb Yesu beleŋ, “Ne Al Urmiŋ gabe mununtek al haniŋde nernayinj.

---

* **17:20-21:** Asaŋ hoyanjebe gahade hi: **21** *Goyenbe uŋgura gwahade goke dindiken biŋge kutŋa irde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde takira tike gabe kat kuyenj.*

23 Irke mununkeb kamen gega, yerenjkek hekeb Al Kurunj belej sopte nisañ heke huwareñ,” yinyinj. Gwaha yinkeb komatmiñbe kandukñej wor po nuramiñj.

Al Kuruñyen ya balem gote teks

24 Be, gwaha teñ kuj kujbe Kapeneam taunde forok yaminj. Irkeb Al Kuruñyen ya balem niñ teñ teks yad yad mar belej Pita hitte wanje, “Tisage gayen Al Kuruñyen ya balem niñ teñ teks kura yerde hiyen?” inamiñj.

25 Irkeb, “Gwaha,” yinyinj.

Be, gwaha yineñbe Yesu hinhin ya go biñde hurkukeb goyare po Yesu belej, “Saimon, megen niñ doyan mar karkuwan yuntek teks kurayen kurayen gobe ganuñ mar belej gab yerde hanjen? Urmiñ yago belej yerde hanjen ma al hoyan belej yerde hanjen? Gebe dahade nurde ha?” ineñ gusuñjañ iryinj.

26 Irkeb Pita belej wol henje, “Al hoyan belej yerde hanjen,” inyiñ. Irkeb, “Gwaha, doyan mar karkuwan gote dirñej weñbe naniñ yagoñ teks ma yerde hanjen geb.

27 Goyenpoga teks ma yertekeb dufayminj buluñ henak geb fete kuj funal temeyayinj. Irde dapra meheñde wor po tawayinj gobe mohoñ takila teñ teks yertek hora kura kenayinj. Hora go tukunje neya geyat teks kerayinj,” inyiñ.

18

*Ganuñbe deñem kuruñ wor po hiyyen?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)*

¹ Be, goya goyenbe komatmiñ hoyan beleñ Yesu hitte wanþe, “Ganunþe Al Kurun beleñ alya bereyaminj doyan yirde hire gor niñ deñem yan wor po hiyyen?” yeñ gusuñañ iramiñ.

² Irkeb dirin dirneñ kura inke komatmiñ yago hinhande gor wan huwaryin.

³ Irkeb Yesu beleñ, “Fudinde wor po dinen hime. Dirin gahade gayenbe yiñgen al deñem yan heñ heñ niñ ma nurde hanjen. Gwahade goyen po al kura yiñgen al deñem yan heñ heñ niñ ma nurde hañ marbe Al Kurun beleñ yende alya bereya doyan yirde hi bana gon igiñ hurkunayin.

⁴ Niñgeb al kura dirin gahade ga hinayıñ marbe Al Kurun diliñde deñem yan wor po yeñ yinyen.

⁵ Irde al kura deñem moñ dirin gahade gayen ne niñ teñ gargar iryenþe ne gayen niryen.

⁶ “Goyenbe al kura dirin sanij miñmoñ gahade gayen ne niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen al kura beleñ mata buluñ tike keneñ gama irde buluñ tiyyenþe mata buluñ miñ uryen al gobe murunþem buluñ wor po tiyyen. Niñgeb al hoyan gama ma irkeya mata buluñ miñ uryen al gobe hora kurun kura teñ biñjinde feñ teñ makañ alare temeyke kamyeñ. Gogab gote murunþem buluñ wor po goyen ma tiyyen.

⁷ “Mata buluñ titek dufaybe al biñyan hugiñen forok yeñ tuñan yurke kateñ hanjen. Niñgeb megen niñ mar dufay buluñ go teñ hañ gobe Al Kurunyen bearar bana hañ geb goke buniñen nurde hime. Dufay buluñ gobe hugiñen al biñyan forok yeñ hiyen gega, al kura dufay go gama irde mata tinayıñ mar gobe Al Kurunyen bearar bana

hinayin geb goke buniyen nurde yunen hime.

⁸ Niñgeb hange kura beleñ girke mata buluñde katayinþe hange go walde temeyayin. Moñgo hange uñkuren gore girkeb ulge tumñañ kak hugien hitiñde gor kutek goke teñbe hange gore buluñde gukutek go po walde temeyayin. Irdeb igin hange kurhan titmiñ manañ gasuñ iginde kwayin. Irde kahañge wor gwaha girkeb go wor gwahade po irayin. Irdeb iginde kwayin.

⁹ Irde delge kurhan beleñ girke mata buluñde katayinþe delge go marde temeyayin. Moñgo delge uñkuren gore girkeb ulge tumñañ kak alare kutek goke teñbe delge gore buluñde gukutek go po marde temeykeb igin delge kurhan titmiñ manañ gasuñ iginde kwayin,” yinyin.

*Sipsip duwi hitiñ gote maya mere
(Luk 15:3-7)*

¹⁰⁻¹¹ Irde sopte po gaha yinyin: “Be, al kura deñem moñ dirin gahade gayenbe Al Kuruñyen miyoñ beleñ doyan yirde hanj. Irde miyoñ gobe Al Kurun sanjñ minjan gote diliñ mar hugien hanjen. Niñgeb al gahade goyen deñem moñ yeñ injogaha ma yirde hinayin.*

¹² Be, ga nurnan! Al kura sipsipmiñ 100 hinayin. Irke uñkuren kura kadom yubul teñ hoyanje kuyen. Irkeb goñmiñ yeñ tubul tiyyen? Moñ! Sipsipmiñ 99 go yukuñ doñdonde kura gor yubul teñbe kuñ nañkinyen.

---

* **18:10-11:** Asan hoyanjebe gahade hi: ¹¹ *Ne Al Urmiñ gabe alya bereya Al Kuruñyen dirjeñ weñ gega, mere ma nurde duwi hitjeñ tiyañ goyen yumulgañ tiye yeñ wamiriñ.*

13 Fudinde wor po dineŋ hime. Uŋkureŋ muŋ goke naŋkeneŋ kuŋ kuŋ keneŋ teŋbe aman̄ wor po hiyyen̄. Munaŋ 99 goke gwahade wor po ma nuryeŋ.

14 Gwahade goyen po, Nantin Al Kuruŋ saŋiŋ miŋyaŋ al gobe al kura diriŋ gahade gayen uŋkureŋ kura Al Kuruŋ tubul teŋ kanduk bana kuŋ kuŋ gokeb igiŋ ma nurde hi,” yinyiŋ.

Kadge kura buluŋ girkeb daha tiyayiŋ?

15 Irde sopte po, “Be, kadge kura buluŋ buluŋ girkeb kuŋ yeŋ po hikeya gabe mata buluŋmiŋ goke momon̄ irayiŋ. Irke mere go nuryeŋbe al gob sopte kadge Al Kuruŋ urmiŋ gigeŋ yara hiyyeŋ.

16 Goyenbe mереge ma nurke kenem al hoyan̄ uŋkureŋ ma iraw gwahade yade ga kwayiŋ. Gogab al irawa ma karwo gore mереge goyen tumlaŋ fudinde yenayiŋ.

17 Al hoyan̄ yukayiŋ gote mere wor ma nurke keneŋbe mata buluŋmiŋ goyen Al Kuruŋyen diriŋ weŋ hoyan̄ goyen momon̄ yirayiŋ. Yende mere wor ma po nurkeb al gobe Al Kuruŋyen diriŋ moŋ, mata buluŋ al yeŋ keneŋ hinayiŋ.

18 Fudinde wor po dineŋ hime. Al Kuruŋyen alya bereya doyaŋ yird yird saŋiŋ goyen deŋ duneŋ. Niŋgeb deŋ beleŋ igiŋ yenayiŋbe Al Kuruŋ wor igiŋ yiyyeŋ. Irde deŋ beleŋ buluŋ yenayiŋbe Al Kuruŋ wor buluŋ yiyyeŋ.

19 Sopte dineŋ hime. Der al iraw kura megen gar heŋya det kuraŋ nurde dufaytiriŋ uŋkureŋ po irde Nanne Al Kuruŋ tareŋ miŋyaŋ al goyen gusuŋaŋ iriryen̄be yeŋ beleŋ epte irde dunyeŋ.

20 Gwahade ningeb al irawa ma karwo gwahade kura, ‘Neñbe Yesuyen alya bereya,’ yeñ wañ gabu irnayıñbe ne manañ wañ yeñya hitek,” yinyinj.

Meteñ al bunijen miñmoñyen maya mere

21 Be, gwaha yinkeb Pita beleñ wañbe, “Doyan Al Kurun, kadne kura beleñ buluñ nirkeb wawuñ dahadere mata buluñmiñ go halde uneñ? Wawuñ 7 ma dahade?” yeñ gusuñaj iryinj.

22 Irkeb, “Wawuñ 7 po moñ. Buluñ girde hikeb hugiñen halde po uneñ hayinj,” ineñbe

23 mata goke maya mere mat gaha yirinj: “Ninjeb Al Kurun beleñ yende alya bereya doyan yirde hi bana goñ niñ matabe gahade: doyan al kura beleñ meterñ marmiñ horamiñ yawaramiñ go wol henanj yinyinj.

24 Irkeb al kura doyan almiñ hitte hora kuruñ wor po tirinj al goyen doyan almiñ hitte tawayamiñ.

25 Gega al gobe hora kuruñ go epte ma wol hetek hiriñ geb, doyan almiñ gore, ‘Al gote beremya diriñmiñ wenja detmiñya goyen tumñañ yukuñ al hoyanj yunke damu tinañ. Irkeb hora gobe ne teweñ, yiriñ.

26 Irkeb meteñ al go diliñ mar gor po dokolhoñ yuguluñ teñbe, ‘Bemel nirde ma. Horage kuruñ gobe wol heñ gunej geb,’ ineñ eseñ mere iryinj.

27 Irkeb bunijen keneñbe, ‘Hora go wol heñ heñ ge ma nurayinj,’ ineñ tubul tike kuriñ.

28 Goyenbe kuj meteñ al kadom hora diriñen muñ kura unke ma wol hitiñ al goyen kinyinj. Irde hapekde teñbe, ‘Arañeñ horane wol hawa!’ inyinj.

29 Irkeb kadom go kiminj mar dokolhoṇ yuguluṇ teñbe, ‘Bemel nirde ma yo. Horage wol heṇ gunej geb,’ inyiṇ.

30 Goyenbe al go buniṇeŋ ma irde kadom go tagal unenbe, ‘Horane wol heke gab teñ siŋa irnayin,’ yinke tukuṇ koyare keramiṇ.

31 “Be, meteŋ mar kadom beleŋ mata go keneŋbe biŋ ar yamiṇ. Irdeb kurj doyaŋ almiṇ go mata kuruṇ al gore tiyyiṇ goyen momoŋ iramiṇ.

32 Irkeb doyaŋ al beleŋ meteŋ almiṇ go hoy irke wakeb, ‘Geb meteŋ al buluṇ. Horane epte ma wol hetek geb, esen mere nirkeb buniṇeŋ girde goŋmiṇ ginmiṇ.

33 Ne beleŋ buniṇeŋ girde kandukge kuruṇ go pasi irde gunmiṇ gwahade goyen po, ge beleŋ wor danin geb kadge gwaha ma iraŋ?’ inyiṇ.

34 Doyaŋ al go biŋ ar wor po yekeb, ‘Al go koyare kernaŋ!’ yinyiṇ. Irdeb, ‘Horane tumjaŋ wol heke gab tubul tike kuyeŋ,’ yinyiṇ.

35 Nanne Al Kuruṇ saŋiṇ miŋyaŋ gore deŋ wor mata gwahade goyen po diryen. Niŋgeb kadtinj yago buluṇ dirnayin goyen bitiŋde mat wor po halde yuneŋ hinayin. Mali hende hendem ma tinayin,” yinyiṇ.

19

*Al beleŋ bere yakira teñ teñ mata
(Mak 10:1-12)*

1 Be, Yesu go mere gwahade mat al saba yirdeb Galili naŋa tubul teñ Yodan fe gama irde Yudia naŋare kuriṇ.

² Kuŋ hikeb al budam gama irde kuŋ hinhan. Irke al garbam miŋyaŋbe sope yirke igiŋ heŋ hinhan.

³ Gwaha teŋ hikeyabe Farisi mar kura beleŋ tuŋaŋ urniŋ yeŋ waŋbe, “Al kura miŋ goke kuram moŋ berem takira tiyyen gobe Moseyen sabarebe igiŋ yitiŋ we?” inaminj.

⁴ Irkeb wol heŋbe, “Haŋkapyɑ wor po tikula kerdyabe Al Kurun beleŋ al irde, bere irde iryin goyen Al Kurunyen asanđe katiŋ hi gobe ma kappyan heŋ haŋyen?

⁵ Al Kurun beleŋ gwaha yiryin geb, goke teŋbe albe naniŋya miliŋya yubul teŋ kuŋ beremya gabu hiriryenj. Irke al beleŋ yeneŋmiŋ iraw goyen Al Kurun diliŋdebe uŋkureŋ po yinyenj.

⁶ Niŋgeb irem gobe hoyan hoyan ma hiriryenj. Uŋkureŋ po hiriryenj. Gwahade geb Al Kurun beleŋ alya bereya yade gabu yiryenj gobe al beleŋ epte ma bur yirnayinj,” yinyinj.

⁷ Irkeb mel goreb, “Gwahade kenem daniŋ geb Mose beleŋ igiŋ bere takira teŋ teŋ asanŋ kaŋ uneŋbe takira tiyayinj yiriŋ hi?” yeŋ gusuŋaŋ iramiŋ.

⁸ Irkeb wol heŋbe, “Deŋbe tonanṭiŋ sanjiŋ wor po, mere ma nurtek goke teŋbe Mose beleŋ gwaha dinyinj. Goyenbe haŋkapyɑ wor po miŋde matbe gwahade moŋ.

⁹ Niŋgeb al kura berem al hoyanya ma duwan teŋ hikeya takira teŋ bere hoyan tiyyenbe Al Kurun diliŋde mata buluŋ tiya yeŋ kinyenj,” yinyinj.

¹⁰ Irkeb komatmiŋ beleŋ, “Be, gwahade kenem bere ma teŋ dulin heŋ heŋ gobe igiŋ,” yamiŋ.

11 Gwaha yekeb, “Al berem moŋ duliŋ hitek yahaŋ gobe al tumŋaŋ gwahade hitek moŋ. Al yuŋkurenŋ igin gwahade po hinayin̄ yen̄ yirtiŋ mar gore po gab gwahade hinayin̄.

12 Al kurabe bere niŋ ma wor po nurde hanjen̄. Goyen mar gobe kurab gwahade po kawan̄ hitiŋ. Munaŋ kurabe al beleŋ po miŋ miŋyaŋ gwahade yirtiŋ. Munaŋ kura marbe Al Kurun̄ beleŋ yende alya bereya doyan̄ yirde hi gote meteŋ po teŋ hinin̄ yen̄ bere ma yade hanjen̄. Niŋgeb al gwaha titek mar po gab igin gwaha teŋ hinayin̄,” yinyin̄.

Diriŋ mukŋeŋya Yesuya

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Be, diriŋ mukŋeŋ go Yesu beleŋ hanin̄ yerde Al Kurun̄ gusuŋaŋ irke guram yirde saŋin̄ yiri yen̄ naniŋya miliŋya beleŋ yawayamin̄. Irkeb komatmin̄ yago beleŋ yineŋ teŋ utan̄ yiramiŋ.

14 Goyenbe Yesu beleŋbe, “Utan̄ yirde ma. Diriŋ mukŋeŋ go yubul tike ne hitte yawanaŋ. Al kura Al Kurunyen̄ al hewe yeŋbe diriŋ beleŋ naniŋya miliŋya hitte kun̄ kun̄ niŋ kama ma heŋ hanjen̄ go gwahade hiyyen̄ gab Al Kurun̄ beleŋ yende alya bereya doyan̄ yird yird gobe yende hiyyen̄,” yinyin̄.

15 Gwaha yineŋbe diriŋ mukŋeŋ go guram yirde yubul teŋbe hoyanđe kuriŋ.

Al samuŋmiŋ budam

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Be, goŋ hikeb al kura gore Yesu hitte waŋbe, “Tisa, da mata igin teŋ gab Al Kurunya huginŋen̄ hireŋ?” inen̄ gusuŋaŋ iryiŋ.

17 Irkeb, “Danij geb det iginj niŋ gusunjaŋ nirde ha? Al Kuruŋ uŋkurenŋ po ga al iginj geb. Yeŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ niŋ nurde ha kenem Moseyen saba goyen gama irde hayinj,” inyinj.

18 Irkeb al gore, “Saba damiŋ damiŋ niŋ yeŋ ha?” inyinj. Irkeb, “Al ma gasa yirke kamnayinj, al berem yanbe bere hoyan duwan ma irde hiyen, kawe ma tiyayinj, merere huwarde usi mat ma mere tiyayinj.

19 Irde momkeya nanakeya palap yirde meremiŋ nurde hayinj. Irde gigeŋ ge amanęŋ nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyan niŋ wor amanęŋ nurde hayinj,” inyinj.

20 Irkeb al gore, “Go ninha gobe tumňaŋde nurde gama irde himyen. Da mata wor po soŋ heŋ himyen geb, goyen tiyayinj yeŋ nineŋ ha?” yeŋ gusunjaŋ iryinj.

21 Irkeb, “Al Kuruŋ diliŋde al huwak wor po hewe yeŋbe kuŋ samuŋge kuruŋ goyen al yunke damu tikeb hora go yade yukunj al det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen yunayinj. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ nere hihi yeŋ genke gab waŋ gama ni-rayinj,” inyinj.

22 Irkeb al foŋeŋ gobe samuŋya detmiŋya budam wor po geb, Yesuyen mere nurdeb biŋde kandukŋeŋ wor po nurdeya kurinj.

23 Gwaha tikeb komatmiŋ yago goyen, “Fudinde wor po dineŋ hime. Al samuŋmiŋ budam wor pobe Al Kuruŋ beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ gobe meteŋeŋ wor po geb.

24 Dapŋa kuruŋ kamelbe det haraŋ heŋ heŋ ku-

tum yamej dirjēj muj wor po goyen bana epte ma hurkuyenj. Gwahade goyen po, al samuñmiñ budam wor Al Kuruj belej alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goj epte ma hurkunayinj. Niñgeb det irawa goyen tumjañde meteñej. Goyenbe daminbe meteñej wor po yej nurde haj? Al samuñmiñ budam gobe meteñej wor po geb,” yinyij.

25 Irkeb komatminj yago belej mere go kukuwamnej wor po nurdeb, “Niñgeb ganuñ mar po gab Al Kuruj belej yawaryenj?” inamiñ.

26 Irkeb mel go yenenbe, “Mata gobe alyen tareñdebe epte moj. Goyenpoga Al Kuruñyen tareñdebe det kura meteñej miñmoj,” yinyij.

27 Irkeb Pita belej, “Be, neñbe detniniñ tumjañ yubul teñ gama girtiñ. Niñgeb kamebe da yawartek?” inyij.

28 Irkeb gaha yinyij: “Fudinde wor po dinenj hime. Nalu funañde Al Kuruj belej megeñya nañkiñya gergeñ yiryeñ nature goyenter ne Al Urmiñ gabe sanjiñne turnuñ yançya maroro gasuñner keperde alya bereyane doyañ yireñ. Irde deñ 12 gama nirde haj mar gayen manaj maroro gasuñtiñyañ keperde nere alya bereya tumjañ, al miñ 12 Israel yinej hinayiñ goyen doyañ yirnayinj.

29 Irde al kura nere alya bereya niñ teñ yamiñ, haymiñ, babam, itiñ, kuliñ, naniñ, milij, diriñmiñmiñyabe meteñmiñya yubul tinayiñbe gote muruñgembe budam wor po yawarnayinj. Irde Al Kuruñya hugiñej heñ heñ goyen manaj yende hiyyej.

30 Goyenpoga al kura yiŋgeŋ ge yeŋ, ‘Nebe gwaha gwaha timiŋ geb, gote muruŋgem kuruŋ al hoyanđe gote fołek wor po tewen,’ yiyyen al gobe dirŋeŋ muŋ tiyyen. Munaŋ al kura nebe hako hime yeŋ nurde hiyen al gobe muruŋgem kuruŋ wor po al hoyanđe gote fołek tiyyen. Niŋeb al meheňde hiyen al gobe kame hiyen. Munan kame hiyen al gobe meheňde hiyen,’ yinyiŋ.

20

Wain meteŋ marte siraw mere

1 Be, meremiŋ goke teŋbe siraw mere matbe gaha yinyiŋ: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyan yird yird mata kurabe gahade: al deňem yaŋ kura wain meteŋner al yawarneke waŋ meteŋ tinaŋ yeŋbe wampot muŋ po kuriŋ.

2 Kuŋbe, ‘Haŋka naŋkahal meteŋ tinayiŋbe denari* uŋkuren uŋkuren duneŋ,’ yinyiŋ. Irkeb igiŋ yeŋ nurdeb meteŋde kwamiŋ.

3 Be, kuŋ 9 kilok naŋa gwahade hekeb wain meteŋ miŋ al go gabu irde hanjen gasuŋde gor kuŋ al hoyanđ duliŋ meteŋ miŋmoŋ hinhan goyen yinyiŋ.

4 Irdeb, ‘Deŋ wor kuŋ meteŋner meteŋ tinaŋ. Irkeb hora gwahade igiŋ duneŋ yeŋ nurde hime goyen duneŋ,’ yinyiŋ.

5 Irkeb kwamiŋ. Al go sopte po naŋa baŋkahalya 3 kilok wawuŋbanaya wor kuŋ meteŋ mar yad yerke meteŋmiňde kuŋ meteŋ tiyamiŋ.

---

* **20:2:** Denari: Al beleŋ wampot mat meteŋ teŋbe wawuŋbana naŋa sul yeke bada heŋbe gote hora tiyyenbe denari uŋkuren tiyyen.

6 Be, 5 kilok wawuŋbaŋa wor po kuŋbe al hoyan kura meteŋ miŋmoŋ dulin hike yinyinj. Irdeb, ‘Daniŋ dulin meteŋ miŋmoŋ wor po hike naŋa hubu heweŋ tiya?’ yinyinj.

7 Irkeb, ‘Moŋ, al kura beleŋ meteŋ kura ma dunkeb gago dulin hite,’ inamiŋ. Irkeb, ‘Deŋ manaŋ kuŋ wain meteŋner meteŋ tinaŋ,’ yinyinj.

8 “Be, ŋumtuk urkeb meteŋ miŋ al goreb meteŋmiŋ doyaŋ ird ird al goyen gaha inyinj. ‘Meteŋ tahaŋ mar goyen hoy yirde murumgem yunayinj. Funaj wor po waŋ meteŋ tahaŋ mar go wa damu yirayinj. Irde kuŋ kuŋ funaŋbe wampot muŋ yeŋ wa wayhaŋ mar goyen damu yirayinj,’ inyinj.

9 Funan wor po wayamiŋ mar gobe denari uŋkureŋ uŋkureŋ yawaramiŋ.

10 Niŋgeb go yeneŋbe wampot mat meteŋ tiyamiŋ mar gobe hora hende wor po tinij tihit yeŋ nuramiŋ. Gega yeŋ manaŋ denari yuŋkureŋen po yawaramiŋ.

11 Horamiŋ go yadeb meteŋ miŋ al goke igin ma po nurde biŋ ar yamiŋ.

12 Irde, ‘Al gayamuŋ ga waŋ meteŋge tahaŋbe neŋ hora tihit gahade po tahaŋ. Neŋbe wampot mat naŋa misiŋ ma yeŋ meteŋ kuruj wor po tihit,’ inamiŋ.

13 Gega meteŋ miŋ al gore huwarde kuramiŋ kura goyen, ‘Kadne, al hoyan po igin yirde, deŋbe buluŋ ma dirhem. Deŋbe igin denari uŋkureŋ goke meteŋ titek ma yahaŋ?

14 Dufaynerbe al kamere meteŋ teŋ nunhaŋya deŋyabe muruŋgem tuŋande duneŋ yeŋ nurhem.

Ningeb horatiŋ yade kunaj.

¹⁵ Horabe nigen geb daha wet kura ire yeŋbe gwahade po ireŋ. Gega daniŋ geb al buniŋen yirde faraŋ yurhem goke iginŋ ma nurhanŋ? yinyinŋ.

¹⁶ Al Kurunŋ beleŋ yende alya bereya doyan yird yird matabe gwahade geb, al kame hiyen al gobe meheŋde hiyen. Munaŋ meheŋde hiyen al gobe kame hiyen,” yinyinŋ.

*Yesu beleŋ kamde kamdemŋ ge sopte tagalyiŋ
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)*

¹⁷ Be, Yesu go Yerusalem kuŋ heŋyabe komatminŋ 12 goyen po yapat yiryinŋ.

¹⁸ Irdeb, “Neŋbe Yerusalem kuŋ hite gago. Irde ne Al Urmiŋ gayen al kura beleŋ tagal nunkeb Al Kurunŋ dolon ird ird mata doyan marte karkuwanja Moseyen saba marya beleŋ nadefere nirnayinŋ.

¹⁹ Yeŋ beleŋ mayke kami yeŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte nad nerke kweŋ. Irkeb yeŋ beleŋbe giwgiw nirde nusulak tenbe kuruse hende mununke kameŋ. Gega kameŋde mat kuŋ yerenkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyinŋ.

*Sebedi beremde gusuŋaŋ
(Mak 10:35-45)*

²⁰ Be, Sebedi berembe urmiŋ waraŋ yade Yesu hitte wayamiŋ. Waŋbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe gwaha nirwoŋ yeŋ Yesu gusuŋaŋ iryiŋ.

²¹ Irkeb, “Daniŋ wor po nurde ha?” inyinŋ. Irkeb bere gore, “Igiŋ yeŋ keneŋbe ge beleŋ alya bereya doyan yirde hayinđe gorbe urne waraŋ

gayen ketalger heŋ tumňaŋde al doyaŋ yirde hinayıŋ,” yiriŋ.

²² Irkeb Yesu beleŋ, “Minj gwahade niŋ gusuŋaŋ hihat yen nurdeya ma gusuŋaŋ hahaŋ geb. Kanduk kurun teweŋ teŋ hime gayen epte tenayıŋ?” yinyiŋ. Irkeb, “Epte tetek,” inamiŋ.

²³ Irkeb Yesu beleŋ, “Fudinde kandukbe tiriryen gega, neya heŋ al doyaŋ yird yird niŋ gusuŋaŋ nirhan gobe ne beleŋ igin ma buluŋ ma dineŋ. Ne ketalner kurhan kurhan heŋ deňem yaŋ heŋ heŋ gobe Nanne beleŋ hakot al basıňa yirtin haŋ gore yawarnayıŋ,” yinyiŋ.

²⁴ Be, komatminj hoyan 10 gore mere go nurdeb ire itiňa goke biŋ ar yamiŋ.

²⁵ Irkeb Yesu beleŋ tumňaŋ hoy yirdeb gaha yinyiŋ: “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaňbe al kafura yirkeb yen yufukde po hanjen. Irde yende meteŋ marmiŋ manaq deňniniŋ yaŋ hihat yen nurdeya al kanduk yunen hanjen.

²⁶ Gega deňbe gwahade moŋ. Al kura deň kahal bana gayen al kurun hewe yen nuryen gobe yiŋgen ge ma nurde dende meteŋ al po hiyyen.

²⁷ Niňgeb deň bana al kura doyaŋ al hewe yenbe yiŋgen ge ma nuryen. Irde deň ge po dufay heŋ dende meteŋ al po hiyyen.

²⁸ Gwahade niňgeb, ne Al Urminj gayen wor al beleŋ igin igin nirnaŋ yen ma katmirinj. Ne beleŋ po al igin yire yen katmirinj. Irdeb alya bereya budam gote mata buluňmin gote muruňgem yiŋgen yawartek goyen ne beleŋ yawareŋ goke teŋ darine wok irde kameŋ yen katmirinj,” yinyiŋ.

Al irawa diliŋ titmiŋ naŋkenaryum

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Be, Yesuya komatmiňya goya Yeriko taun tubul teŋ kuŋ hikeyabe al buda kuruŋ gama irde kuŋ hinhān.

³⁰ Goya goyenbe al irawa diliŋ titmiŋ kura beleŋ siŋare keperde hinarryum. Irde Yesu gago waŋ kuŋ hi yinke nurdeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, Dewit Urmıŋ, buniŋeŋ nurd dunen faraŋ dura be!” yeŋ hokde po gwaha inaryum.

³¹ Irkeb al buda gore nurde yineŋ teŋbe, “Balmiŋ hiri!” yinamiŋ gega, ug po, “Doyaŋ Al Kuruŋ, Dewit Urmıŋ, buniŋeŋ nurd duneŋ faraŋ dura be!” inaryum.

³² Irkeb Yesu go tek yeŋ huwarde hoy yirdeb, “Daha dirwoŋ yeŋ nurde har?” yinyiŋ.

³³ “Doyaŋ Al Kuruŋ, naŋkenyewoŋ yeŋ nurde har.” inaryum.

³⁴ Be, Yesu gob buniŋeŋ wor po yeneŋbe diliŋyaŋ sisəŋ yurkeb goyare po naŋkeneŋ gama irde yeŋ kuŋ hinhin beleŋ goŋ kwaryum.

21

Yesu Al Kuruŋyen ya balem bana hurkuriŋ

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

¹ Be, Yesuya komatmiňya go Yerusalem binde binde haminj. Tiyuŋ kura dejen Betfage gobe Olip dugu dabayıŋ beleŋ hinhin. Be, Yesube gor forok yeŋbe komatmiŋ irawa kura hulyaŋ yirdeb,

² “Kuri. Kuŋ tiyuŋ iroyenter forok yeŋbe donki al diriŋ foŋeŋ kura gor miliňya yeŋ titiŋ yeneŋbe yugu teŋ yade wayiryeŋ.

³ Al kura beleŋ goke dahan wet kura dinkeb, ‘Doyaŋ Al Kurunŋ beleŋ goke yihi,’ inkeb yubul teŋ dunkeb yade wayiryeŋ,” yinyinj.

⁴ Yesu go tiyyinj gobe bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ heŋ al beleŋ yiriŋ goyen fudinde forok yen yen ge tiyyinj. Merebe gahade:

⁵ “Yerusalem* niŋ mar goyen gaha yinnanj.

‘Doyaŋ Al Kurunṭiŋ deŋ hitte waŋ hi.

Al gobe yinjeng ge turuŋ turuŋ ma teŋ hi.

Ninjeb al gobe doŋki hende waŋ hi.

Doŋki gobe foŋeŋ,’ yinnayinj,” yitiŋ hi.

Aisaia 62:11; Sekaraia 9:9

⁶ Be, Yesu komatmiŋ go kuŋbe yinyinj gwahade po tiyaryum.

⁷ Doŋki foŋeŋya miliŋya go yawakeb komatmiŋ beleŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ go hende ugamkeb hurkuŋ kipiryenj.

⁸ Al budam Doyaŋ Al Kurunniŋ waya yen uliŋhormiŋ yugu teŋ beleŋ yaŋ ugamaminj. Kurabe patila haniŋ yufuŋ tiyamiŋ goyen beleŋyaŋ sar irde tukaminj.

⁹ Al kurabe meheŋ hekeb kurabe kame haminj. Irdeb tumŋaŋ ala turuŋ iramiŋ.

“Dewit Urmiŋ turuŋ irniŋ ko.”

“Doyaŋ Al Kurunyen deŋemde waŋ hi gobe Al Kuruŋ beleŋ guram irde saŋiŋ iryenj!” *Tikiŋ 118:25-26*

“Al Kurun turuŋ irniŋ ko.”

¹⁰ Be, Yesu go kuŋ Yerusalem forok yekeb taunde gor niŋ mar gob tumŋaŋ hurkuŋkat wor po teŋbe, “Al gab ganuŋ?” yamiŋ.

* **21:5:** Deŋem hoyanbe Saion.

11 Irkeb al buda goreb, “Al gabe Yesu Al Kuruñyen mere basaŋ al. Yenbe Galili naŋa bana goŋ niŋ tiyuŋ Nasaret niŋ al,” yinamiŋ.

*Yesu beleŋ Al Kuruñyen ya balem haraŋ hiriŋ
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)*

12 Be, Yesu go Al Kuruñyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana goŋ gabu gasuŋ kuruñde hurkuŋbe al buda gor det damu teŋ hinhan go kwep kwep yirde yakira tiyyiŋ. Irde hora kapyan heŋ heŋ mar beleŋ hora yirtin gasuŋya damure niŋ kalyiŋgi yawaŋ yerdeb keperde hanjen gasuŋya goyen yade yaboloŋ teŋ yunyiŋ.[†]

13 irdeb, “Al Kuruñyen mere asanje katiŋbe gahade: ‘Ya gabe ne mere nird nird gasuŋ. Gar waŋ gabu irde mere nird nird ya hiyyeŋ,’ gwahade yitiŋ hi. Goyenbe deŋ beleŋbe teŋ ‘kawe marte gasuŋ’ irde haŋ,” yinyiŋ.

14 Be, Yesu go ya balem bana goŋ po hikeya al diliŋ titmiňya kahaŋ simsimeamya goyen yeŋ hitte wake sope yiryiŋ.

15 Irkeb diriŋbe bana goŋ, “Dewit Urmiŋ turuŋ irniŋ ko!” yeŋ hewhow teŋ hinhan. Irkeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote karkuwanmiňya Moseyen saba maryabe Yesu beleŋ mata tiŋeŋ forok yiryiŋ goyen kenaminj, irde diriŋ beleŋ Yesu goyen Dewit Urmiŋ yeŋ turuŋ iramiŋ goyen nurdeb biŋ ar wor po yaminj.

[†] **21:12:** Hora kapyan heŋ heŋ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte hora goyen al beleŋ yeŋ yunke Al Kuruñyen ya balemde niŋ hora teŋ wolmiŋeŋ al go yunke gab Al Kuruŋ galak irniŋ yeŋ ya bana goŋ yerde hanjen.

16 Irdeb waŋ Yesu gusuŋaŋ iramiŋ. “Gebe diriŋ mere teŋ haŋ gayen nurde ha?” inkeb wol heŋbe, “Gwaha, nurde hime. Denbe diriŋ belen mata teŋ haŋ goke Al Kurunyen asaŋdeb, ‘Diriŋ kahanyaŋ hitinŋa diriŋ mamure niŋya beleŋ turuŋ nird nird nin gitik yirtiŋ,’ yitiŋ gobe kapyar ma heŋ hanjen?” yinyiŋ.

17 Gwaha yineŋbe yubul teŋ Betani taunde kuŋ go wawun gobe gor hinhin.

*Yesu beleŋ fik he karan uryiŋ
(Mak 11:12-14,20-24)*

18 Be, fay urkeb wampot muŋ Yesu go mulgaŋ henj Yerusalem kuŋ heŋyabe belen biŋge iryiŋ.

19 Irkeb fik he yuwalŋen digula urtiŋ goyen beleŋ siŋare hike keneŋbe iginenŋ minyaŋ daw yeŋ kuŋ kinyiŋ. Kuŋ miŋde mat kinyiŋbe iginenŋ miŋmoŋ, yuwalŋen beleŋ po aw urtiŋ. Gwahade keneŋbe Yesu beleŋ he goyen, “Teban iginenŋ ma hawayiŋ,” ineŋ karan uryiŋ. Irkeb goyare po gwilgwal iryiŋ.

20 Be, Yesuyen komatmiŋ go fik he goyen goyare po kamtiŋ heke keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. Irdeb, “Dahade geb he gob bemel po gwilgwal ira?” yamiŋ.

21 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po dineŋ hime. Al Kuruŋ niŋ hekkenŋ nurde dufay irawam ma irnayıŋbe ne beleŋ fik he irhem gwahade iginŋ tinayiŋ. Irdeb dugu wor, ‘Kuŋ makaŋ alare kurka,’ inkeb gwaha po tiyyenŋ.

22 Al Kuruŋ niŋ hekkenŋ nurde det kurəŋ gusuŋaŋ irkeb tumňaŋ dunyeŋ,” yinyiŋ.

*Yesu tareñmiñ ge gusuñaq iramiñ
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)*

23 Be, Yesu go Al Kuruñyen ya balem koya beleñ po milgu irtiñ bana sawsawa al gabu irde hañyende gor hurkuñ al saba yirde hinhin. Irkeb pris buda gote karkuwañmiña Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ Yesu hitte wanþe, “Mata teñ ha kuruñ gayenbe da tareñde teñ ha? Ganuñ beleñ iginj gwaha teñ hayiñ ginuñ?” inamiñ.

24 Irkeb, “Ne wor gusuñaq kura direñ tihim gayen wol henayiñ. Irke gab nebe goyen sanjiñde teñ hime yeñ momoñ direñ,” yinenbe gaha yinyiñ.

25 “Yon Baptais beleñ al baptais yirde hinhin gobe Al Kuruñyen tareñde ma alyen tareñde? Momoñ nirnañ,” yinyiñ. Irkeb mel goyen yinjeñ uliñ mere sege irdeb, “Daha intek? Al Kuruñyen sanjiñde intek gob, ‘Munañ daniñ sabamiñbe fudinde yeñ gama ma irde hinhin?’ dinyenj.

26 Munañ alyen sanjiñde yetek gob al buda kuruñ gabe Yon Baptaisbe Al Kuruñyen mere basañ al yeñ nurde hañ geb, biñ ar yeke mudunnayiñ,” yamiñ.

27 Irdeb mel goreb, “Go ma nurde hite,” inamiñ. Irkeb Yesu beleñbe, “Ne wor al gore ok ninke teñ hime ma dineñ,” yinyiñ.

Al kurat urmiñ warañ gote maya mere

28 Irdeb Yesu beleñbe, “Ga dineñ tihim gayen dahade nurnayiñ goyen tagalke nureñ. Be, al kura urmiñ irawam yañ hinhin. Kurarebe urmiñ

kuruŋ hitte kuŋbe gaha inyiŋ. ‘Eke, haŋkabe kuŋ wain meteŋde meteŋ tiyayiŋ,’ inyiŋ.

²⁹ Irkeb urmiŋ kuruŋ goreb, ‘Badne,’ inyiŋ. Goyenbe kamebe dufaymiŋ mulgaŋ hekeb kuŋ meteŋ tiyyiŋ.

³⁰ Be, al gob urmiŋ dirŋeŋ hitte wor kuŋbe urmiŋ kuruŋ inyiŋ gwahade po inyiŋ. Irkeb urmiŋ dirŋeŋ goreb, ‘Be, doyaŋ al, gwaha tiyen geb,’ inyiŋ. Goyenbe kuŋ meteŋ ma tiyyiŋ.

³¹⁻³² Niŋgeb diriŋ damiŋbe naniŋde mere nurde gama iryiŋ?” yinyiŋ. Irkeb mel gore wol heŋbe, “Urmiŋ kuruŋ gore,” inamiŋ. Irkeb Yesu belen wol heŋbe, “Deŋbe Yon Baptais beleŋ waŋ Al Kuruŋ diliŋde huwak heŋ heŋ niŋ yekeb meremiŋ ma nuraŋ. Irde matamiŋ goyen yenaŋ gega, meremiŋ fudinde yeŋ ma nurdeb Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ ma hiyuŋ. Goyenbe teks yad yad maryā bere belen niŋyabe fudinde yeŋ nuraŋ. Niŋgeb fudinde wor po dinhem. Teks yad yad maryā bere belen niŋyabe deŋ fole dirde yeŋ wa Al Kuruŋ beleŋ alya beryamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ hurkunayıŋ,” yinyiŋ.

*Wain meteŋ doyaŋ irde hinhan mar gote maya
mere*

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Irdeb Yesu gobe tebaŋ gaha yinyiŋ: “Maya mere hoyan ga nurnaŋ. Al kura wain meteŋ harde koya kerde milgu irdeb wain fimiŋ gilyaŋ heŋ heŋ niŋ mete talde det gitik yiryiŋ. Irdeb ya kawan kura al gor heŋ wain meteŋ go doyaŋ ird ird niŋ iryiŋ. Irdeb meteŋ gobe meteŋ mar hoyan haniŋde kerdeb naŋa gisaw kuriŋ.

34 Be, wain iginenj yad yad nalu hekeb miŋ al gore meteŋ marmiŋ karwo hulyaŋ yirkeb wain iginenj kura yawarniŋ yeŋ kwamiŋ.

35 Goyenbe mel goreb gasa yiramiŋ. Uŋkureŋ maydeb kurabe mayke kamyiŋ. Irdeb funaŋbe horare mayamiŋ.

36 Be, al gob tebaŋ po meteŋ marmiŋ kura budam hulyaŋ yirke kwamiŋ. Kukeb meheŋde yiramiŋ gwahade po yiramiŋ.

37 Irkeb funaŋ wor pobe, ‘Urne hulyaŋ ire. Gogab palap irde meremiŋ nurnayin geb,’ yeŋbe urmiŋ teŋ kerke kuriŋ.

38 Gega wain meteŋ doyaŋ irde hinhan mar gobe kadom momoŋ gird teŋbe, ‘Meteŋ gate miŋ al gote urmiŋbe gago geb, mayteke kami. Gogab meteŋ gayen naniŋ miŋmoŋ hekeb nende hiyyeŋ,’ yamiŋ.

39 Irdeb meteŋ miŋ alyen urmiŋ go teŋ tukun meteŋ siŋare mayke kamyiŋ.

40 Gwaha tikeb meteŋ miŋ al gore wanje daha yiryen yeŋ nurde haŋ?’ yinyiŋ.

41 Irkeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ maryā Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ wol heŋbe, “Mata buluŋ tinayiŋ mar go gasa yirke kamnayiŋ. Irde meteŋmiŋ go teŋ al hoyan haniŋde kiryeŋ. Irkeb mel gore gab wain iginenj yad yad naturebe yeŋ untekbe uneŋ hinayiŋ,” inamiŋ.

42 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe Al Kuruŋyen mere gahade katiŋbe ma keneŋ haŋyen? Merebe gahade:

‘Ya yird yird mar beleŋ igiŋ moŋ yeŋ nurde pel

iramiñ hora goyen al hoyan beleñ teñ go
hende ya sanjñ wor po iryinj.

Go iryinj gobe Doyan Al Kurunj beleñ iryinj.

Ninjgeb Al Kurunj beleñ iryinj gob dilniniñdebe
iginj wor po yenj keneñ hite,’ yitiñ hi. *Tikiñ
118:22-23*

43 “Ninjgeb fudinde wor po dinenj hime. Deñbe
Al Kurunj beleñ alya bereyamij doyan yirde hi
bana gonj hitek gega, dakira teñbe Al Kurunj
diliñde mata iginj teñ hinayinj mar goyen po gab
yunyenj.

44 Ninjgeb Al Kurunyen asañde hora niñ yitiñ
gobe ne gago. Ninjgeb al kura hora go hende
takteñ mayyeñbe mugol niyyenj. Irde hora gore
katenj hika tiyyenj al gobe umetek tiyyenj. Ninjgeb
al kura neneñ bebak ma tinayinj mar hittebe
kame mata gwahade forok yiyyenj,” yinyinj.

45 Be, pris buda gote karkuwañminja Farisi
marya go Yesuyen maya mere go nurdeb, “Neñ
ga po dinenj hi,” yenj nuramiñj.

46 Irdeb daha mat kura teñ fere titewonj yenj
nuramiñj. Irdeb Yesube al buda gore yenjbe Al
Kurunyen mere basañ al yenj nurde hinhan geb,
al buda goke kafura hamij.

22

*Bere teñ teñde niñ dula mata gote maya mere
(Luk 14:15-24)*

1 Be, Yesu go tebañ po maya mere mat al gaha
yinyinj:

2 “Al Kurunj beleñ alya bereyamij doyan yird
yird goyen kurabe gahade: doyan al kurunj kura

urmiñ bere tewe yekeb dula mata kuruñ gitik tiyyinj.

³ Irdeb meteñ marmiñ hulyañ yirdeb, ‘Kuñ dula mata gake al hoy yirmiñ mar goyen yinke wanañ,’ yinyiñ. Goyenbe kuñ yinkeb bada hamiñ.

⁴ Irkeb meteñ marmiñ hoyaañ wor sopte hulyañ yirdeb gaha yinyiñ. ‘Kuñbe, “Doyañ al kuruñniñ beleñ bulmakaw firfurñen gasa yirde det tumjañ gitik teñ ep ira. Irdeb wanayinj yeñ deñ ge keya hihi geb wake kuniñ,” yinnayinj,’ yinyiñ.

⁵ “Be, meteñ marmiñ gore kuñ al hoy yiryiñ mar goyen yeneñbe doyañ almiñ beleñ yinyiñ gwahade po yinamiñ. Goyenpoga yende mere go ma nuramiñ. Irdeb dufaymiñde dufaymiñde kwamiñ. Al kurabe biñge meteñmiñde kuriñ. Munañ kurabe hora meteñmiñde kuriñ.

⁶ Al kura marbe doyañ al kuruñde meteñ mar buda goyen yade buluñ buluñ yirde gasa yirke kamamiñ.

⁷ Gwaha tikeb doyañ al kuruñ go biñ ar yekeb fulenja marmiñ yad yerke kwamiñ. Kuñbe al buda meteñ marmiñ gasa yiramiñ goyen gasa yirke kamkeb tiyuñmiñ go manañ kumga tiyamiñ.

⁸ “Gwaha teñbe doyañ al kuruñ go meteñ marmiñ yeñya hinhan go hoy yiryiñ. Irdeb gaha yinyiñ. ‘Dawetbe tumjañ gitik teñ ep irtiñ gega, al watek mar wor pobe wañ wañ niñ bada hahañ.

⁹ Niñgeb kuñ beleñyan alya bereya kura yeneñbe mali po yinkeb dula mata tiyen tihimde

gar wanayinj, 'yinyinj.

¹⁰ Gwaha yinkeb meteŋ marmiŋ gobe taun bana goŋ niŋ beleŋ haniŋ haniŋ gama yirdeb kuj al buluŋya iginja goyen yeneŋbe mali po yinke wayamiŋ. Be, al go waŋ keperamiŋbe yabe makinj wor po hiriŋ.

¹¹ "Irkeb doyaŋ al kuruŋ beleŋ al gabu iramiŋ go yene yeŋ wanje al kura dula matare niŋ umŋa ma titiŋ goyen kinyinj.

¹² Keneŋbe, 'Dula matare niŋ umŋa ma taha gega, daha mat bana gaŋ wayha?' inkeb al gob mere ma po tiyyinj.

¹³ Irkeb doyaŋ al kuruŋ goreb, 'Teŋ kahaŋya haniŋya fere teŋ siŋare kidoma bana temeynanj. Gorbe esen misiŋ isenj bana goŋ hiyen,' yeŋ meteŋ marmiŋ hulyanj yiryinj.

¹⁴ Be, maya mere ga nurhaŋ gwahade goyen po, Al Kuruŋ beleŋbe al budam hoy yirde hi gega, yuŋkurenj yuŋkurenj po gab nigen yeŋ basinj a yirtinj haŋ," yinyinj.

*Farisi mar beleŋ teks kerd kerd niŋ Yesu
gusuŋjan iramiŋ*

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Be, Farisi mar go mereminj nurde biŋ ar yekeb siŋare kateŋbe Yesu go soŋ hekeb merere kertek yeŋ yiŋgen uliŋ mere sege iramiŋ.

¹⁶ Irdeb yiŋgenjde komatmiŋ yad yerke Yesu hitte kwamiŋ. Herot gama irde hanjen mar manaŋ yeŋja tumŋaŋ kwamiŋ. Kuŋbe Yesu goyen, "Tisa, gebe mata fudinde po ga teŋ hayen. Irdeb Al Kuruŋyen merebe fudinde mat po saba

teñ hayen. Gebe al deñem yanja deñem moñya goyen mereya matayabe tuñande po yirde hayen.

¹⁷ Niñgeb gebe dahade nurde ha? Neñ Moseyen saba gama irde hite mar gayen Roma gabmanyen doyañ al kuruñ Sisar niñ teks kertek gobe iginj ma dahade? Iginj momonj dirayinj?" inamij.

¹⁸ Goyenpoga Yesu gob dufayminj buluñ gob bikkeñ yeneñ bebak teñbe, "Usi mar wor wor, daniñ tuñanj nirde hañj?

¹⁹ Teks yerde hanjen hora go nikala nirke kene," yinyinj. Irkeb denari uñkurenj tawayaminj.

²⁰ Irkeb al toneñ hora hende gor kenenbe, "Gabe ganuñ toneñya deñemya?" yinyinj.

²¹ Irkeb mel gore wol henbe, "Sisaryen," inamij. Irkeb wol henbe, "Gwahade niñgeb, det kura niñ Sisar beleñ dinyenj gobe Sisar unnayinj. Munañ Al Kuruñ beleñ det kura niñ dinyenj gobe Al Kuruñ unnayinj," yinyinj.

²² Be, Yesu beleñ mere tiyyinj go nurdeb dinonj kok yekeb tubul teñ kwamiñj.

*Sadusi mar beleñ al kamtiñj huward huward niñ
Yesu gusuñaj iramiñ*

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Be, nañja fay goyare goyen po Sadusi mar beleñ Yesu hitte wayamiñj. Go mar gobe al kamtiñde mat epte ma huwarnayinj yen hanjen. Be, mel go Yesu hitte wanbe gusuñaj iramiñj.

²⁴ "Tisa, Moseyen sabarebe, 'Al kura dirinj miñmoñ henja berem tubul teñ kamkeb kulinj kura hiyyen gore itiñde beretap go teñbe itiñ niñ dirinj forok irde unyenj,' gwahade yitiñ hi.

²⁵ Be, al kura kuliŋ 6 miŋyaŋ goyen neŋya hityen. Al gobe bere tiriŋ gega diriŋ miŋmoŋ henja kamyiŋ. Irkeb kuliŋ beleŋ beretap go tiriŋ.

²⁶ Goyenbe yeŋ wor gwahade po diriŋ miŋmoŋ henja kamyiŋ. Irkeb yeŋ kamekkeŋ gore wor beretap go tamiŋ goyen diriŋ kura ma forok irdeya kamamiŋ.

²⁷ Irke funaŋbe bere go wor kamyiŋ.

²⁸ Be, al goya kuliŋ wenja gote berembe uŋkureŋ gogo po hin hin geb, kame al kamtiŋ huward huward naturebe bere gobe ganuŋde berem wor po hiyyen?” inamiŋ.

²⁹ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋbe Al Kurunyen tareŋya meremya asanđe katıŋ goyen keneŋ wuk ma yeŋ haŋyen. Gwahade geb soŋ heŋ go ma keneŋ haŋ.

³⁰ Al kamtiŋ huwarnayiŋ natureb al beleŋ bere yade bere beleŋ al ma kunaiŋ. Yeŋbe Al Kurunyen miyoŋ yara po henaiŋ.

³¹ Al kamtiŋ huward huward matabe Al Kurun beleŋ asanđmında,

³² ‘Nebe Abraham, Aisakyabe Yekopyat Al Kurun,’ yiriŋ goyen gobe kapyan ma heŋ haŋyen? Mel gobe kamtiŋ gega, toneŋbe yeŋja haŋ geb, gogo yiriŋ. Niŋgeb Al Kurunbe al diliŋ gergeŋ haŋ gote Al Kurun, al kamtiŋ gote moŋ,’ yinyiŋ.

³³ Be, al buda gobe meremiŋ nurdeb dinoŋ kok wor po yamiŋ.

Moseyen saba gote miŋ wor pobe da?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Be, Yesu beleŋ Sadusi marte gusuŋaŋ go keŋkelə po wol hekeb gwaha mat kura mere titek

moŋ hamiŋ. Irkeb Farisi mar beleŋ go nurdeb waŋ Yesu hinhinde gor gabu iramiŋ.

³⁵ Irdeb uŋkureŋmiŋ kura Moseyen saba keŋkelə nurde hitiŋ al gore waŋbe tuŋaŋ ure yen gaha inyiŋ:

³⁶ “Tisa, saba kuruŋ gabe nurde hite. Goyenbe daminbe saba kuruŋ gote folek wor po?” inyiŋ.

³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Bubulkunge, tonge, dufaygeya tarengeya tumhaŋ Doyaŋ Al Kurunge, Al Kuruŋ hitte po hugineŋ kuŋ hiyeŋ.

³⁸ Gabe Moseyen saba kuruŋ gote folek wor po.

³⁹ Gote kurhanbe gigeŋ ge amaneŋ nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyan niŋ wor amaneŋ nurde hayiŋ.

⁴⁰ Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ maryā beleŋ saba kayamiŋ kuruŋ gote miŋbe irawa gago po,” inyiŋ.

Yesu beleŋ Farisi mar go Mesaia niŋ gusuŋaŋ yiryiŋ

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Be, Farisi mar go gabu irde hikeb Yesu beleŋbe gusuŋaŋ yiryiŋ.

⁴² “Deŋ gayen Mesaiabe ganuŋde urmiŋ yeŋ nurde han?” Gwaha yinkeb Farisi mar gore wol heŋbe, “Yeŋbe Dewit urmiŋ,” inamiŋ.

⁴³ Irkeb Yesu beleŋbe, “Dewit urmiŋ yeŋ han gega, dahade niŋgeb Holi Spirit beleŋ Dewit ketal urkeb urmiŋ goyen, ‘Gebe Kurunge,’ inyiŋ? Dewit beleŋ Mesaia niŋ gaha yiriŋ:

⁴⁴ ‘Al Kuruŋ beleŋ Doyaŋ Al Kurunge gaha inyiŋ: “Waŋ ketalner heŋ al deŋem yaŋ wor po hawayiŋ.

Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawameke gasa yirde yufurka tiyayinj,” inyinj,’ yitiñ hi.

110:1

Tikiñ

⁴⁵ Niñgeb kapyanj heñ hanjen gwahade po, Dewit beleñ Mesaia goyen ‘Doyanj Al Kurunne’ inyinj. Niñgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiñ hiyyenj? Gobe epte moñ geb!” yinyinj.

⁴⁶ Be, gwaha yinkeb al kura beleñ mun kura wol ma hiriñ. Irde goyenter matbe al kura wanj Yesu turjanj urde merem yañ irniñ yeñ gusuñjan irde hinhan gobe bada po haminj.

23

Yesu beleñ Farisi marya Moseyen saba maryat sikkeñ tagalyinj

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Be, Yesu gob komatmiñja al buda kurunja goyen saba yirde heñyabe gaha yinyinj:

² “Moseyen saba gote miñ tagal tagal meteñje Moseyen saba marya Farisi marya beleñ teñ hanjen.

³ Niñgeb mel gore saba dirkeb keñkela gama irde hinayinj. Goyenpoga yingenje saba teñ hanjen goyen ma gama irde hañ geb, matamij po gab gama ma yirde hinayinj.

⁴ Mel gobe mata gama irtek meteñjeñ wor po goyen budam forok yirdeb gama yirnayinj yeñ tagalde hanjen. Irkeb albe kandukñej wor po nurde hanjen. Goyenpoga bindebe muñ kura gama irtek ma yirde hiyen.

5 Mata teŋ hanjen kuruj gobe al beleŋ dennanjen yen mata teŋ hanjen. Al Kuruj dolon ird irdde niŋ bisi pelyen wor po kura Moseyen mere go hende katin goyen tonanđe yerde hanjen. Irde Al Kuruj dolon ird irdde niŋ uliŋ umňa muruj beleŋ niŋ siŋsanjen goyen ulyan wor po yirdeb hor yirde hanjen.

6 Yenjbe dula mata karkuwanya gabu yayaŋ kun heŋbe al deňem yanđe gasunyāŋ po kepertek nurde hanjen.

7 Irdeb gabu gasunyāŋ kuŋbe al beleŋ yeneŋ palap yirde ‘Tisa’ yineŋ yineŋ niŋ amaneŋ nurde hanjen.

8 “Goyenbe Doyaŋ Al Kuruňtiŋbe uŋkureŋ po, irde deňbe tumňaŋ yende dirneŋ weŋ niŋgeb, deňbe daniŋ ‘tisa’ ma dinhaŋ yeŋ ma nurde hinayinj.

9 Nantinjbe Al Kuruj saňiŋ miňyaŋ yeŋ uŋkureŋ gog po geb al kura ‘Ado’ ma ineq hinayinj.

10 Tisatinjbe Mesaia yeŋ uŋkureŋ po geb, deňbe daniŋ ma ‘Tisa’ dineŋ hanj yeŋ ma nurde hinayinj.

11-12 Niŋgeb al kura yiŋgen turuŋ turuŋ irde hiyen al gobe Al Kuruj beleŋ yeŋbe deňem moŋ iryenj. Irde al kura yiŋgen nebe deňnem moŋ yeŋ hiyen al gobe Al Kuruj beleŋbe deňem yanj iryenj. Niŋgeb deŋ bana gayen al kura doyan al hewe yiyyen al gobe dende meteŋ al hiyyen,” yinyinj.

Farisi marya Moseyen saba marte mata buluŋ goke yiriŋ

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

13-14 Irdeb al buda gor gabu irde hinhan goyen gaha yinyinj: “Be, deŋ Moseyen saba marya Farisi

maryabe usi mar wor po. Deňbe Al Kuruňyen bearar bana haň goke buniňej wor po nurt duneň hime. Deň beleňbe Al Kuruň belen alya bereyamiň doyaň yirde hire gor kuň kuň beleňmiň pet teň haň. Dindikenbe bana goň ma hurkuň haň. Irde al hoyan goyen bana goň hurkuniň yeň kurut yeň haň mar wor beleňmiň pet teň haň.*

15 Den Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deňbe Al Kuruňyen bearar bana haň goke buniňej wor po nurt duneň hime. Deňbe, 'Al yawarteke mataniniň gama irnaň,' yeňbe al uňkureň muň kura goke wor kahaňtiňde kurab hakwa hende kuň naňa kuruň gayen pasi heň hanjen. Irkeb al gore matatin gama irkeb Al Kuruňyen saba buluň irde hanjen. Irkeb al gote mata buluňmiňbe dende folek wor po kak alare kutek po yirde hanjen.

16 "Denbe al dilin titmiň beleň al kadom beleň ikala irde tukuyen go gwahade goyen teň haň. Niňgeb denbe Al Kuruňyen bearar bana haň goke buniňej wor po nurt duneň hime. Deňbe al saba gahade yirde hanjen: 'Al kura Al Kuruňyen ya balem deňe urde biňa tiyyen goyen ma gama iryen goke kandukňej ma nuryen. Goyenpoga al kura ya bana gol hora hiyen goyen deňe urde biňa tiyyen gobe gama po iryen,' gwaha yeň

---

* **23:13-14:** Asaň hoyanđebe gahade hi: **14** *Deň Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deňbe beretapyen samuňya horaya komkom heň hanjen. Goyenbe al hoyan beleň deneň turuň dirnaň yeň Al Kuruň mere irhet yeňbe mere ulyaň wor po tuluň teň hanjen. Niňgeb denbe gote muruňgem buluň wor po Al Kuruň beleň yunyen.*

hanyen.

¹⁷ Dulin kukuwa! Diltin titmiñ buda! Dabe det kurun? Gol hora ma ya goyen? Gol hora yen uliñbe det himam moñ. Goyenbe ya goyen bana hi goke teñbe himam hiyyen. Niñgeb ya gobe det kurun.

¹⁸ Sabatin kurabe gaha yen hanyen: ‘Al kura alta deñe urde biñä tiyyen goyen ma gama iryen goke kandukñen ma nuryen. Goyenpoga Al Kurun galak ire yen alta hende kirtin goyen deñe urde biñä tiyyen gobe gama po iryen,’ yen hanyen.

¹⁹ Diltin titmiñ buda! Dabe det kurun? Alta ma det go hende hi goyen? Det go yen uliñbe himam moñ gega, alta hende kerkeb himam hiyyen. Niñgeb altabe det kurun.

²⁰ Niñgeb al kura alta deñe urde biñä tiyyenbe alta go muñ po moñ, det go hende Al Kurun galak irtin go manañ deñe uryen.

²¹ Irde al kura Al Kurunyen ya balem deñe urde biñä tiyyenbe ya go muñ po moñ, det ya go bana hinayin kurun goyen manañ gog po deñe uryen.

²² Irde nañkinbe Al Kurunyen maroro gasuñ. Niñgeb al kura nañkin deñe urde biñä tiyyenbe maroro gasuñ go po moñ, go hende keperde hi Al goyen manañ gog po deñe uryen. Niñgeb biñä tinayinbe go po gama irde hinayin.

²³ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kurunyen bearar bana han goke buniñen wor po nurd duneñ hime. Deñbe biñge hapek yird yird det harde hanyen goyen yade buda 10 yirdeb

uŋkureŋbe Al Kuruŋ uneŋ hanjen. Goyenbe deŋbe Moseyen saba kuruŋ wor po goyen pel irde hanjen. Al kura deŋ nurd yuneŋ haŋ mar po ga igin igin yirde, go ma nurd yuneŋ haŋ marbe gwaha ma yirde hanjen. Kadtiŋ buniŋeŋ nurd yuntek goyen buniŋeŋ ma yirde hanjen. Irde Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurtek goyen go ma po gwaha teŋ hanjen. Goyenbe Al Kuruŋ galak ird ird mataya kadtiŋ buniŋeŋ nurd yunen yunen mataya gobe tumŋaŋ gama po irde hinayin.

²⁴ Goyenpoga deŋbe Moseyen saba karkuwaŋ karkuwaŋbe pel yirdeb mukŋeŋ mukŋeŋ goke po gabe ug po yeŋ hanjen. Goke teŋbe deŋbe fe niniŋ yeŋ det mukŋeŋ muŋ kirkida gwahade goyen goke keŋkelə yakkelyaŋ teŋ yade siŋa yirde gab nene haŋ gega, dapŋa kuruŋ kamel netek moŋ wor go ma nurde heŋya yohogo teŋ haŋ yara deneŋ hime. Deŋbe al kura dilŋ titmiŋ gore al kadom beleŋ ikala irde tukuyen go gwahade teŋ han.

²⁵ “Be, deŋ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deŋbe Al Kurunyen bearar bana haŋ goke buniŋeŋ wor po nurd duneŋ hime. Deŋbe al hoyaq beleŋ ultiŋ siŋare po deneŋbe al wukkek yeŋ deneŋ haŋ. Goyenpoga bitiŋ banabe kudiŋ mataya megen niŋ mata buluŋ hapekyan teŋ teŋ niŋya beleŋ po makin hitiŋ. Niŋgeb deŋbe gisuya koronya siŋare po haldeb biŋdebe tikiŋ yan yubul teŋ hanjen yara deneŋ hime.

²⁶ Niŋgeb deŋ diltiŋ titmiŋ Farisi mar, meheŋdebe bitiŋ bana mata buluŋ haŋ go wa

yade siŋa yirnayinj. Irke gab siŋare wor wuk yiyyen.

²⁷ “Be, deŋ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deŋbe Al Kurunyen bearar bana haŋ goke buniŋen wor po nurd duneŋ hime. Deŋbe bembə kura siŋarebe umŋa irtiŋ haŋ. Gega biŋ banabe al kiŋkiňja det mormokya beleŋ po makin hitiŋ haŋ go gwahade goyen.

²⁸ Niŋgeb al beleŋbe al huwak yeŋ denen hanyen. Goyenpoga bitiŋ banabe usiya mata buluŋ teŋ teŋ dufayya beleŋ po makin hitiŋ haŋ.

²⁹ “Be, deŋ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deŋbe Al Kurunyen bearar bana haŋ goke buniŋen wor po nurd duneŋ hime. Deŋbe Al Kurunyen mere basaŋ mar asetiŋ yago beleŋ gasa yirke kamamiŋ gote bembə gergeŋ yirde haraŋ heŋ hanyen. Irde Al Kurun diliŋde al huwak hinhan mar gote bembə umŋa yirde hanyen.

³⁰ Irdeb, ‘Neŋ gayen asininiŋ yago hinhan nalu goyenter hinhet manhan asininiŋ yago beleŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar gasa yirke kamde hinhan matamiŋ goyen yilwa yirtewoŋ,’ yeŋ hanyen.

³¹ Gwaha yeŋ hanyen gobe deŋ gayenbe Al Kurunyen mere basaŋ mar gasa yiramiŋ mar gote foŋeŋmiŋ goyen dindikeŋ sikkenṭiŋ forok yirde haŋ geb.

³² Niŋgeb asetiŋ yago mata buluŋ go miŋ uramiŋ goyen deŋ beleŋ tukunbe sol irnayinj.

³³ “Deŋbe kunere duwi wor po! Al Kurunyen beararbe daha mat busahartek yeŋ nurde haŋ? Kak alare po ga kunayinj geb.

34 Niñgeb Al Kuruñyen mere basaŋ marya al dufay wukkek miňyaŋya saba marya yad yermeke deň hitte wanayıň. Goyenbe go mar goyen kurabe gasa yirke kamnayıň, kurabe kuruse hende gasa yirke kamnayıň. Munaŋ kurabe gabu yatinyaŋ yukan yusulak teň, kurabe gasa yirniň yeň taun kurar mat kurar gama yirde yukan hinayıň.

35 Niñgeb al huwak kuruŋ megen gar hike gasa yirke kamnayıň gote kanduk goyenbe deň gayenter niň manaŋ tenayıň. Gobe Abel mayke kamyinđe mat waŋ waŋ Berekia urmiň Sekaraia goyen Al Kuruñyen ya balem bana gasuŋ himamya altaya kahalte asetiň yago beleň mayke kamyinđ gote kanduk.

36 Niñgeb fudinde wor po dineň hime. Kanduk kuruŋ dineň hime gabe tumňaŋ deň gayenter niň mar gare tenayıň,” yinyinj.

*Yerusalem niň mar goke buninjeň nuryiň
(Luk 13:34-35)*

37 Irdeb sopte po, “Awo, Yerusalem niň mar, buninjeň wor po nurd duneň hime. Al Kuruŋ beleň deň ge nurde mere basaŋ marmiň yad yerke waŋ hanjen. Goyenbe deň beleňbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen. Tatirok miliň beleň dirneň yawaŋ tapeň beleň po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne beleň deň goyen dade doyan dirde himewoň yeň hugineň dufay heň himyen. Goyenbe dindikenj po merene pel irde yilwa nirde hanjen.

38 Niñgeb ga nurnaŋ. Al Kurun̄j beleŋ tauntiŋ tubul tiyyen̄. Irkeb naŋa hoyanđe niŋ mar beleŋ waŋ tauntiŋ goyen gwamuŋ urkeb det kura bana gon̄ ma hinayin̄.

39 Nebe dubul teŋ kumekeb epte ma nennayin̄. Irde kuŋ kuŋ kame sopte wayen̄. Irkeb ne neneŋbe dindiken̄ mohon̄tiŋde wor wor, ‘Doyaŋ Al Kurun̄yen deňemde waya al gabe Doyaŋ Al Kurun̄ beleŋ guram irde igiŋ wor po iryen̄,’ yen̄ turuŋ nirnayin̄,” yinyin̄.

24

*Al Kurun̄yen ya balem buluŋ heŋ heŋ niŋ yiriŋ
(Mak 13:1-13; Luk 21:5-19)*

1 Be, Yesu gob Al Kurun̄yen ya balem goyen tubul teŋ hoyanđe kuŋ hikeyab komatmiŋ yago beleŋ wan̄be, “Ya balem ga kena,” inamiŋ.

2 Irkeb Yesu beleŋ, “Ya kenhaj kurun̄ gayenbe fudinde wor po dineŋ hime. Hora ya irtiŋ yeneŋ han̄ gabe uŋkureŋ muŋ kura epte ma gasuŋeŋde hiyen̄. Tumnaŋ pir irnayin̄,” yinyin̄.

3 Yesu go gwaha yineŋbe kuŋ Olip doŋdoŋde kipiryin̄. Irkeb yeŋ yuŋkureŋ po heŋyabe komatmiŋ yago beleŋ, “Da mata forok yeke yeneŋ gabe nalu funaŋ go waŋ waŋ nalube forok yeweŋ tiya yeŋ bebak titek?” inamiŋ.

4-5 Irkeb wol heŋbe, “Nalu funaŋ binde hekeb al budam waŋ, ‘Mesaiabe ne gago,’ yineŋ al budam wor po usi yirnayin̄. Niñgeb keŋkelə heŋ hinaŋ ko. Moŋgo al kura beleŋ usi dirnayin̄ geb.

6 Kurabe fulen̄a karkuwaŋ forok yeke nurde hinayin̄. Irde fulen̄a forok yenayin̄ mere momon̄

wor nurde hinayinj. Goyenbe goke kafura hej hurkuŋkat ma tinayinj. Mata gwahade gobe forok yenj hinayinj gega, nalu funaŋbe kame ga wayyenj.

⁷ Goyenterbe al miŋ kura beleŋ huwarde al miŋ hoyanya fulenja teŋ hinayinj. Gabman kura beleŋ gabman hoyanya fulenja gird teŋ hinayinj. Albe biŋge niŋ kamde hinayinj. Niniŋa karkuwaŋ naŋa kurar kurar forok yenj hinayinj.

⁸ Kanduk kuruj gob bere kura diriŋ kawaŋ kere yeŋ meheŋde wor po uliŋ misiŋ katyeŋ go gwahade goyen po, nalu funaŋ binde hej hikeb mata goyen forok yenayinj.

⁹ “Goyenterbe al beleŋ merem yaŋ dirde buluŋ buluŋ dirde mudunke kamnayinj. Irde al miŋ kurayen kurayen kuruj gore ne niŋ iginj ma nurde deŋ haram dirde hinayinj.

¹⁰ Goyarebe al budam ne niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinayinj goyen yubul tinayinj. Irdeb kadom haram gird teŋ asogom hanıŋde yerde hinayinj.

¹¹ Irde al budam beleŋ, ‘Neŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar,’ usi teŋbe waŋ al budam usi yirde hinayinj.

¹² Mata buluŋ beleŋ po naŋa tiyyenj. Irkeb al kadom niŋ amanęŋ nurd nurd mata gobe hubu hiyyenj.

¹³ Goyenbe al kura saŋiŋ hej kanduk go fole irde kuŋ kuŋ funaŋdebe Al Kuruj beleŋ al go tiyyenj.

¹⁴ Mere iginj Al Kuruj beleŋ doyaŋ dird dird goyen go wa megenj kuruj ga tagalde tukuke al nurde hinayinj. Irke gab nalu funaŋ go forok yiyyenj,” yinyinj.

*Kanduk kuruŋ wor po forok yiyyen
(Mak 13:14-27; Luk 21:20-28)*

¹⁵ Irdeb sopte yinyinj. “Al Kuruŋyen mere basanj al Daniel beleŋ asanđe, ‘Det kura Al Kuruŋyen ya balem buluŋ wor po irtek goyen ya bana goŋ forok yiyyen,’ yitiŋ goyen forok yiyyen. (Mere kayhem gayen kapyanj heŋ haŋ marbe keŋkela dufay heŋ gab bebak tinaŋ.)

¹⁶ Be, mata goyen forok yekeb Yudia naŋare hinayinj marbe busaharde dugure kuŋ bana kunaŋyinj.

¹⁷ Goyenterbe al kura ya hende hiyen goyen kateŋ yamiŋ bana hurkuŋ detne kura yade ga busahare ma yiyyen.

¹⁸ Al kura metenŋminj tubul teŋ kuŋ amilne teŋ ga ma yiyyen.

¹⁹ Goyen naturebe bere biŋ yanja bere dirinj besare niŋ minyanjabe metenŋen wor po yiryen.

²⁰ Niŋgeb kanduk kuruŋ goyen naŋa nalu bulunđe, ma Sabat nature forok ma yeworŋ yeŋ goke Al Kuruŋ gusunŋan irde hinayinj.

²¹ Goyen natureb megen ga kanduk kuruŋ wor po tiyyenj. Haŋkapyā Al Kuruŋ beleŋ tikula kiriyinđe mat waŋ ga hitere, irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk goyenbe baraŋ wor po duryenj.

²² Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ nalu goyen sobamde po tubul tike manhan al tumŋan kamwonj. Goyenbe al nigen yiriŋ goke teŋbe nalu go wer irde dolfon iryenj.

²³ Goyen nature al kura beleŋ, ‘Mesaiaabe gago hi,’ dinnayinj, irde hoyanj beleŋ, ‘Moŋ, iror hi,’

dinej iŋgogaha dirke goya go ma nurde gama yirnayin.

²⁴ Mesaia falkukya Al Kuruŋyen mere basan mar falkukya belej alya bereya Al Kuruŋ belej basiŋa yirtiŋ goyen usi yirteke katwoŋ yeŋ mata tinej karkuwāŋ kurayen kurayen forok yirde hinayin.

²⁵ Mere gabe nalu go ma forok yeŋ hikeya gago momoŋ dirde hime geb, keŋkela heŋ hinaŋ ko.

²⁶ “Niŋgeb Al kura belej, ‘Mesaiabe sawsawa po kuruŋ naŋare hi,’ dinke ga kuŋ kinniŋ kinniŋ ma tinayin. Irdeb, ‘Mesaiabe gaŋ banare hi,’ dinke goya fudinde yeŋ ma nurnayin.

²⁷ Dagamel tikeb al naŋa waŋ waŋya naŋa kurkurya belej tumŋaŋde keneŋ hanjen gwahade po, ne Al Urmiŋ gayen wamekeb wawuŋ uŋkureŋde po megen niŋ mar kuruŋ gayen tumŋaŋde nennayin.

²⁸ Det kamtiŋ hinayinđebe det bidak nen nen nu belej waŋ hanjen gobe bebakken wor po geb, goke epte ma kadom mohonđe titek gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ gayen wamekeb tumŋaŋ neneŋ nalu funaŋbe gago yeŋ bebak tinayin.

²⁹ “Kanduk kuruŋ goyen kamere po,
‘Naŋa kidoma hiyyen, irde gagasi ma timiyyen.
Naŋkiŋde mat dinambe suk yeŋ katnayin.

Irdeb det kuruŋ hende haŋ gobe hambor yiryeŋ,’
yitiŋ *Aisaia 13:10; 34:4*

gwahade po forok yenayin.

³⁰ “Goyenterbe ne Al Urmiŋ wayen timekeb mata kura naŋkiŋde forok yiyyen. Irkeb ne Al Urmiŋ gabe tareŋne turŋuŋ yan goya kigariŋkiŋ

faykek hende katenj. Irkeb megen niŋ mar ne niŋ ma nurde haŋ mar tumŋaŋ neneŋbe biŋ misiŋ nurde esinayinj.

³¹ Miyonŋne yad yermekə belen meheŋ heŋ ne waŋ waŋ niŋ bigul fu irkeb al tumŋaŋ nurnayinj. Irde katenjbe alya bereya naŋa kuruŋ hikə kwa bana goŋ niŋ basiŋa yirtiŋ goyen gabu yirnayinj.

³² “Fik hebe yeneŋ hanjen gogo. Fik he go beda urke yeneŋbe kadila hewenj tiya yeŋ hanjen.

³³ Gwahade goyen po, mere dirhem kuruŋ gayen forok yeke yeneŋbe nalu funaŋbe binde gag po wer ira yeŋ nurnayinj.

³⁴ Fudinde wor po dinenj hime. Mata gobe forok yenayinj geb. Irde mata go forok yenayinj nature al hinayinj mar gobe mata goyen yennayinj.

³⁵ Irdeb megenja naŋkiŋabe hubu hiriryenj. Goyenbe merenebe saŋiŋ miŋyaŋ geb, hubu ma hiyyenj. Hugienj alya bereya nurde fudinde wor po yeŋ gama irde hinayinj,” yinyinj.

*Nalu funaŋbe bebakken moŋ
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)*

³⁶ Irdeb sopte yinyinj. “Nalu funaŋ goyen al kura bebakken ma nurde hi. Hubu wor po. Adone po ga nurde hi. Urminja miyonŋmiŋya wor ma po nurde haŋ.

³⁷ Ne Al Urminj gayen waŋ waŋ naturebe alya bereya bikkenj Noa hinhin nature mata teŋ hinhan gwahade teŋ hinayinj.

³⁸ Go mar gobe dula niŋ po teŋ, kukuwa fe nene, al beleŋ bere yade, dirŋeŋ weŋ yade al yertek niŋ po teŋ Al Kuruŋ niŋ ma nurde hinhan.

Irde kuŋ kuŋ nalu forok yekeb Noa hakwa biŋde hurkuriŋ.

³⁹ Mel gobe kame mata gwahade forok yiyyen yen ma nurde hinhan. Irkeb fe ala kurun forok yen gwamuŋ yuryiŋ. Niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen wor al beleŋ gwaha naŋa wayyen yen ma nurde hikeya wayen.

⁴⁰ Goyen naturebe mata gahade forok yiyyen: al iraw kura meteŋmiŋde meteŋ teŋ hiriryen. Irke Al Kurun beleŋ uŋkureŋ teŋbe kurabe tubul tiyyen.

⁴¹ Irde bere irawa palawa irye yen wit bilmiŋ hora po karka teŋ hikeya bere uŋkurenŋbe Al Kurun beleŋ teŋbe kurab tubul tiyyen.

⁴² Goke teŋbe keŋkela heŋ ga hinaŋ ko! Doyaŋ Al Kuruntiŋ waŋ waŋ nalube bebakken moŋ geb.

⁴³ Be, ga nurde ga hinaŋ ko. Ya miŋ al kura wawuŋ kurare kawe al beleŋ waŋ yane upew uryen yen nurde hiyenđebe yamiŋ keŋkela doyaŋ irde hike kawe al beleŋ epte ma waŋ yamiŋ upew uryen.

⁴⁴ Niŋgeb gwahade goyen po, ne Al Urmin gare wor nalu goyare wayen tiya yen ma nurde hikeya wayen geb, hugiŋen ne niŋ pet teŋ doyaŋ nirde hinayiŋ,” yinyiŋ.

*Meteŋ al iŋiŋya buluŋyat maya mere
(Luk 12:42-46)*

⁴⁵ Irdeb maya mere mat gaha yinyiŋ: “Be, ganuŋ meteŋ albe dufaymiŋ wukkeŋ, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde wor po meteŋ teŋ unen hiyen? Meteŋ al gwahade gobe doyaŋ almiŋ beleŋ naŋa gisaw kwe yenbe meteŋ almiŋ goyen,

‘Meteŋ mar kadge doyaŋ yirde biŋe yuntek nalu hekeb yuneŋ hayiŋ,’ ineŋ kuyen.

⁴⁶ Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ wanbe meteŋ al gore meremiŋ po gama irde meteŋ teŋ hike keneŋbe igin igin irkeb meteŋ al gobe aman wor po hiyyer.

⁴⁷ Fudinde wor po dineŋ hime. Meteŋ al gobe doyaŋ almiŋ beleŋ, ‘Samuŋne kuruŋ gayen wor doyaŋ irde hayiŋ,’ inyeŋ.

⁴⁸ Goyenbe daha wet kura teŋ meteŋ al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ niŋgeb, aranęŋ ma waŋ hi,’ yeŋbe

⁴⁹ meteŋ mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde haŋ,’ yineŋ gasa yirde dulan po teŋ wain nene kukuwa heŋ haŋyen marya wain nene hinayiŋ.

⁵⁰ Irkeb doyaŋ almiŋ go nalu goyenter wayyen yen ma nurde hiyeŋde gor mulgaŋ hiyyer.

⁵¹ Irdeb mata buluŋmiŋ gote muruŋgem kuruŋ wor po unyeŋ. Irdeb meteŋ al go tukuŋ kak ala bana esen misiŋ yiseŋ haŋyende gor tukukeb usi marya gor hinayiŋm,” yinyiŋ.

25

Bere 10 gote maya mere

¹ Be, Yesu go sopte maya mere mat saba gahade yiryiŋ: “Nalu funaŋ goyenterbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: meteŋ bere foŋeŋ 10 beleŋ, ‘Doyaŋ alniniŋde urmiŋ beleŋ berem teŋ wayyen tiya go,’ yen, ‘Kuŋ beleŋ tupi teŋ wanin,’ yen hulsimiŋ yusuŋ yurde kwamiŋ.

2 Bere siptesonjoñbe dufaymiñ wukkek moñ. Munañ kurabe dufaymiñ wukkek.

3 Bere siptesonjoñ dufaymiñ wukkek moñ gobe hulsimiñbe yawaramiñ gega, femiñ pet yeke sopte yuneñ yuneñbe kura ma yadeya kwamiñ.

4 Munaj bere siptesonjoñ dufaymiñ wukkek gobe hulsimiñ yade femiñ kame yuntek manaj yaliñ bana goya yade kwamiñ.

5 “Be, bere teñ mulgañ heñ watek al gobe aran ma wakeb bere 10 gobe dukpu yirke tumñañ feramiñ.

6 Irke kuñ wawuñ binde heke gab al kura gore kuware, ‘Bere tihi albe wañ hi! Niñgeb wañ tupi tinañ!’ yiriñ.

7 Be, bere 10 gore go nurdeb huwarde hulsimiñ ommok hinhan goyen sope yirke melak sanjñ hamiñ.

8 Goyenbe bere dufaymiñ igin moñ goreb bere dufaymiñ wukkeñ goyen, ‘Hulsininiñ kamniñ tahañ geb, femiñ kura dunnaj,’ yinamiñ.

9 Irkeb, ‘Moñ geb, fe gabe denya neñya tumñañde epte ma diryeñ geb, dindikeñ kuñ al hitte damu tinayiñ,’ yinamiñ.

10 Irkeb bere siptesonjoñ dufaymiñ wukkek moñ goyen fe damu niñ kukeb goyarebe bere tiriñ al go wayyiñ. Irkeb bere siptesonjoñ gitik teñ hinhan goyen al go wakeb tupi teñ yare dula mata kuruñ tiniñ tiyamiñde gor kwamiñ. Irkeb yamebe tayamiñ.

11 “Be, goyen kamereb bere siptesonjoñ hulsire niñ fe damu tiniñ yeñ kwamiñ go mulgañ heñbe,

‘Doyaŋ al, Doyaŋ al, yame hol irde dunke hurkuninj,’ inamiŋ.

¹² Goyenbe al bere tiriŋ gore wol heŋbe, ‘Fudinde wor po dineŋ hime. Deŋbe ma nurde duneŋ hime,’ yinyiŋ.

¹³ Be, maya mere dirhem gwahade goyen po ne Al Urmiŋ waŋ waŋ nalu funaŋbe ma nurde haŋ geb, gitik teŋ hinayiŋ,” yinyiŋ.

*Al karwoyen siraw mere
(Luk 19:11-27)*

¹⁴ Irde sopte maya mere mat yinyiŋ. “Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: al kura naŋa gisaw kwe yeŋbe detne doyaŋ yirde hinayiŋ yen meteŋ marmin hayhay yiryiŋ.

¹⁵ Irdeb meteŋ al uŋkureŋbe hora siptesonjoŋ unyiŋ. Kurabe hora irawa, irde kurabe uŋkureŋ unyiŋ. Meteŋ mar gobe al gwahade mat igiŋ meteŋ tinayiŋ yen nurdeya gab hora goyen yunyiŋ. Irdeb yubul teŋ kuriŋ.

¹⁶ Meteŋ al hora siptesonjoŋ tiriŋ al gobe goyare po tukuŋ meteŋ uneŋbe go hende hora siptesonjoŋ iryiŋ.

¹⁷ Meteŋ al hora irawa tiriŋ al goyen wor gwahade po, tukuŋ meteŋ uneŋbe go hende hora irawa iryiŋ.

¹⁸ Goyenbe meteŋ al hora uŋkureŋ tiriŋ al gobe kuŋ mete taldebe doyaŋ almiňde hora goyen gon bana kiryiŋ.

¹⁹ “Be, doyaŋ al go naŋa gisaw kuŋ gon sobamde po heŋ heŋ gab wayyiŋ. Irdeb waŋ

meteŋ marmiŋ hora yunyiŋ goyen daha yiramiŋ yen gusuŋaŋ yiryiŋ.

20 Irkeb meteŋ al hora siptesonjoŋ unyiŋ gobe sopte hora siptesonjoŋ yawaŋbe doyaŋ almiŋ gaha inyiŋ: ‘Hora siptesonjoŋ goyen doyaŋ irayiŋ yen nuneŋ kwariŋ geb, gore sopte 5 irmiŋ gago,’ inyiŋ.

21 Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol henbe, ‘Gebe meteŋ iginj wor po tiyan. Gebe meteŋ al iginj, merene nuraŋ. Det ug ma gunmiriŋ gega, keŋkela doyaŋ yiraŋ niŋgeb, det budam wor gunmeke doyaŋ yirayiŋ. Irdeb wake tumjaŋ neya dula teŋ amaŋ heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

22 “Be, al hora irawa unyiŋ al gore wor wanbe gaha inyiŋ: ‘Hora irawa doyaŋ irayiŋ yen nuneŋ kwariŋ gobe gore po meteŋ unenbe hora irawa tebaŋ irmiŋ gago,’ inyiŋ.

23 Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol henbe, ‘Gebe meteŋ al iginj, merene po nuraŋ. Det ug ma gunmiriŋ gega, keŋkela doyaŋ yiraŋ. Niŋgeb det budam gunmeke doyaŋ yirayiŋ. Irdeb wake neya dula teŋ amaŋ heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

24 “Be, meteŋ al hora uŋkureŋ unyiŋ gore wanbe gaha inyiŋ: ‘Doyaŋ al, gebe al misiŋeŋ yaŋ wor po nurde guneŋ himyen. Biŋge ge ma hartin goyen yawarde hayen. Irde ge ma tur irtiŋ wor kuŋ waseŋ haŋyen.

25 Goke teŋbe kafura heŋ horagebe tukun mete talde gonj bana kirmiriŋ. Niŋgeb hora gebe gago,’ inyiŋ.

26 Gwaha inkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol henbe, ‘Gebe kumhaka al, meteŋ al buluŋ wor po. Gebe

detne belen ma hartin goyen yawarde himyen, irde detne belen ma tur irtin goyen wasen himyen yen nurde ha?

²⁷ Gebe ne gwahade yen nurdeb horanebe hora yerde hanjen yare kerarij manhan horane tolok hitinde ga temewonj, inenbe metej mar buda hoyan hoyirke wakeb,

²⁸ ‘Hora go goran irde teñ meteñ al hora 10 minjan al go unnañ.

²⁹ Al det unke keñkela doyan irde igineñ kurun forok iryeñ al gobe tebañ det yawaryen. Irkeb detmiñ budam wor po henayen. Munan det unke kumhaka heñ igineñ ma forok yiryen al gobe yende det muñ kura hiyen goyen wor goran irke det miñmonj wor po hiyen.

³⁰ Niñgeb meteñ al buluñ gobe tukun siñare kidoma bana eseñ misiñ yisen hanjende gor temeynañ, yinyin geb,” gwaha yiriñ.

Doyañ Al Kurun beleñ alya bereya matamde pota yiryen

³¹ Be, Yesu go sopte gaha yiriñ: “Ne Al Urminj gabe tareñne turñun yañ heñbe miyoñneya tumjan kattek. Goyenterbe Doyañ Al Kurunyen maroro gasunjde keperen.

³² Irkeb al megen niñ kurun gayen ne hitte po gabu irnayin. Irkeb sipsipyamemeya yewek beleñ pota yirde hiyen go gwahade yireñ.

³³ Ne beleñbe sipsip yadeb hanne yase beleñ mat yerdeb memebe yade tapa beleñ yeren.

³⁴⁻³⁶ Irkeb ne Doyañ Al Kurun gare al hanne yase beleñ mat hinayin goyen gaha yineñ: ‘Ne

biŋge nirkeyabe biŋge nunamiŋ. Fe niŋ kammekeyab fe nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himekeb gargar niramiŋ. Ulinjhornem moŋ himekeb ulinjhor nunamiŋ. Garbam hemekeyab doyaŋ nirde faraŋ nurde hinhan. Koyare himekeb waŋ neneŋ hinhan. Goke teŋbe Nanne beleŋ guram dira. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ gobe tikula kiriyŋa deŋ gake gitik irtiŋ hiyen geb waŋ tenaŋ,’ yineŋ.

37 Gwaha yinkeb Al Kuruŋ diliŋde al huwak goreb, ‘Daha naŋa biŋge kamke geneŋ biŋge guntiriŋ? Irde daha naŋabe fe niŋ kamke geneŋ fe guntiriŋ?

38 Daha naŋa albak heŋ kuŋ hike gargar gitiriŋ? Irde daha naŋa ulinjhorgem moŋ hike geneŋbe ulinjhor guntiriŋ?

39 Daha naŋa garbam heke doyaŋ girde faraŋ gurtiriŋ? Irde daha naŋa koyare hike kuŋ gitiriŋ?’ ninnayinj.

40 Irkeb ne Doyaŋ Al Kuruŋ gare wol heŋbe gaha yineŋ: ‘Fudinde wor po dineŋ hime. Nere al deňem moŋ gayen kura gwaha iramiŋ keneŋbe ne gayen niramiŋ,’ gwaha yineŋ.

41-43 Irdeb tapa beleŋ mat hinayinj mar gobe gaha yineŋ: ‘Deňbe biŋge nirkeb biŋge kura ma nunamiŋ. Irde fe niŋ kammeke fe kura ma nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himeke gargar ma niramiŋ. Ulinjhornem moŋ himekeb kura ma nunamiŋ. Garbam himekeb faraŋ ma nuramiŋ. Irde koyare himekeya wor waŋ ma neneŋ hinhan. Goke teŋbe deňbe Al Kuruŋyen bearar bana

hañ. Niñgeb nubul teñ kuñ kak ala Satanya miyoñminya niñ gitik irtiñ bana goñ kunanç,’ yinenj.

44 Gwaha yinmekeb al buda gore wol heñbe, ‘Doyañ Al Kurunç, daha nañä biñgeya feya niñ kamke geneñ wasak titiriñ? Irde daha nañä uliñhorgem moñ hike kura ma guntiriñ? Irde daha nañä garbam heke doyan ma girdeb farañ ma gurtiriñ? Irde daha nañä albak genen gargar ma girtiriñ? Irde daha nañä koyare hike go ma kuñ gintiriñ?’ ninayinj.

45 Irkeb ne Doyañ Al Kurunç gare wol heñbe gaha yinenj: ‘Fudinde wor po dineñ hime. Nere al deñem moñ gayen kura gwaha ma iramiñ keneñbe ne gayen farañ ma nuramiñ,’ gwaha yinenj.

46 Mel gobe mata buluñmiñ gote muruñgem hugiñen kanduk kuruñ teñ hinayinj. Munañ Al Kurunç diliñde al huwak gobe Al Kurunçya hugiñen hinayinj,” yinyinj.

26

*Yesu mayniñ yeñ mere sege iramiñ
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)*

1 Be, Yesu gob sabaminj kuruñ goyen pasi irdeb tigiri teñ komatminj yago gaha yinyinj:

2 “Pasoba dula nalu kuruñ gobe molye go yeñ nurde hañ gogo. Go naturebe ne Al Urmiñ gayen

kuruse hende mununenj mununeñ niñ asogo haniñde nernayin,”* yiriñ.

3 Be, goyenterbe pris buda gote karkuwajminjya Yuda marte doyañ mar parguwak yagoya beleñ pris buda gote kuruñminj Kaiafasyen yare gabu iramiñ.

4 Irdeb daha mat kura Yesu go usi irde teñ mayteke kamyenj yen mere sege iramiñ.

5 Goyenbe yinjenj mere maydeb, “Dula nalu kuruñ gayenter ma gwaha titek. Moñgo goke iginj ma nurde al beleñ fulenjä dirnayin geb,” yamiñ.

Bere kura beleñ det fimiñ haminenj iginj wor po goyen Yesu tonanđe wok iryinj

(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

6 Be, Yesu go komatmiñ yagoya Betani taunde Saimonyen yare hinhan. Saimonbe bikkenj busuka manañ hinhan.

7 Be, Yesu go keperde hikeyab bere kura gore det fimiñ haminenj iginj wor po alabasta hora beleñ po irtiñ yaliñ kusamuñ goyen bana hitiñ go tawañ tonanđe wok iryinj.

8 Det fimiñ damum hende wor po goyen bere gore Yesu tonanđe wok irke keneñbe komatmiñ yago beleñbe biñ ar hende daniñ buluñира yen gusuñanj hamiñ.

* **26:2:** Bikkenj Israel mar Isip nañña tubul teñ Kenan kunij tiyamiñyabe Al Kuruñ beleñ sipsip al dirin dirjenj gasa yirde darim yade yame kantayañ sam yirnayin yinyinj. Munañ al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kuruñyen miyoñ beleñ wañbe mel gote urmiñ matalinjya dapñamij matalinjya goyen tumñañ gasa yirke kamamiñ. Gega meremiñ gama iramiñ marbe miyoñminj beleñ yubul tiyamiñ goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hinhan.

9 “Go tukuŋ al yunke manhan hora kuruŋde po damu tike hora go teŋ al buniŋeŋ faraŋ yurwoŋ,” inamiŋ.

10 Be, Yesu go mere teŋ hinhan goyen nurdeb, “Deŋbe daniŋ bere go tagal uneŋ buluŋ irhan? Yenbe mata igiŋ wor po nira.

11 Al buniŋeŋbe deŋya hugiŋeŋ hinayin. Goyenbe nebe deŋya hugiŋeŋ ma hitek.

12 Bere gare det fiminj ulner wok ira gabe ne kammeke mete nирnayin goke gitik nira.

13 Niŋgeb fudinde wor po dineŋ hime. Kame al beleŋ ne niŋ naŋa kuruŋ ga tagalde tukuŋ heŋyabe bere gare mata tiya gake wor tagalde hinayin, irde matamiŋ goke dufay heŋ hinayin,” yinyinj.

*Yudas Iskariot beleŋ Yesu asogo haniŋde kiryiŋ
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)*

14 Be, Yesu komatmiŋ 12 bana goyen al deŋem Yudas Iskariot ineq haŋyen gore pris buda gote karkuwanjmiŋ hitte kuriŋ.

15 Kunbe, “Yesu hantiŋde kermekeb murungembé dahade nunnayin?” yinyinj. Irkeb silwa hora kapyan heke kuŋ 30 hekeb unamiŋ.

16 Go kamereb Yudas go Yesu goyen daha mat kura asogom haniŋde kereŋ yeŋ beleŋ niŋ naŋkeneq hinhin.

*Dula funaŋ
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Yon 13:21-30)*

17 Be, Yesuyen komatmiŋ go haŋka wawuŋbe beret yis miŋmoŋ nen nen nalu heweŋ tiya yeŋbe

Yesu gusuñajan iramiñj. “Damde kuñbe Pasoba binje gitik irde netek yen nurde ha?” inamiñj.

¹⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Yerusalem taun bana kuñbe al kura gor keneñbe gaha inayinj. ‘Tisa beleñbe, “Nalunebe binde hihi. Ningeb neya komatneyabe gere yare Pasoba binje netek,” yihi,’ gwaha innayinj,” yinyinj.

¹⁹ Irkeb komatmiñ yago goyen Yesu yinyinj go po gama irde kurñbe Pasoba binje nen nen gitik tiyamiñj.

²⁰ Be, wawuñbana wor po hekeb Yesuya komatmiñ 12 goya Pasoba binje niniñ yen keperamiñj.

²¹ Binje nene heñyabe Yesu beleñbe, “Fudinde wor po dineñ hime. Deñ gayen kuratinj kura beleñ asogoner haniñde niryeñ,” yinyinj.

²² Irkeb komatmiñ yago gobe kandukñej wor po nuramiñj. Irdeb kura kame yuñkurenj yuñkurenj, “Doyañ Al Kurunj, ne niñ wet yen ha?” yen gusuñajan iramiñj.

²³ Irkeb wol heñbe, “Al kura neya tumjanj haniñ teñ fe kororj bana kera gore asogo haniñde niryeñ.

²⁴ Ne Al Urminj gabe Al Kurunyen mere basanj mar beleñ bikkenj asanjde kayamiñj goyen po gama irde kamenj. Goyenbe al kura asogoner haniñde niryeñ al goke buniñej wor po nurde uneñ hime. Al go kawañ ma hiriñ manhan kanduk buluñ goyen go ma kenwoñj,” yinyinj.

²⁵ Irkeb Yesu asogominj haniñde kertek al Yudas beleñ, “Tisa, ne niñ daw yen ha?” inyinj. Irkeb wol heñbe, “Gwaha, gobe ge po geb,” inyinj.

*Yesu beleñ beretya wainya komatmiñ yunyiñ
(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korin 11:23-25)*

26 Be, biŋge nene heŋyabe Yesu beleñ beret teŋbe Naniŋ turuŋ irdeb ubala teŋbe, “Beret dunhem gahade gayen po nebe deñ ge teñ kamenj. Niŋgeb goke teŋbe beret gabe gasoŋne geb, teñ nenaŋ,” yinyiñ.

27 Irdeb wain fimiñ gisu bana hitiŋ go teŋbe sopte Al Kuruŋ turuŋ irde, “Den tumŋaŋ ga teñ nenaŋ.

28 Al megen haŋ kuruŋ gote mata buluŋ halde yunenj yunenj niŋ teñ Al Kuruŋ beleñ biŋa tiyyin goke teñ darine wok irde kamenj. Niŋgeb wain ga teñ nenaŋ.

29 Fudinde dinenj hime. Wain fimiñ gayen tebaŋ ma newenj. Kuŋ kuŋ Nanne beleñ alya bereyaminj doyanj yiryeňya goyenter gab denja tumŋaŋ wain fimiñ gergeň sopte netek,” yinyiñ.

30 Be, go kamereb Yesuya komatmiñ yagoya goyen tikiŋ heŋbe Olip dondonđe hurkamiñ.

*Pita helwaŋ hiyyenj goke tagalyiŋ
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)*

31 Be, hurkuŋ gor heŋbe Yesu beleñ gaha yinyiñ: “Haŋka wawuŋbe ne mununnin yeŋ fere nirkeb denbe tumŋaŋ nubul teñ busaharnayiŋ. Mata goke Al Kuruŋyen asanđe gahade katinj hi:

‘Sipsip doyanj al maymeke sipsipmiňbe burgagaw kernayiŋ,’ yitiŋ. *Sekaraia 13:7*

32 Goyenbe kame sopte huwardebe ne wa meheň heň Galili naŋare kweň,” yinyiñ.

³³ Irkeb Pita beleñbe, “Al hoyanþe tumnajan gubul tinayin. Goyenbe nebe epte ma wor po gubul tiyen,” inyin.

³⁴ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Fudinde wor po gineñ hime. Hañka wawuñbe tatirok ma mere tikeyabe ge beleñ wawuñ karwore ne niñ yen, ‘Al gobe go ma nurde uneñ hime,’ yawayin geb,” inyin.

³⁵ Goyenpoga Pita beleñbe, “Nebe al beleñ mununnayin gega, ge niñ yen, ‘Yen ma nurt unhem,’ ma wor po yewen,” inyin. Irkeb kadom yago manan tumnajan gwaha ala inamiñ.

*Yesu Getsemani heñ Al Kuruñ mere iryin
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)*

³⁶ Be, gor mat kuñ naña deñe Getsemani gor forok yenþe komatmiñ yago, “Gar keperde doyan nirde hike neb irar ira kuñ Al Kuruñ mere ireñ,” yinyin.

³⁷ Irdeb Pitaya Sebedi urmiñ warañ Yonya Yemsya yadeb gasuñ hoyanþe kwamiñ. Goyareb Yesube dufaymiñya biñyabe kanduk wor po hiriñ.

³⁸ Irdeb mel karwo go yinyin. “Kanduk kuruñ wor po mununke kamtek nurhem geb, neya gar heñþe Al Kuruñ mere irdeya ga hinayin!” yinyin.

³⁹ Gwaha yinenþe gor mat muñ kura sinjir teñ kuñþe biñ tadam mat wulgurut yenþe, “Ado, igin kenem kanduk kuruñ gayen teñ siñä irayin. Goyenbe nere dufay ma gama irayin. Gere dufay po gama irayin,” inyin.

⁴⁰ Gwaha teñþe mulgañ heñ kuñþe komatmiñ karwo gob firtiñ yinyin. Irdeb Pita isan heñþe,

“Mel, deñbe neya muŋ kura hitnej teŋ Al Kurunj mere irde ga ma fernayinj?” yinyinj.

41 Irdeb, “Ferde ma Al Kurunj mere irde hinayinj. Gogab uŋgura waŋ tuŋaŋ durkeb epte ma katnayinj. Tontiŋbe Al Kurunj mere ird ird niŋ wilaknej nurde hanj. Gega ultiŋbe piŋej heŋ hanj,” yinyinj.

42 Irdeb sopte yubul teŋ kuŋ Al Kurunj mere irdeb, “Ado, kanduk ga ne beleŋ ma tewenjebe kanduk gayen pasi irtek beleŋ miŋmoŋ hiyen kenem nebe dufayge po gama irdeb tewenj,” yirinj.

43 Be, Al Kurunj mere irde pasi henbe sopte mulgaŋ heŋ kuŋ komatmiŋ karwo gob dilinj kanduk hekeb firtinjde hike yinyinj.

44 Yeneŋbe yubul teŋ sopte mulgaŋ heŋ kuŋbe Al Kurunj mere iryinj gwahade po sopte mere iryinj.

45 Be, mulgaŋ heŋ kuŋbe komatmiŋ yago goyen, “Deňbe usanj heŋ firtinjde po hanj? Ga kennan! Ne Al Urmiŋ gayen mata buluŋ mar haninjde nerd nerd nalu gobe bikkeŋ gago forok yihi.

46 Huwarke kuniŋ! Asogo haninjde nertek albe bikkeŋ gago waya geb,” yinyinj.

Yesu teŋ fere tiyamiŋ

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Be, Yesu gobe gwaha yeŋ hikeyabe komatmiŋ kura Yudas gobe al yade wayamiŋ. Al buda gobe fulenjare niŋ bidilaya nukwaya yade wayamiŋ. Mel gobe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyan mar parguwakya beleŋ yad yerke wayamiŋ.

48 Yesu go asogom haninjēde kertek al goreb tetek mar go gaha yinyiŋ: “Kuŋ forok yeŋbe mata kura tiyen geb. Al kura amaj amaj irde ulunjēde u irmeke keneŋbe al gobe gog po yeŋbe kuŋ tenayinj,” yinyiŋ.

49 Be, Yudas go bikkenj mere gwahade yinyiŋde geb, kuŋ forok yeŋ Yesu hitte kuŋbe, “Wawunj, Tisa,” inenjbe ulunjēde u iryinj.

50 Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Kadne, gwaha tiye yeŋ wayha go gwaha tiya,” inyij. Irkeb al wayamiŋ mar goreb wanj teŋ fere tiyamiŋ.

51 Irkeb Yesu komatmiŋ kura yeŋ binde hinhin goreb fulenjare niŋ bidilamiŋ marde pris buda gote kurunjmiŋde meteŋ almiŋ kura kirmiŋ sapa iryinj.

52 Irkeb Yesu beleŋ, “Bidilage go gasuŋejde kera! Al kura bidila beleŋ al gasa yiryeŋ gob hanij wol hekeb gwaha mat po mayke kamyeŋ.

53 Adone gusuŋanj irmekeb goyare po miyoŋmiŋ budam wor po yad yerke katen faraŋ nurnayinj gobe ma nurde ha?

54 Goyenbe mata gwahade tiyenjbe Al Kurunyen asanđde mata gwahade gwahade forok yiyyen yitiŋ goyen daha mat forok yiyyen? Epte monj,” inyij.

55 Gwaha inenjbe Yesu go yeŋ teŋ fere titek mar goyen, “Ne gayen kawe mar yad kuŋ hime geb, gago fulenjare niŋ bidilaya nučwaya manaj wanj nawarniŋ teŋ hanj? Nebe naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ Al Kurunyen ya bana saba tagalde himekeyabe ma nade hanjen.

56 Goyenbe Al Kurunyen asanđde mere basanj

marmiŋ beleŋ kame mata gwahade forok yiyyen
yen kayamiŋ goyen deŋ beleŋ gago teŋ hanj,"
yinyiŋ. Be, komatmiŋ yagobe tumŋaŋ Yesu tubul
teŋ busaharamiŋ.

*Yesu pris buda gote kuruŋmiŋ diliŋ mar
huwaryiŋ*

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

57 Be, Yesube pris buda gote kuruŋmiŋ Kaiafas hitte tukamiŋ. Gorbe Moseyen saba marya Yuda marte doyaŋ mar parguwak yagoya gabu iramiŋ.

58 Be, Pita go mel gore Yesu teŋ kuŋ hikeya gisaw yarham po heŋ gama irde kurinj. Kuŋ kunjbe pris buda gote kuruŋmiŋ Kaiafasyen ya koya beleŋ po milgu irtinj bana goŋ al gabu irde hanjen sawsaware hurkuriŋ. Hurkuŋbe daha kura tike keneŋ yen ya go doyaŋ irde hanjen mar keperde hinhande gor kuŋ kipiryinj.

59 Be, pris buda gote karkuwaŋmiŋya Yuda marte doyaŋ marya goyen tumŋaŋ gabu irde da misinje wor po Yesu go mayteke kamyen yen mere sege iramiŋ. Goyenbe miŋ kura ma keneŋbe goke naŋkenamiŋ.

60 Irkeb al budam wanj Yesu tagal uneŋ uneŋ ninj usi mere budam yad forok yiramiŋ. Gega Yesu maytek meremiŋ igit kura ma kenamiŋ. Irkeb kuŋ kuŋ funaŋ al irawa kura wanjbe,

61 "Al gareb, 'Al Kurunyen ya balem goyen upew urde sopte gergen irde naŋa fay karwore pasi ireŋ,' yeke nuraruŋ," yaryum.

62 Be, pris buda gote kuruñmiñ Kaifas beleñ huwardeb Yesu goyen, “Mere kuruñ ulger irhar gabe wol ma hawayinj?” inyiñ.

63 Goyenbe Yesu go meremiñ ma wol heñ balmiñ po hin hin. Irkeb sopte, “Ne beleñ Al Kuruñ gwahader hitiñ gote sanjiñde ginhem geb, gebe Mesaia Al Kuruñ Urmiñ ma dahade goyen momoñ dira,” inyiñ.

64 Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Dindiken gog po yahanj. Goyenbe ne beleñbe deñ kuruñ gayen gaha dineñ. Kame ne Al Urmiñ gabe Al Kuruñ sanjiñ miyanj Al gote hanij yase beleñ mat keperde nañkiñde gagap hende katen himeke nennayinj,” yinyiñ.

65 Irkeb pris buda gote kuruñmiñ gore mere goyen nurdeb, “Al gabe Al Kuruñ sukal ira,” yeñ biñ ar yeke ulinjormiñ erek irdeb, “Niñgeb danij mere hoyan niñ nañkentek? Al Kuruñ sukal ira gobe deñ tumjanj nurhanj gago.

66 Niñgeb deñbe dahade nurde hanj?” yineñ gusuñan yiryiñ. Irkeb wol heñbe, “Kamyeñ po!” inamiñ.

67 Irdeb al gor hinhan goreb Yesu kimiñde meyañ iramiñ.

68 Irdeb kimiñ mala tenje hanij mupi irde mayamiñ. Kura beleñbe palasi irdeb, “Mesaia, ganuñ beleñ muguna? Momoñ dira!” inamiñ.

*Pita beleñ Yesu niñ helwañ hiriñ
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)*

69 Be, goyarebe Pita go ya go biñ bana saw-saware gor keperde hin hin. Irkeb meteñ bere

kura gore waŋbe, “Ge manaŋ Yesu Galili niŋ al goya kuŋ hinaryum,” inyinj.

⁷⁰ Irkeb Pita beleŋbe al tumŋaŋ gor hinhan gote diliŋ mar helwaŋ heŋbe, “Neb goke kura yeŋ ha yeŋ ma nurde hime,” inyinj.

⁷¹ Irdeb gasuŋ hin hin go tubul teŋbe kuŋ yamere huwarde hikeb bere kura gore waŋ keneŋbe al buda gor hinhan goyen, “Al gabe Nasaret niŋ al Yesuya kuŋ haryen,” yirinj.

⁷² Irkeb Pita gore tebaŋ po helwaŋ heŋbe, “Fudinde wor po, nebe al gobe ma nurde unenj hime,” yirinj.

⁷³ Be, hitneŋ muŋ kura teŋbe al gor hinhan goreb Pita goyen, “Mere tike melakge nurhet gobe Yesu gama irde hanjen mar al kurabe ge gago yeŋ nurhet,” inamiŋ.

⁷⁴ Irkeb Pita beleŋbe mere fudinde po tihim yeŋ binja teŋbe, “Fudinde wor po dinenj hime. Neb al goke yeŋ haŋ yeŋ ma nurde hime,” yinyinj. Irkeb goyare po tatirok mere tiyyinj.

⁷⁵ Irkeb Pita go Yesu beleŋ, “Tatirok ma mere tikeyabe ne niŋ yeŋ wawuŋ karwore, ‘Al gob ma nurde unenj hime,’ yawayinj,” inyinj goke biŋ bak yirinj. Irkeb siŋare katen kuŋ mata tiyyinj goke biŋde misiŋ wor po nurdeb esirinj.

¹ Be, wampot muŋ wor pobe pris buda gote karkuwanjmiŋya Yuda marte doyan mar par-guwakya beleŋ mere maydeb, “Yesube mayteke kamyen,” yamiŋ.

² Irdeb haniŋ fere teŋbe Pailat hitte tukamiŋ. Pailatbe Roma gabman al Yudia naŋa doyan irde hiyen.

*Yudas kamyin
(Aposel 1:18-19)*

³ Be, asogo haniŋde kiriyin al Yudasbe Yesu go merem yaŋ irde mayke kamtek heke keneŋbe mata buluŋ tiyyin goke buniŋen nuryin. Irdeb silwa hora 30 damu iramiŋ goyen pris buda gote karkuwanjmiŋya Yuda marte doyan mar par-guwakya hitte yumulgaŋ tiyyin.

⁴ “Mata buluŋ miŋmoŋ al goyen kami yeŋ han-tinđe kirmiŋ. Niŋgeb mata buluŋ timiŋ,” yinyin. Irkeb wol heŋbe, “Gobe nende samuŋ moŋ be. Gere kanduk geb,” inamiŋ.

⁵ Gwaha inkeb biŋ ar yekeb hora go Al Ku-runyen ya balem bana goŋ yemeyde kuriŋ. Kuŋbe beŋe teŋ kamyin.

⁶ Be, hora yimiyyiŋ gobe pris buda gote karkuwanjmiŋ beleŋ pilgaŋ heŋbe, “Hora gabe al kami yeŋ damu titiŋ. Moseyen sabarebe hora gahade gayen epte ma Al Kuruŋ niŋ unnayiŋ yitiŋ.

⁷ Niŋgeb hora ga yade naŋa hoyanje niŋ mar Yerusalem waŋ kamke mete teŋ hitek yeŋ kuwe ird ird alyen megen goyen damu titek,” yeŋ mere sege iramiŋ.

⁸ Goke teñbe nañä tapum gobe “Al Kamtiñde” inamiñ. Gayenter wor gwahade po ineq hañ.

⁹ Niñgeb Al Kurunyen mere basaq al Yeremaia beñen mere kayyin gobe gwaha mat iginen kawan hiriñ. Merebe gahade:

“Israel marbe yen mayteke kami yenbe silwa hora 30 gore al damu tiyamiñ.

¹⁰ Irde Doyañ Al Kurun beñen gwaha gwaha tiyayin ninyin gwahade po,

mel gobe hora go teñbe kuwe ird ird alyen megen damu tiyamiñ,” yitiñ hi. *Sekaraia 11:12-13; Yeremaia 32:6-9*

Gebe Yuda marte doyañ al kuruñ we?

(*Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38*)

¹¹ Be, mel go gon gwaha teñ hikeyabe Yesu gobe Roma gabman al Yudia nañä doyañ irde hiyen al Pailat diliñ mar huwaryinj. Irkeb, “Ge gayenbe Yuda marte doyañ al kuruñ we?” inyinj. Irkeb, “Gwaha, gigen yaha gog po,” inyinj.

¹² Be, pris buda gote karkuwajmiña Yuda marte doyañ mar parguwakya beñen tagal unaminiñ. Gega Yesube meremiñ wol ma hiriñ.

¹³ Irkeb Pailat beñen, “Mel gare minje girde tagal gunenç hañ gabe kura ma wol hawayinj?” inyinj.

¹⁴ Goyenpoga Yesu beñen mel gote mere go munj kura ma po wol hiriñ. Irkeb Pailat beñen go keneñbe diliñ fot yirinj.

Pailat beñen Yesu tubul timeke kwi yirinj

(*Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16*)

¹⁵ Be, goyenterbe damam damam Pasoba dula naturebe Pailat beñen koyare hinhan mar goyen

al kura teñ siñə irde hiyen. Al gobe Yuda mar beleñ al gwahade inke gab gwaha teñ hiyen.

16 Be, goyenterbe al buluñ wor po yeñ nurd uneñ hanjen al Barabas goyen koyare hinhin.

17-18 Be, Pailatbe yiñgen dufaymiñdeb, ‘Yuda marte doyañ mar gabe al budam Yesu gayen gama irde hike yenenbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurdeb yeñ ge igin ma nurde mayke kami yeñ gago tawayhanj, yeñ nuryin. Niñgeb al buda kuruñ goyen gabu irkeb, “Al damiñ tubul timeke kuyeñ? Barabas ma Mesaia ineñ hañ Yesu gayen?” yeñ gusuñan yiryinj.

19 Be, Pailat go mere nurd nurd gasuñde keperde hikeyabe berem beleñ mere gahade asanđe kañ teñ kerke wayyinj: “Al go daha wet kura ire ire ma tiyayin. Yeñbe merem moñ. Hañka mite tihim. Niñgeb bener ga yeñ ge kan-dukñej wor po nurde hime. Tubul po tiyayin,” inyinj.

20 Goyenbe pris buda gote karkuwañmiñya Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ al buda kuruñ gabu iramiñ goyen hakot biñ yawaramiñ. Irde, “‘Barabas tubul tike kwi. Munañ Yesube mayke kami,’ innayinj,” yinamiñ.

21 Be, Pailat beleñ al buda go, “Al irawa gayen ganuñbe tubul timeke kuyen?” yineñ gusuñan yiryinj. Irkeb, “Barabas,” yamiñ.

22 Irkeb wol heñbe, “Niñgeb Mesaia ineñ hañ al gab daha ireñ?” yinyinj. Irkeb al buda kuruñ goreb, “Kuruse hende mayke kami!” yamiñ.

23 Irkeb Pailat beleñ, “Daniñ? Al gabe da mata buluñ kura tiyuñ?” yinyinj. Gega uguñ po,

“Kuruse hende mayke kami ko!” yaminj.

²⁴ Be, Pailat go gwaha kura titek ma hiriñ. Irde al buda kuruñ go fulenja forok irniñ tike yeneñbe fe teñ mel gote diliñ mar haniñ halyinj. Irdeb, “Al ga kameñ tiya gabe neya neya moñ. Gabe dende samuñ po geb,” yinyinj.

²⁵ Irkeb, “Igiñ, yenj kamyenj gote merembe neñañ diriññiniñ yago kame forok yenayinj gore tetek,” inamiñ.

²⁶ Irkeb Barabas go mel gote mere nurdeb tubul tike kuriñ. Goyenbe Yesu go usulak teñ kuruse hende maynañ yenjbe fulenja marminj haniñde tubul tiyyinj.

*Fulenja mar beleñ Yesu giwgiw iramiñ
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)*

²⁷ Be, Roma gabmanyen fulenja mar go Yesu teñ Pailatyen ya kuruñ bana gonj tukamiñ. Irdeb fulenja mar kadom goya tumjanj Yesu milgu iramiñ.

²⁸ Irdeb uliñhormiñ tumjanj yugu teñ gab doyañ marte uliñhor bukkeñ yara goyen kerd unamiñ.

²⁹ Irdeb kañ hirwañej yanj goyen bili bili irde doyañ al kurunyen tonaj umña irhet usi teñ tonanđe keramiñ. Irde doyañ alyen kutum kura teñ haniñ yase beleñ kerde fulenja mar gore Yesu diliñde wanj dokolhoñ yuguluñ teñbe, “Fudinde wor po, Yuda marte doyañ al kuruñ,” ineñ giwgiw irdeb bak mayde iramiñ.

³⁰ Irde meyanj irde kutum tanarde hinhin goyen po goraj irde tonanđe mayde tebañ irde hinhan.

³¹ Gwaha irde giwgiw irdeb uliñhor bukkeñ yara go tugu teñbe yende uliñhor wor po goyen

yerde unamiñ. Irdeb tukun̄ kuruse hende maytek yeñ teñ kwamiñ.

Kuruse hende mayke kamyiñ

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

³² Be, beleñyañ hako kuñ heñyabe al kura Sairini taunde niñ al deñem Saimon keneñbe Yesuyen kuruse tawa ineq pakku irke tirin̄.

³³ Be, kuñ kuñ naña deñe kura Golgota gor forok yamiñ. Golgota gote miñbe “al tonan̄ kiñkiniñde”.

³⁴ Gorbe wainya he fimiñ urekya suluk irtin̄ goyen unke ninam uryiñ gega, nen nen niñ bada hiriñ.

³⁵ Yesu go kuruse hende kerde hikeb uliñ umñjamiñ ganuñ beleñ yawaryen̄ yeñ yende matare tiliñ tanardeb pota yiramiñ.

³⁶ Gwaha teñbe daha kura tike kentek yeñ keperde keneñ hinhan.

³⁷ Irde da misiñde Yesu mayamiñ goyen he parwek hende katiñ goyen kuruse tonan̄ beleñ keramiñ. Merebe gahade:

AL GABE YESU. YUDA MARTE DOYAN̄ AL KURUN̄

³⁸ Be, kawe al irawa kura goyen wor kuruse hende yeramiñ. Kurabe Yesuyen kuruse yase beleñ mat, munan̄ kurabe tapa beleñ mat keramiñ.

³⁹ Al kuñ wañ teñ keneñbe biruñ biruñ teñ giwgiw irdeb,

⁴⁰ “Ge gayen Al Kurunyen ya balem upew urde sopte gergeñ irde naña fay karworeb pasi ireñ yawañ al gobe ge gago? Irde geb Al Kurun̄

Urminj keneñbe tareñger kuruse hende mat kata,” inamiñ.

⁴¹ Irde pris buda gote karkuwañmiňya Moseyen saba marya Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ wor gwahade po inen ayan keramiñ.

⁴² “Al gabe al hoyanþe farañ yurde hin hin gega, yinjeñbe epte ma farañ uryen. Yeñbe Israel marte doyañ al kuruñ go. Kuruse hende mat katke keneñ gabe dufayninin yen ge sanjin irniñ be!

⁴³ Yeñbe Al Kuruñ niñ hekkeñ nurde hiyen, irde ‘Neb Al Kuruñ Urminj,’ yen hiyen geb, tubul tike Al Kuruñ beleñ farañ ureñbe farañ uri,” inamiñ.

⁴⁴ Irkeb kawe al irawa kuruse hende hinaryum go wor gwahade po sukal iraryum.

Yesu kamyij

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

⁴⁵ Be, naña bankahal wor po hekeyabe naña bana kuruñ gob tumňaj kidoma beleñ aw urtinde hike kuñ kuñbe wawuňbanä 3 kilok hewen tiyyinj.

⁴⁶ Be, 3 kilok binde hekeb Yesu go ug po, “Eloi, Eloi, lama sabaktani!” yiriñ. Mere gote miňbe, “Al Kuruñne, Al Kuruñne, daniñ nubul taha!”

⁴⁷ Be, mere go al kura gor huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia deñe urde hi,” yamiñ.

⁴⁸ Irdeb arañ po al kura kup yen kuñ amil erek irde wain fimiň mukkuweñ bana goñ kerke uliñ hekeb teñ kutum ulyanđde giti irdeb Yesu unyiñ.

⁴⁹ Goyenbe al hoyanj goreb, “Elaia wet wan farañ urke kentek geb, tubul tike gwaha kura tiya yen kinniñ,” yamiñ.

50 Be, sopte po Yesu go uguŋ po mere teŋbe biŋ sul yiriŋ.

51 Goya goyenbe Al Kuruŋyen ya balem bana amil gasuŋ himam wor po diba irtiŋ hinhin goyen kahalte po hem beleŋ mat erek yeŋ bam beleŋ katyiŋ. Meger manaj diririt yeŋ hora karkuwaŋ karkuwaŋbe gilgalan iramiŋ.

52 Al hakwam yirtiŋ bamba goyen hol yeŋ tukamiŋ. Irkeb Al Kuruŋ diliŋde al wukken hen kamamiŋ goyen budam sopte huwaramiŋ.

53 Irde bamba siŋare katenbe kame Yesu sopte huwaryiŋ natureb Yerusalem taun kuruŋde kuŋ al budam hitte forok yeke yenamiŋ.

54 Be, Roma gabmanyen fulenja marte doyaŋ alya fulenja marmiŋya Yesu doyaŋ irde hinhan goyen niniŋaya mata gor forok yiriŋ kuruŋ go keneŋ kafura henbe, “Fudinde wor po, yeŋbe Al Kuruŋ Urmiŋ,” yamiŋ.

55 Bere budam Galili naŋare mat Yesu gama irde faraŋ urde kuŋ hanjen goyen wor gor hen gisaw mat keneŋ hinhan.

56 Bere goyen kurabe Makdala niŋ Maria, Yemsya Yosepyat milinj Maria, irde Sebedi urmiŋ waran Yemsya Yonyat milinj.

Yesu mete tiyamiŋ

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

57 Be, Yesu kamyiŋ goyen kuŋ wawuŋbaŋa wor po heweŋ tikeb Arimatea taunde niŋ al samuŋmiŋ budam kura goyen wayyiŋ. Deňembe Yosep. Yeŋ wor Yesu gama irde hiyen.

58 Be, al gore kunjbe, “Yesu hakwam nunke mete tiye,” inen Pailat gusunjan iryinj. Irkeb Pailat belej, “Iginj, gwaha tiyayinj,” inyinj.

59 Irkeb Yosep belej Yesu hakwam goyen teñ amil faykek gergej belej po mala teñ

60 tukunjbe yinjeg, “Kammeke nernayinj,” yirinj bembra goyen bana kiryinj. Irde hora kuruj milij kura goyen yenya kwamiñ marya gore gilonjilonj irde tukuj bembra gote yamem pet teñbe kwamiñ.

61 Irkeb bere iraw kura horabok gote diliñ mar siñja hoyanj belej mat hinaryum. Makdala niñ Mariayabe Maria hoyanj kura goya belej gwaha tiyaryum.

Bembra doyan irde hinhan mar

62 Be, Sabat nalu fay urkeb pris buda gote karkuwanjmiñja Farisi marya belej Pailat hitte kwamiñj.

63 Kunjbe, “Doyañ al, usi al gar go hinhinyabe, ‘Kameñde mat kuñ yerenjek hekeb huwareñ,’ yen hinhin goyen bininiñ bak yekeb gago wayhet.

64 Niñgeb fulenja marge hulyanj yirke hañka mat kuñ molye bana goyen bembra go doyanj irde hinayinj. Mongo komatmiñ yago belej wañ hakwam goyen hoyanje tukunjbe, ‘Kamtijde mat huwaruñ,’ yenayinj geb. Irkeb al budam usi mere go nurde dufaymiñ buluñ henayinj. Gote kandukbe hañkapyä, ‘Nebe Mesaia,’ yineñ al usi yirde hinhin gote kanduk fole iryenj,” inamiñj.

65 Irkeb Pailat belej, “Fulenja marne kura yukuñ deñ nurhañ gwahade po keñkela yinke bembra go doyanj irde hinayinj,” yinyinj.

66 Irkeb mel go kuŋ bamba yamere niŋ hora kuruŋ goyen al kura beleŋ ma fegelnayiŋ yeŋ bisam irde go hende diba iramiŋ. Irdeb fulenja mar goyen, “Gar heŋ keŋkela doyaŋ irde hinaŋ ko!” yinamiŋ.

28

Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

1 Be, Sabat nalu hubu heŋ kuŋ wawuŋ heŋ fay ureŋ tiyyiŋ. Irkeb Makdala niŋ Mariaya Maria hoyan kura goya gore Yesu hakwam keramiŋ gasuŋ goyen kenyə yeŋ kwaryum.

2 Be, bembare gorbe niniŋa kuruŋ forok yirin. Gobe Doyaŋ Al Kuruŋ hitte mat miyoŋmiŋ kura kateŋ bamba gote yame hora kuruŋ go kaŋ kaŋ irde hol irde go hende keperde hinhin geb, gogo tiyyiŋ.

3 Yeŋbe ulinya dinsokyabe dagamel go gwahade epte ma keŋkela kentek hinhin. Uliŋhormiŋ manaŋ faykek wor po.

4 Be, fulenja mar gor hinhin gobe miyoŋ go keneŋbe kafura wor po heŋ barbar yeŋ kamtiŋ hakwam yara hamin.

5 Be, miyoŋ gore bere irawa go yenenbe, “Kafura heŋ ma. Yesu kuruse hende mayke kamun al goke naŋkenen har yeŋ nurde hime.

6 Gega yeŋbe gar ma hi. Huwareŋ yeŋ hinhin go gwahade po huwara. Igiŋge wan hakwam keran gasuŋ ga kinyi.

7 Irde araneŋ kuŋ komatmiŋ yago goyen, ‘Yesube kamuŋde mat huwara geb, yeŋ wa

meheṇ henj Galili naṇare kweṇ tiya. Goṇ gab kuṇ kennayinj,’ yiniryenj. Mere gayen momoṇ dire yeṇ gago wayhem geb,” yinyinj.

⁸ Be, bere iraw gob kafura haryum. Goyenbe mere go nurdeb amaṇ haryum. Irdeb bembə go aran̄ po tubul teṇ Yesuyen komatmiṇ yago momoṇ yirye yeṇ kup yeṇ kwaryum.

⁹ Be, bere go mata gwahade forok yeweṇ tiya yeṇ ma nurde kuṇ hikeya Yesu beleṇ forok yeṇbe, “Wampot,” yinyinj. Irkeb irem gobe keneṇ bebak teṇbe kuṇ kahanđe tanarde doloṇ iraryum.

¹⁰ Irkeb, “Kafura henj ma. Kuṇ dine yago yinke Galili naṇare kuṇ gab nennayinj,” yinyinj.

Fuleṇa mar beleṇ usi teṇ hinhan

¹¹ Be, bere irawa go hako ga mulgaṇ henj hikeyabe fuleṇa mar bembə doyaṇ irde hinhan mar goyen kura beleṇ taunde kuṇbe mata forok yeke yenamiṇ kuruṇ goyen pris buda gote karkuwajmiṇ momoṇ yiramiṇ.

¹² Irkeb Yuda marte doyaṇ mar parguwak hitte kuṇ momoṇ yirdeb mere kura sege iramiṇ. Irdeb fuleṇa mar go hora kuruṇ yunenbe gaha yinamiṇ.

¹³ “Siṇare kuṇbe mere gahade al momoṇ yirde tukuṇ hinayinj: ‘Neṇbe wawuṇ ferde ug het-ekeya komatmiṇ yago beleṇ wan̄ hakwam goyen kawem teṇ kwaṇ,’ gwaha yeṇ hinayinj.

¹⁴ Munar̄ mere momoṇ gayen kuṇ doyaṇ altiṇ Pailat hitte forok yekeb neṇ beleṇ kuṇ keneṇbe iginj mat mere irtek geb, deṇbe merem yan̄ ma diryenj,” yinamiṇ.

15 Gwaha yinkeb fulenja mar gobe horamiñ go yadeb mel gore yinamiñ gwahade po tiyaminj. Niñgeb goyen mere gobe tagalkeb wañ wañ gayenter niñ Yuda mar wor tagalde hanj.

*Komatmiñ meteñ kuruñ yunyiñ
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23;
Aposel 1:6-8)*

16 Be, Yesu yirinj gwahade po komatmiñ 11 go Galili naña bana goñ ninj dugu kura gor kunayinj yinyinde gor kwamiñ.

17 Kuñ keneñbe dolonj irde turuñ iramiñ. Munan kurabe dufay kura kura hamiñ.

18 Irkeb Yesu go bindere wañbe, “Nañkinjya megeñya kuruñ gayen doyañ yird yird tareñbe ne nuntiñ hi.

19 Niñgeb deñ beleñ kuñ al megen hike kwa kuruñ gayen merene basañ heñ tagalde tukunayinj. Irde merene nurnayinj marbe Al Kurunjya Urmijnyabe Holi Spirityat deñemde baptais yirde komatne yirde hinayinj.

20 Irde mata gwaha gwaha teñ hinayinj dinenj hinhem kuruñ goyen mel go wor gama yirnañ yen saba yirde hinayinj. Fudinde wor po, nebe dubul ma wor po tiyenj. Deñya tumñaj hiteke kuñ kuñ nalu funañ forok yiyyenj,” yinyinj.

**Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long
Nuigini**

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

    You include the above copyright and source information.

    You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 31 Aug 2023

dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab